

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Başak Nur ÖZMEN

ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞTA MALİYE POLİTİKASININ ROLÜ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Maliye Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Başak Nur ÖZMEN

ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞTA MALİYE POLİTİKASININ ROLÜ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Başak Nur ÖZMEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet UZUN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN (İmza)

Üye : Prof. Dr. Bekir GÖVDERE (İmza)

Tez Başlığı: ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞTA MALİYE POLİTİKASININ
ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03.06.2022

Mezuniyet Tarihi : 23/06/2022

(İmza)
Prof. Dr. Ebru İÇİGEN
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Maliye Politikasının Rolü: Türkiye Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Adı SOYADI

Başak Nur ÖZMEN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

... / ... / 20...

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Başak Nur ÖZMEN
Öğrenci Numarası	20185234010
Anabilim Dalı	Maliye
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1736459349
Rapor Tarihi	30.12.2021
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dahil: %10
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 68 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeleri aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
<p>Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.</p> <p style="text-align: right;">Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN İmza</p>	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
GRAFİK LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ORTA GELİR TUZAĞI

1.1 Temel Kavramlar.....	3
1.2. Gelir Grupları	3
1.3. Gelir Tuzağı Kavramı.....	4
1.3.1. Yüksek Gelir Tuzağı.....	5
1.3.2. Düşük Gelir Tuzağı	5
1.3.3. Orta Gelir Tuzağı.....	6
1.3.3.1. Orta Gelir Tuzağının Nedenleri	6
1.3.3.2. Orta Gelir Tuzağının Eşik Değerini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar.....	6
1.3.3.3. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı.....	7
1.3.3.4. Felipe, Abdon ve Kumar' ın Yaklaşımı.....	7
1.3.3.5. Yakalama Endeksi Yaklaşımları	8
1.3.3.6. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı	8
1.3.3.7. Kharas ve Kohli Yaklaşımı.....	9
1.3.3.8. Orta Gelir Tuzağının Tespitine Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar	9
1.3.3.9. Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı	9
1.3.3.10. Ohno' nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları	11
1.3.3.11. Aoki' nin Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı	13
1.3.3.12. Agenor' un Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı	14
1.3.3.13. Carnavole ve Egawa'nın Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı	14
1.4. Orta Gelir Tuzağı Riski ve Tuzaktan Kurtulmanın Önemi	15

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ORTA GELİR TUZAĞI

2.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinin Tarihi	17
2.1.1. 1980 Yılı Öncesinde Türkiye Ekonomisinin Gelir Grubunun Tespiti	18
2.1.2. 1980 Yılı Öncesi Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörü	19
2.1.3. 1980 Yılı Öncesi Savunma Sanayi	20
2.1.4. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Sektörel Etkileri	20
2.2. 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye Ekonomisi	21
2.2.1. 1980 Yılı Sonrası Türkiye Ekonomisinin Gelir Grubunun Tespiti	21
2.2.2. 1980 Yılı Sonrası Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörü	24
2.2.3. 1980 Yılı Sonrasında Savunma Sanayi	26
2.2.4. Kamu İktisadi Teşekküllerin 1980 Yılı Sonrası Sektörel Etkiler	27
2.3. Türkiye’de Dış Ticaret Açığı ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi	28
2.4. Yüksek Teknoloji ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Planları ile Değerlendirilmesi	30
2.5. Türkiye ve Yüksek Gelirli Ülke Ekonomilerinin Karşılaştırılması	35
2.5.1. Güney Kore ve Türkiye’nin Gelir Gruplarının Karşılaştırılması	36
2.5.2. Yüksek Gelirli Ülkelerde Ekonomik Sektörlerin Konumu	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞTA MALİYE POLİTİKASI

3.1. Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Literatür Çalışması	43
3.2. Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri	44
3.2.1. Para ve Maliye Politikalarının Tuzaktan Çıkıştaki Rolü	45
3.2.1.1. Teşvik Politikasının Tanımı ve Oluşum Süreci	46
3.2.1.2. Teşvik Politikasının Ar-Ge Faaliyetleri ve İnovasyona Etkisi	48
3.2.1.3. Dolaylı Vergi Teşvikleri Kapsamında Ar-Ge Faaliyetleri	48
3.2.1.4. Dolaysız Vergi Teşvikleri Kapsamında Patent Box Rejimi	51
3.3. Harcamalar Politikası Kapsamında Eğitim Harcamaları ve Kamu Alımları	51
3.4. Maliye Politikalarının Ar-Ge Faaliyetleri ve Eğitime Etkisinin Analizi	53
3.6. Stratejik Politikaların Genel Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri	60
3.7. Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağından Çıkışında Swot Analizi	61
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	66
Ö Z G E Ç M İ Ş	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Ekonomik Gelişimin Aşamaları ve Orta Gelir Tuzağı.....	10
Şekil 1.2. Gelişmenin Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı	12
Şekil 2.1. Teknolojik Gelişmenin Gelir Grubu ile İlişkisi	30
Şekil 3.1. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejilerinin Hiyerarşik Yapısı... ..	45
Şekil 3.2. Yüksek Gelir Grubuna Girişte Eğitimin Rolü.....	52
Şekil 3.3. Stratejik Sektör Önerisi	59

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Gelir Düzeyleri.....	4
Tablo 1.2. Ekonomilerde Gelir ve Büyüme	5
Tablo 1.3. Büyüme Yavaşlama Yaklaşımının Koşulları ve Orta Gelir Tuzağı.....	7
Tablo 1.4. Felipe, Abdon, Kumar'ın Yaklaşımına Göre Gelir Grupları	8
Tablo 1 .5 . Yakalama Endeksi Yaklaşımı	8
Tablo 2.1. Türkiye' de Teknoloji Düzeyine Göre Girişim Sayısı.....	32
Tablo 2.2. Türkiye'nin ve Güney Kore'nin GSYH ve İhracatı (ABD Dolar Cari).....	37
Tablo 3.1. Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Maliye Politikası Araçlarının Kullanım Matrisi	46
Tablo 3.2. Teşvik Politikalarının Oluşum Süreci	47
Tablo 3.3. Vergi Teşvikleri	48
Tablo 3.4. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Ar-Ge Faaliyetleri Teşvikleri.....	49
Tablo 3.5. Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Teşvik ve Harcama Politikası Modeli	61
Tablo 3.6. Türkiye Ekonomisinin Swot Analizi	62

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1. Türkiye'nin GSYH Büyüme Hızı (Sabit Fiyatlar).....	18
Grafik 2.2. 1980 Yılı Öncesi GSMH' da Sektörlerin Payları (%)	19
Grafik 2.3. Savunma Harcamaları ve GSYH 'daki Payı (%).....	20
Grafik 2.4. GSYH ve GSYH Büyüme Hızı (Cari ABD Doları)	22
Grafik 2.5. Kişi Başına GSYH ve Kişi Başına GSYH Büyüme (Cari ABD Doları)	23
Grafik 2.6. Kişi Başına GSYH ve Orta Gelir Tuzağı.....	24
Grafik 2.7. 1980 Yılı Sonrası Sektörlerin GSMH ve İstihdamdaki Payları (%).....	25
Grafik 2.8. Türkiye'nin Dış Ticareti (2010=100) (ABD Dolar)	29
Grafik 2.9. Teknoloji Düzeyine Göre Üretimden Satışlar (%)	31
Grafik 2.10.Güney Kore Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ar-Ge Yoğunluğu (Cari ABD Doları) (Milyar Dolar).....	38
Grafik 2.11. Türkiye İleri teknoloji İhracatı ve Ar-Ge Yoğunluğu (Cari ABD Doları) (Milyar Dolar)	39
Grafik 2.12. Ülkelerin Katma Değer Üretimi (2015).....	42
Grafik 3.1. Türkiye'deki Araştırmacıların Eğitim Düzeyi ve İmalat, Tarım Sektörlerindeki Araştırmacı Sayısı	54
Grafik 3.2. Türkiye'de Fen Bilimleri Enstitüsünde Lisansüstü Öğrenci Sayıları	54
Grafik 3.3. Türkiye'de Marka, Patent ve Endüstriyel Tasarım Başvuruları	55
Grafik 3.4. Yüksek ve Orta İleri teknoloji Gerektiren Ürünlerin İhracatı (%) (2013-2020)	58

KISALTMALAR LİSTESİ

AR-GE	Araştırma Geliştirme Faaliyetleri
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CUI	Catch Up Index
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
KBGSYH	Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu

ÖZET

Küreselleşme ile ortaya çıkan liberal politikalar ülkelerin ekonomik yapısında farklılıklar oluşturmuştur ve dış ticaretin yaygınlaşması, ticarete katma değerli ürünlerin ihracatının artması ülkelerin uyguladıkları kamu politikalarında da değişiklikler meydana getirmiştir. Üretimde yüksek teknoloji, Ar-Ge faaliyetleri, nitelikli istihdam gibi faktörleri gelişmemiş ülkelerin, katma değerli ürün üretememesi ve kamu politikalarını üretime yeterli düzeyde entegre edememesi büyümede durağanlaşmanın olmasına neden olarak ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanma ihtimallerini artmıştır.

Ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmasına etki eden faktörler benzer olmasına rağmen orta gelir tuzağından çıkış için uygulanması gereken politika ve stratejiler ülkelerin mali ve siyasi yapısına göre farklılık göstermektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmada orta gelir tuzağının tanımı ve tespitine yönelik yaklaşımlar incelenmiştir. Türkiye ekonomisinin 1980 yılı öncesi ve sonrası dönemleri itibariyle makroekonomik, sektörel verileri incelenerek ülkemizin orta gelir tuzağında olduğu tespit edilmiştir. Türkiye ekonomisinin tuzağa yakalanmasına etki eden faktörlerin yüksek teknoloji düzeyiyle üretim, beşeri sermaye, dış ticarete rekabetçi yapı, Ar-Ge faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmaması tespitinde bulunulmuş ve ilgili faktörlerin kalkınma planları kapsamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Yüksek gelir grubundaki ülkelerle Türkiye' nin dış ticaret, teknoloji düzeyi, Ar-Ge faaliyetlerinin karşılaştırılması ve stratejik sektör tespitleri değerlendirilmesi yapılarak orta gelir tuzağından çıkışta yol gösterici olması amaçlanmıştır. Son olarak Türkiye' nin orta gelir tuzağından çıkış kapsamında stratejik politikaların hiyerarşik sınıflandırması yapılmıştır ve tuzaktan çıkış için stratejik sektör tespiti ve ilgili sektörlerde maliye politikası araçlarından teşvik ve harcama politikaları kapsamında kısa ve uzun vadeli politika önerileri ile Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkması mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta gelir tuzağı, maliye politikası, teşvik ve harcama politikası, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, stratejik sektör.

SUMMARY

THE ROLE OF FISCAL POLICIES IN GETTING OUT OF THE MIDDLE INCOME TRAP: THE CASE OF TURKEY

Liberal policies that emerged with globalization have created differences in the economic structure of countries. With the spread of foreign trade and the increasing importance of exports of value-added products in trade, changes have occurred in public policies. The possibility of being caught in the middle income trap has increased due to the inability of countries with undeveloped factors such as high technology in production, research and development activities, qualified employment to produce value-added products and the stagnation in growth..

Although the factors affecting countries being caught in the middle income trap are similar according to their economic structure, the policies and strategies to be implemented to get out of the middle income trap differ according to the financial and political structure of the countries.

In the light of this information, approaches to the definition and detection of the middle income trap are examined in this study. By examining the macroeconomic and sectoral data of the Turkish economy before and after 1980, it has been determined that our country is in the middle income trap. It has been determined that the factors affecting the Turkish economy's being caught in the trap are production with high technology level, human capital, competitive structure in foreign trade, research and development activities are not at a sufficient level, and the relevant factors are evaluated within the scope of development plans. It is aimed to guide the way out of the middle income trap by comparing foreign trade, technology level, research and development activities and strategic sector determinations of Turkey and high-income countries. Finally, a hierarchical classification of strategic policies has been made within the scope of Turkey 's exit from the middle income trap, and it has been concluded that it is possible for Turkey to get out of the middle income trap with strategic sector determination for exiting the trap and short and long term policy recommendations within the scope of incentive and expenditure policies, which are among the fiscal policy tools in the relevant sectors. has been reached.

Keywords: Middle income trap, fiscal policy, incentive and spending policies, research and development, strategic sector.

ÖNSÖZ

Orta gelir tuzağı, ülkeler orta gelir grubuna ulaştıktan sonra kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla seviyelerinin artmaması ya da başka bir ifadeyle büyümede durağanlaşma olmasına durumudur. Bu çalışmada, ülkelerin orta gelir tuzağına yakalanmasına etki eden faktörler kapsamında ve Türkiye' nin ithal ikameci politikalarından ihracata dayalı politikalara geçişi çerçevesinde tuzaktan çıkış için uygulanması gereken stratejik politika önerileri ile literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez yazım sürecimde motivasyon ve desteği ile yanımda olan değerli arkadaşım Sefa ÇÖMEZ ve eğitim hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ailem Sema ÖZMEN ve Mehmet ÖZMEN' e teşekkür ederim.

Başak Nur ÖZMEN

Antalya, 2022

GİRİŞ

Küreselleşme ile ülkelerin tarımdan sanayi sektörüne dönüşümü ekonomik büyüme ve kalkınmayı da etkilemiştir. Ülkelerin milli gelirlerinde sanayi sektörünün payının artması, sanayileşme için gerekli altyapısı olmayan düşük ve orta gelirli ülkelerin ekonomik büyümede durağanlaşma ve gelir tuzaklarına yakalanmasına sebep olurken yüksek gelirli ülkelerde ise sanayi sektörünü ileri teknoloji düzeyini sektörlere entegre edilmesi ülkelerin sürdürülebilir büyümeye ulaşmasını sağlamıştır. Öyle ki sanayileşme sürecinde yüksek teknoloji düzeyi ile üretimin, katma değerli ürün üretimine ve ekonomik büyümeye etkisinin artması ülkelerin mali, sosyal ve siyasi yapısına göre stratejik sektörlerde zamanla farklılık göstermeye başlamasına neden olmuştur.

Türkiye' nin sanayileşme sürecinde sanayi sektörünün gelişimini tamamlamadan milli gelirden sanayi sektörünün payını arttırması zamanla tarım sektörünün önemini kaybetmesine neden olmuştur. Sanayileşme sürecinde düşük düzeyde teknoloji ile üretim Türkiye ekonomisi için ilk aşamada sorun oluşturmasa da küreselleşme ile dış ticarete artan rekabetçi yapı ve Türkiye' nin ise yüksek teknoloji düzeyi ile üretimin sektörlere entegrasyonun artmaması ve üretimde beşeri sermaye, nitelikli istihdam ve Ar-Ge faaliyetleri gibi faktörlerin maliye politikaları ile yeterli düzeyde desteklenememesi sonucu katma değerli ürün üretilenmemiş ve dış ticaretteki rekabetçi gücü elde edemeyen Türkiye ekonomisi orta gelir tuzağına sürüklenmiştir.

Çalışmanın amacı Türkiye' nin orta gelir tuzaklarından çıkışı için stratejik politikaların tespit edilmesidir. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak kalkınma planları kapsamında sektörlerin değerlendirilmesi ve Türkiye için uygun stratejik sektör seçimi, nitelikli istihdam ve Ar-Ge faaliyetlerinin arttırılması için kamu iktisadi teşekkülleri ve özel sektör aracılığıyla yüksek teknoloji düzeyinin üretime entegrasyonu için kısa ve uzun vadeli politika önerilerinde bulunulacaktır.

Birinci bölümde gelir grupları ve gelir tuzakları kavramları incelenerek gelir tuzaklarının tespitinde kullanılan yaklaşımlar çerçevesinde orta gelir tuzağına yakalanmanın ülke ekonomisine etkileri değerlendirilecektir.

İkinci bölümde ilgili yaklaşımlar kapsamında Türkiye ekonomisinin 1980 yılı öncesi ve 1980 yılı sonrası makroekonomik verileri değerlendirilerek Türkiye' nin yıllar itibariyle gelir grupları ve tuzakları tespit edilecektir. Türkiye' nin yapısal dönüşümünün ve kamu iktisadi teşekküllerinin ülkenin yüksek teknoloji ile entegre üretim yapmasındaki etkileri ve

Türkiye ekonomisinin dış ticaretteki rekabetçi yapısı değerlendirilerek yüksek gelir grubunda bulunan Güney Kore ile Türkiye'nin dış ticaret yapısı, Ar-Ge faaliyetleri, yüksek teknoloji yapısı karşılaştırması ile Türkiye' nin orta gelir tuzağında bulunmasının nedenleri ve yüksek gelir grubunda bulunan ülkelerin yapısal dönüşümü kapsamında öncelikli sektörlerinin analizi yapılarak ülke ekonomisine etkisi araştırılacaktır.

Üçüncü bölümde orta gelir tuzağından çıkış stratejileri kapsamında stratejik ticaret politikası, stratejik sektör seçimi, beşeri sermaye ve Ar-Ge faaliyetleri, maliye politikaları gibi stratejilerin Türkiye ekonomisi için hiyerarşik sınıflandırılması yapılacaktır. Maliye politikası araçlarından teşvik ve harcama politikasının orta gelir tuzağından çıkış stratejilerindeki rolü değerlendirilerek Türkiye'nin yüksek gelir grubuna geçişinde kısa ve uzun vadeli politika önerilerinde bulunulacaktır. Son olarak swot analizi ile Türkiye ekonomisinin güçlü ve zayıf yönleri, tehditler ve fırsatları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM ORTA GELİR TUZAĞI

1.1 Temel Kavramlar

Gelir, günlük hayatımızda sıklıkla karşımıza çıkmakta ve kullanılmakta olan bir kavramdır. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde gelirin; " bir kimseye ya da bir topluluğa belirli zamanlarda, belirli yerlerden para, varidat" veya " bir ekonomik birimin belirli bir süre içinde kazandırdığı aylık kira vb. getiri, varidat, irat " gibi tanımları bulunmaktadır.

Sosyal bilimlerde gelir için genel bir tanımda bulunmak oldukça zordur çünkü iktisadi, vergisel, ekonomi vb. alanlara göre gelirin tanımı da değişmektedir. İktisadi olarak gelir; üretim aşamasında üretim faktörleri tarafından elde edilen emek, sermaye, toprak, girişim ve getirileri ise sırasıyla ücret, faiz, rant, kar olarak nitelendirilmektedir. Vergisel olarak kanunda GVK madde 1' e göre, "bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır." "Ekonomik olarak gelir, üretimden tüketime kadar geçen süreç içerisinde oluşan ve para ile ifade edilen bir kavramdır" (Bayraklı, 2000: 1).

Gelir kavramı ülkeler için oldukça önemlidir. Ülkelerin nihai amacı; elde ettiği ekonomik gelirin yüksek ve sürekli olması ilgili ülkenin ekonomik olarak gelişmesine ve belirli bir refah seviyesine ulaşmaktır. Bu nihai amaç doğrultusunda gelir seviyelerini yükseltmek isteyen ülkeler kişi başına düşen milli gelirini arttırmayı hedeflemektedir.

1.2. Gelir Grupları

Gelir grupları kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla seviyesine göre düşük gelir, alt orta gelir, üst orta gelir ve yüksek gelir olmak üzere 4 gruba ayırmaktadır. Dünya bankası kişi başına gayrisafi milli hasılayı belirlerken Atlas metodunu kullanmaktadır. Gelir grupları sınıflandırılırken 2 faktör etkili olmaktadır. Ekonomik büyüme, enflasyon, döviz kuru ve nüfus ülkenin hangi gelir grubuna ait olduğunu belirlemede önemli faktörlerdendir fakat kişi başına GSYH hesaplanırken bu faktörlerde değişkenlik olması ülkenin ait olduğu gelir grubunun tespitinde hataya neden olmaktadır bu sebeple SDR deflatör kullanılarak yıllık enflasyona göre kişi başına GSYH hesaplanmakta ve ülkenin gelir grubunu doğru tespit edilmesine imkan sağlamaktadır (World Bank: 2019)

Tablo 1.1' de görüldüğü üzere Dünya Bankasının 2020 Temmuz verilerine göre kişi başına gayrisafi milli hasılası 1.036 \$ 'dan az olan ülkeler düşük gelirli, 1.036 \$ -4.045 \$ aralığında olan ülkeler alt orta gelirli, 4.046 \$ - 12.535 \$ aralığında olan ülkeler üst orta gelirli, 12.535 \$' dan büyük olan ülkeler yüksek gelir grubunda bulunmaktadır.

Tablo 1.1. Dünya Bankası Sınıflandırmasına Göre Gelir Düzeyleri

Gelir Grubu	Düşük Gelir	Alt Orta Gelir	Üst Orta Gelir	Yüksek Gelir
Temmuz 2020 GSMH (\$)	< 1.036	1.036 - 4.045	4.046-12.535	> 12.535
Temmuz 2019 GSMH (\$)	< 1.026	1.026 - 3.995	3.996 - 12.375	> 12.375

Kaynak: World Bank

1.3. Gelir Tuzağı Kavramı

Tuzak kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde " birini güç duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo " olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak tuzak kavramı kişi başına gelir düzeyini arttırmaya yardımcı olan faktörlerin pozitif etkilerinin oluşmasından sonra çeşitli faktörlerin etkileriyle ekonomik gelişmenin pozitif etkilerini yok ederek kişi başına gelir düzeyinin azalmaya başlaması veya ülkenin gelir seviyesinde düşme yaşanması olarak tanımlanmaktadır. (Cai' den akt.Aykırı, 2016: 64).

Bazı iktisatçılar (Spence ve Buman) gelir tuzağı kavramını reddetmektedir. Ülkelerin gelir seviyelerinin aynı kalmasını tuzak olarak değil büyümede durağanlaşma olarak görmekte ve " bu ülkeler hızlı büyüme evresine nasıl geçebilir ? " sorusuna odaklanmalarının daha anlamlı olduğunu ifade etmektedir (Bulman ve Spence'den akt. Alkan ve Ümit, 2018:100).

Son zamanlarda gelir tuzağı ile orta gelir tuzağı aynı kavramlar gibi kullanılmaktadır. Gelir tuzağı sadece orta gelirli ülkeler için bir tuzak değil aynı zamanda düşük ve yüksek gelirli ülkeler içinde bir sorundur çünkü ülkelerin gelir seviyelerini yükseltmelerinin yanında sürdürülebilir bir kalkınma ve büyüme de bulunması gerekmektedir. Tablo 1.2' de görüldüğü üzere düşük gelirli ülkelerin devam eden büyümesi olması ile birlikte öncelikle orta gelir seviyesine daha sonrada yüksek gelir seviyesine geçebilmektedir. Yüksek ya da düşük gelirli ülkeler duran büyümenin etkisi altında ise ilgili ülkeler de gelir tuzağındadır. Böylelikle gelir tuzağı kavramı sadece orta gelirli ülkeler için geçerli olan bir kavram olmadığı anlaşılmaktadır.

Gelir tuzağına yakalanmamak ya da hızlı büyüme evresine geçebilmek için kişi başına gelir düzeyinin artışında etkili olan unsurlar bulunmaktadır. Ülkeler hangi gelir grubunda olursa olsun tuzağına yakalanma ve/veya gelir tuzağına bulunma riski vardır ve bu riski ortadan kaldıran unsurlardan en önemlisi de sürdürülebilir büyümedir. Bu sebeple ülkeler kişi başına gelirlerini arttırırken aynı zamanda ekonomik büyüme süreçlerine katkı sağlayacak ekonomik ve beşeri sermayeye yönelik yatırımlar yapmaları gerekmektedir. Aksi takdirde ilgili ülkenin kişi başına GSYH yüksek ve gelir tuzağına bulunmakta ya da gelir tuzağına

yakalanma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Tablo 1.2' de gelir gruplarının durağan büyüme aşamasında gelir tuzaklarına yakalandıkları görülmektedir.

Tablo 1.2. Ekonomilerde Gelir ve Büyüme

	Düşük Gelir	Orta Gelir	Yüksek Gelir
Devam Eden Büyüme	Fakir, Sağlıklı ve Geleceğe Dair Umutlu	Orta Gelirli, Sağlıklı ve Geleceğe Dair Umutlu	Zengin, Sağlıklı ve Geleceğe Dair Umutlu
Yavaşlayan Büyüme	Fakir ve Düşük Gelir Tuzağı Riski Bulunmakta	Orta Gelirli ve Orta Gelir Tuzağı Riski Bulunmakta	Yüksek Gelirli ve Yüksek Gelir Tuzağı Riski Bulunmakta
Durağan Büyüme	Fakir ve Sağlıksız	Orta Gelirli ve Sağlıksız	Zengin ve Sağlıksız

Kaynak: MUSİAD Araştırma Raporları, 2012: 97

1.3.1. Yüksek Gelir Tuzağı

Dünya Bankasının 2020 Temmuz verilerine göre kişi başına gayrisafi milli hasılası 12.535 \$' dan fazla olan ülkeler yüksek gelirli ülke grubunda yer almaktadır ve ülke ekonomisi yüksek gelir düzeyine ulaştıktan sonraki dönemlerde büyümede yavaşlama ya da durağanlaşma sonucu yüksek gelir tuzağına yakalanmaktadır ve geleceğe yönelik olumlu beklentilerinde durağanlaşma meydana gelmektedir. Yüksek gelirli ülke olan Japonya'nın son 20 yılda büyümesinin %1' in altında olması yüksek gelirli ülkelerin de gelir tuzağına yakalanabilme ihtimalinin olduğunu Japonya örneği desteklemektedir (Yaşar ve Gezer,2014: 136).

1.3.2. Düşük Gelir Tuzağı

Dünya Bankasının 2020 Temmuz verilerine göre kişi başına gayrisafi milli hasılası 1.036 \$ 'dan az olan ülkeler düşük gelirli ülke grubunda yer almaktadır. Düşük gelir grubunda bulunan ülkeler tarıma dayalı, emek yoğun ve teknolojik gelişmesi olmayan ülkeler olarak orta gelir düzeyli ülkelere ayrılmakta ve uzun bir süre düşük gelir grubunda bulduklarında düşük gelir tuzağına yakalanmış olmaktadır. Ülkelerin düşük gelir grubunda bulunması ve düşük gelir tuzağına yakalanması küresel bir sorundur ve ilgili gelir grubu ya da tuzağındaki ülkelere gerekli yardımlar yapılarak ekonomik ve sosyal gelişmelerine katkıda bulunulması gerekmektedir.

1.3.3. Orta Gelir Tuzağı

Dünya Bankasının 2020 Temmuz verilerine göre kişi başına gayrisafi milli hasılası 1.036 \$ ve 12.535 \$ olan ülkeler orta gelir grubunda yer almaktadır. Ülkeler belirli bir kişi başına gayrisafi milli hasıla seviyesine ulaştıktan sonra daha üst gelir seviyesine geçememesi sonucu orta gelir tuzağına yakalanmış olmaktadır.

Orta gelir tuzağı iktisat literatüründe var olan büyüme yavaşlaması, büyüme yorgunluğu, durağan büyüme terimlerine farklı bir bakış açısı getirerek ülkelerin gelişim aşamalarının anlaşılması için oluşturulmuş bir kavramdır (Bozkurt, 2014:2).

İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemler incelendiğinde orta gelir tuzağını pek çok ülkenin deneyimlediği görülmektedir. İlgili tuzakta bulunan ülkelerin sayısının çok olmasına rağmen söz konusu tuzaktan kurtularak yüksek gelir düzeyine çıkabilen ülke oldukça azdır (Alkan ve Ümit, 2018: 98).

1.3.3.1. Orta Gelir Tuzağının Nedenleri

Orta gelir tuzağı üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazla olmakla birlikte ilgili tuzağın nedenleri üzerine yapılan çalışmalar da çeşitlilik göstermektedir. Orta gelir tuzağında bulunan ülkelerin;

- Beşeri sermayenin eksikliği
- İktisat ve maliye politikalarının etkin kullanılamaması
- tasarruf ve yatırım düzeyinin artmaması
- Sanayi sektöründe ürün çeşitliliğinin az olması
- Ekonomik büyüme ivme kazanılamaması ve sürdürülebilir büyümeye ulaşamama

gibi sorunları bulunmaktadır (Eğilmez,2012).

1.3.3.2. Orta Gelir Tuzağının Eşik Değerini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar

Orta gelir tuzağını eşik değerinin tespitinde farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar büyümede yavaşlama yaklaşımı, Felipe, Abdon ve Kumar'ın yaklaşımı, yakalama endeksi yaklaşımı, Robertson ve Ye'nin yaklaşımı, Kharas ve Kohli' nin yaklaşımı olmak üzere dört farklı başlıkta incelenecektir. Bu yaklaşımların orta gelir tuzağını belirlemedeki ortak özellikleri ise ülkelerin gelir grubu tespitinde GSYH değerini belirli bir eşik değer ile tespit etmektedir. Bazı yaklaşımlar oluşturdukları endeks ya da logaritmik denklemlerle de gelir grubu tespitinde bulunmaktadır.

1.3.3.3. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı

Eichengreen, Park ve Shin orta gelir tuzağı ile ilgili yapmış oldukları çalışmada 1957 ve 2007 dönem aralığında seçilmiş bazı ülkelere ait 2005 yılı sabit fiyatları dikkate alınmış ve düşük gelirli ülke seviyesinden orta gelirli ülke konumuna ulaşan ülkelerin büyüme hızları oranının %2 oranında düştüğünü ve bu yavaşlamanın kişi başına GSMH düzeyi 17.000 \$ iken oluştuğunu gözlemlenmektedir. İlgili çalışmada Eichengreen, Park ve Shin büyüme hızında yavaşlamayı orta gelir tuzağı ile ilişkilendirmekte ve elde edilen bulgular ile orta gelir tuzağının ortaya çıkması için tablo 1.3' te belirtilen koşulların birlikte ortaya çıkması gerektiğini vurgulanmaktadır (Eichengreen vd., 2011: 2-6).

Tablo 1.3. Büyüme Yavaşlama Yaklaşımının Koşulları ve Orta Gelir Tuzağı

1.Koşul	2.Koşul	3.Koşul
Büyümede yavaşlamadan önceki 7 yıllık dönem ve büyümenin yavaşladığı dönemde GSYH' deki büyüme hızının %3,5 ve daha fazla olması	Büyümede yavaşlama ortaya çıktıktan sonraki 7 yıllık dönemde önceki 7 yıllık döneme göre GSYH' deki büyüme hızının en az %2 oranında bir düşüş olması	Kişi başına GSYH' nin 2005 yılı sabit fiyatlarıyla 10.000 \$' dan büyük olması gerekmektedir.

Kaynak: Eichengreen vd., 2011: 5-6

1.3.3.4. Felipe, Abdon ve Kumar' ın Yaklaşımı

Felipe, Abdon ve Kumar (2012) çalışmalarında 1990 yılı fiyatlarıyla kişi başına gayrisafı yurtiçi hasılasına göre gelir gruplarını düşük, orta, yüksek orta ve yüksek gelir grubu olarak dört farklı gruba ayırmaktadır. Çalışmada ülke ekonomilerinin orta gelir tuzağına yakalanmaması için; orta gelir düzeyinden bir üst gruba geçebilmek için ortalama yıllık kişi başına GSYH artışının yıllık en az %4,7, yüksek orta gelirli bir ülkenin ise yüksek gelir grubuna geçebilmesi ortalama yıllık kişi başına GSYH artışının en az %3,5 gerekmektedir (Felipe vd., 2012: 3).

Tablo 1.4. Felipe, Abdon, Kumar'ın Yaklaşımına Göre Gelir Grupları

Gruplar	Kişi Başına GSYH	Tanım
Düşük Gelirli	KBGSYH < 2000 \$	KBGSYH 2000 \$ 'dan az olan ülkeler düşük gelir grubunda bulunmaktadır.
Orta Gelirli	2000 \$ < KBGSYH < 7250 \$	KBGSYH 2000 \$ ile 7250 \$ arasında olan ülkeler orta gelir grubunda bulunmaktadır.
Yüksek Orta Gelirli	7250\$ < GSYH < 11250\$	KBGSYH 7250 \$ ile 11250 \$ arasında olan ülkeler yüksek orta gelir grubunda bulunmaktadır.
Yüksek Gelirli	11250\$ < KBGSYH	KBGSYH 11250 \$' dan fazla olan ülkeler yüksek gelirli ülke grubunda yer almaktadır.

Kaynak: Felipe vd., 2012: 3

1.3.3.5. Yakalama Endeksi Yaklaşımları

Woo (2012) yaptığı orta gelir tuzağı ile ilgili çalışmada ülkelerin 1960 - 2008 dönem aralığındaki kişi başına gelirleri ABD' nin kişi başına gelirlerine oranlanarak ülkelerin yakalama endeksi (Catch Up Index) hesaplanmakta ve yakalama endeksine göre ülkenin gelir grupları ve gelir tuzakları tespit edilmektedir.

Tablo 1 .5 . Yakalama Endeksi Yaklaşımı

Gruplar	Endeks Değer Aralığı
Düşük Gelirli	CUI < % 20
Orta Gelirli	% 55 > CUI > % 20
Yüksek Gelirli	CUI > % 55

Kaynak: Woo, 2012:314

CUI endeksi %55 ve %20 aralığında olan ülkeler orta gelir tuzağında bulunduğu kabul edilmekte ve bu sonuçlara göre 1960-2008 dönemli çalışmada Brezilya, Şili, Arjantin, Malezya ve Tayland orta gelir tuzağında bulunan ülkelerdir (Woo, 2012:314).

1.3.3.6. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı

Robertson ve Ye (2013) orta gelir tuzağının tespiti ile ilgili çalışmalarında logaritmik denklemler ile tespit etme yöntemi seçilmiş sabit bir yılın (t) fiyatları

ile satın alma gücü paritesine göre ilgili ülke ve ABD' nin GSYH logaritmalarının farkı alınarak hesaplanmaktadır.

X_t serisi denklemi şöyle ifade edilmektedir (Robertson ve Ye, 2013: 3).

$$X_t = \ln GSYH_{A,t} - \ln GSYH_{ABD,t} \quad (1)$$

Denklemdaki X_t serisi durağansa A ülkesinin orta gelir tuzağında olduğu tespit edilmektedir. Bu çalışmada 46 ülkenin 1950-2010 dönemi için 2005 yılı fiyatları satın alma paritesi kullanılarak GSYH verileri incelenmiş ve 46 ülkenin 23 'ü orta gelir tuzağında bulunmaktadır (Robertson ve Ye, 2013: 5)

1.3.3.7. Kharas ve Kohli Yaklaşımı

Düşük gelirli ülkeler ürün çeşitliliğine dayalı üretim anlayışına "arz yönlü ekonomi politikası" yön vererek düşük üretkenliğe dayalı üretimden yüksek üretkenliğe dayalı üretime geçerek, kurumsal yapılarını iyileştirerek işlerliği olan politikaları hayata geçirmeye çabalamaktadır (Islam' dan akt. Yaşar ve Gezer, 2014:129).

Orta gelirli ülkelerdeki yerli firmalar ise global marka olmak ve belirli ürünlerde uzmanlaşmak amacı ile ürün çeşitliliğinden vazgeçerek "talep yönlü politikalara" yoğunlaşmakta ve tüketicilerin kalite, fiyat tercihlerine yönelik yenilikçi bilgi yoğun üretim anlayışı ile globalleşme yerli firmalar için büyük önem taşımaktadır (Yaşar ve Gezer, 2014: 167: 129).

Kharas ve Kohli çalışmalarında eğitimi nitelikli iş gücüne, nitelikli işgücünü de bilgi yoğun üretime dönüştüren ülkelerin yüksek gelirli ülke konumuna geçtiğini ifade etmektedir. Doğu Asya ülkelerinin başarısının nedeninin nitelikli işgücü ve ileri teknoloji ürünlerinin ihracatıdır. Ülkelerin Ar-Ge çalışmalarına önem vererek harcamalarını bu doğrultuda yapması sürdürülebilir büyüme için önem arz etmektedir (Alkan ve Ümit, 2018: 110-111).

1.3.3.8. Orta Gelir Tuzağının Tespitine Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar

Orta gelir tuzağını aşamalı olarak tespit eden farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar Tho' nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı, Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı olmak üzere iki farklı başlıkta incelenecektir. Bu yaklaşımların orta gelir tuzağını belirlemedeki ortak özellikleri ise ülkelerin gelir grubu geçişlerini aşamalandırmakta ve bu aşamalara göre ülkelerin uygulaması gereken politikaları belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır.

1.3.3.9. Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı

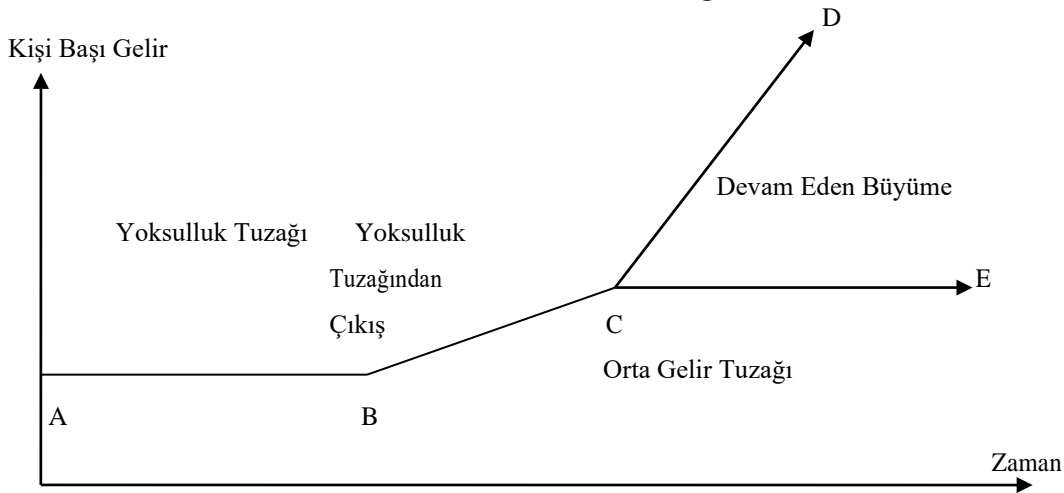
Tho (2013:3) çalışmasında ASEAN olarak adlandırılan orta gelirli 4 ülkenin

(Endonezya, Filipinler, Malezya ve Tayland) dinamik özel sektör altyapısı, araştırma geliştirme yeteneklerinin geliştirilmesi, insan yaşamlarının kalitesinin artırılması amaçları ve bu amaçları destekleyecek kurumsal altyapısının oluşmasının önemini Kore Cumhuriyeti' nin deneyimi üzerinden orta gelir tuzağından kaçınma stratejileri hakkında analitik bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Bir grubun bir malı göreceli olarak daha az maliyetle üretebildiği bir durumda ticaretin ticaret yapan iki taraf için de faydalı olması iktisat biliminde karşılaştırmalı üstünlük olarak tanımlanmaktadır. Tho çalışmasında karşılaştırmalı üstünlüğe yer vermiş ve Tho' ya göre ekonomiler orta gelir düzeyinde yükselen ücret düzeyleri nedeniyle karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybetmekte ve bu durumun sonucu olarak rekabet avantajlarını kaybetmektedirler. Bu durumun sonucu olarak da ekonomiler orta gelir tuzağına yakalanmaktadır (Aykırı,2016: 88-89).

Şekil 1.1' de Tho'nun orta gelir tuzağı ile ilgili analitik çerçevesi yer almaktadır. Dikey eksen de kişi başı gelir, yatay eksen de ise zaman diliminin yer aldığı grafikte düşük, orta ve yüksek gelir düzeyini temsil eden beş farklı aşama bulunmaktadır.

Şekil 1.1. Ekonomik Gelişimin Aşamaları ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: Tho,2013: 4.

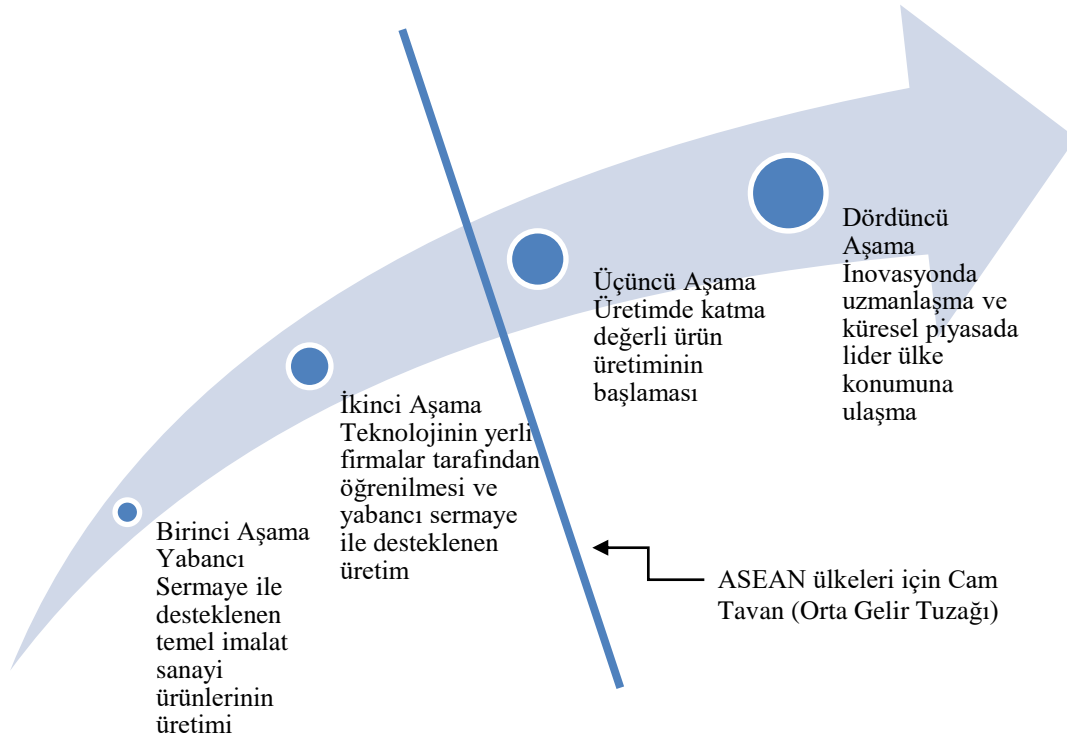
Şekil 1.1.' de A-B aralığı gelişmemiş, az gelişmiş ya da düşük gelir tuzağında bulunan ülkeleri temsil etmektedir. B-C aralığı düşük gelir tuzağından çıkışı, C noktası yoksulluk tuzağından çıkıp orta gelir seviyesinde bulunan ülkeleri temsil etmektedir. C-D aralığı orta gelir seviyesinden çıkıp büyümesini sürdürülebilir şekilde devam ettiren ülkeleri, C-E aralığı ise sürdürülebilir büyüme sağlayamayarak belirli bir zaman diliminde orta gelir seviyesinde kalan ve orta gelir tuzağına yakalanan ülkeleri temsil etmektedir.

Tho' ya göre ekonomiler A-B aralığında emek bolluğu ve sermaye yetersizliğinden dolayı tarıma dayalı üretim göstermektedir. B-C aralığına geçişte sanayi ve hizmet sektörüne dayalı bir üretime yönelmenin olması gerekmektedir. Ülkelerin sürdürülebilir büyüme sağlaması "C-D aralığı" için yüksek nitelikli emek ve sermaye yoğun üretime geçilmesi ile mümkün olmaktadır. Tho' ya göre ekonomiler orta gelir düzeyine ulaştıktan sonra emek yoğun alanlarındaki karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybetmeye başlarlar. Ülkeler bu durum karşısında yüksek nitelikli eğitim anlayışı ile emeğin beşeri sermaye üzerindeki etkisini kullanarak orta gelir tuzağına yakalanmadan teknolojik gelişme, araştırma geliştirme faaliyetlerinin artması ve bu durumu destekleyecek kurumsal altyapının oluşması ile sürdürülebilir büyüme "C-D aralığı" düzeyine geçebilmektedir. Teknolojik gelişme, araştırma geliştirme faaliyetlerini arttıramayan ve karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybeden ülkeler ise orta gelir tuzağına "C-E aralığı" yakalanmaktadır (Tho' dan akt. Aykırı,2016: 88).

1.3.3.10. Ohno' nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

Ohno (2009: 8) "Orta Gelir Tuzağından Kaçınmak: Vietnam'da Yenilikçi Sanayi Politikası Stratejilerinin Geliştirilmesi " isimli çalışmasında Doğu Asya ve Afrika ülkelerinin gelişim süreçlerini ve bu süreçlerin özelliklerini 5 temel aşamaya ayırarak incelemektedir Ohno bu çalışmasında orta gelir tuzağı için cam tavan (glass ceiling) benzetmesinde bulunmuştur.

Şekil 1.2. Gelişmenin Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: Ohno

Ohno'nun çalışmasında başlangıçta ekonomilerin kırılgan bir yapıya sahip olduğunu ve ekonomide tarım ve doğal kaynaklar gibi geleneksel endüstriler hakim olduğuna değinmektedir. Monokültürel (ürün çeşitliliği olmayan) ihracata, dış yardımlara dayalı bir ekonomik yapı mevcuttur. Birinci aşamada, ülkelerin tarıma ve dış yardımlara bağımlı ülke kategorisinden çıkma girişimi doğrudan yabancı yatırım girişi ile basit montaja dayalı sanayi gelişme başlamaktadır. Ülke üretim için gerekli hammaddeleri dışarıdan temin ederek düşük beşeri sermayesi ve sahip olduğu sanayi arazisi ile üretime destek vermektedir. Bu aşamadaki ülkeler gıda, ayakkabı, giyim gibi ürünlerin üretimi ile ihracatını canlandırmaya çalışmaktadır. Ülkede gelir ve istihdam alanları artmakta fakat ürettiği katma değer büyük çoğunluğu yabancı yatırımcılara gitmektedir. Ohno'ya göre Vietnam bu aşamada olan bir ülkedir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri ile üretim artmaya başlamakta ve ülke ikinci aşamaya geçmektedir. İkinci aşamada doğrudan yabancı sermaye girişleri kısmen sınırlandırılmakta ve yerel tedarikçilerin ortaya çıkması ile birlikte montajcı firmaların rekabet düzeylerinin artması ülkenin daha yüksek düzeyde katma değer elde etmesini sağlamaktadır. Ancak bu aşamada üretim halen yabancı yatırımcıların kontrolündedir. Ohno'ya göre Tayland ve Malezya bu aşamada bulunan ülkelerdir. Üçüncü aşamada ilgili ülkelerin pazarlama, lojistik, teknoloji,

kalite kontrol gibi üretim alanlarında yabancı üreticilerin yerini yerli üreticilere bırakması beklenmektedir. Bu aşamada yaşanacak en önemli güçlük insan sermayesini geliştirmek ve elde edilecek bilgi ve becerileri içselleştirebilmektir. Bu iki gelişmeyi içselleştiren ülke yüksek kalitede üretim sağlayarak küresel ölçekte rekabet edebilmekte ve uluslararası pazarda yerini alabilmektedir. Ohno' ya göre Tayvan ve Güney Kore bu aşamada bulunmaktadır. Dördüncü aşamadaki ülkeler küresel pazara öncülük edebilecek düzeyde yenilikçi ürünler üretmektedir. Ohno' ya göre bu aşamada Japonya, ABD ve Avrupa Birliği'nin bazı üyeleri bulunmaktadır. Ancak ülkeler başlangıç aşamasında doğrudan yatırımı ekonomisine çekemediğinde birinci aşamaya geçememekte, beşeri sermayesini geliştiremeyen ülkeler ise ikinci aşamaya geçememekte ve orta gelir tuzağına yakalanmaktadır. Ohno' ya göre ülkelerin ikinci aşamadaki cam duvarı kırarak üçüncü aşamaya geçmesi orta gelir tuzağından çıktığını göstermektedir. Ohno, ASEAN (Güneydoğu Asya Birliği) ülkeleri cam duvarı kıramamakta ve ilgili ülkelerin orta gelir tuzağına yakalandığını ifade etmektedir (Ohno' dan akt.Özcan, 2019-9, Aykırı,2016: 89-91).

1.3.3.11. Aoki' nin Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı

Aoki orta gelir tuzağının nedenlerini araştırmak amacı ile Çin, Kore, Japonya üzerine bir çalışma yapmış ve ülkeleri kalkınma evrelerine ayırmıştır. İlk evre Maltusyen Evredir ve bu evrede tarımsal istihdamın fazla, KBMG düşük ve durağandır. İkinci evrede olan G Evresinde endüstrileşme orta seviyede, KBMG ılımlıdır ve devlet desteğiyle endüstriyel birikim sağlanmakta yapısal dönüşüm orta seviyede bulunmaktadır. Kuznets Evresinde (K Evresi) kırdan kente göçün başlaması ile birlikte tarımsal istihdam azalmakta ve yeni doğan ölüm oranları da azalmaktadır. Dördüncü evre H Evresidir ve tarımsal istihdamın payının oldukça düşmekte aynı zamanda insanların yaşam kalitelerinde artma gözlenmektedir. Son evre olan PD evresinde doğurganlık oranının azalması, sağlık sektörünün gelişmesi ile birlikte nüfus yaşlanmakta ve nüfus artmaktadır. Aoki' ye göre bu evrede ülkelerin nüfusunun artması fakat KBMG değişme olmaması ve tarımsal teknolojinin ölçüğe göre azalan getirisi sebebiyle Maltusyen tuzağa yakalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Aoki'den akt.Özcan, 2019: 7-8).

Malthus teorisine göre gıda ürünleri aritmetik olarak artarken nüfus geometrik olarak artmaktadır. Gıda ürünlerindeki artış aritmetik olarak 1,2,3,4,5,6,7,8,9 gibi artarken, nüfus 1,2,4,8,16,32,64,128,256 şeklinde artacaktır. Artan nüfusa karışık gelen gıda iki yüzyılda 256-9, üç yüzyılda 4096-13 olacaktır ve iki bin yüzyılda bu oran neredeyse hesaplanamaz hale gelecektir (Malthus,1803-195).

Malthus, kişi başına düşen gelirin artması ile nüfusun beklenen yaşam süresinin

artacağını ve zamanla kıt kaynakların kişi başına gelirin artışını elimine edeceğini iddia etmektedir (Skousen, 2011:82-83). Nüfus artışıyla birlikte oluşan yoksulluk sonucu orta gelir tuzağına yakalanma riski oluşabilmekte ve bu sebeple Malthus'un görüşü orta gelir tuzağı oluşacağı yönünde değerlendirilebilmektedir fakat modelde teknoloji ve sermaye birikimi büyük ölçüde ihmal edildiği için nüfus artışı nedeniyle gıda yetersizliği ve sonuç olarak da orta gelir tuzağına yakalanma ile ilişkilendirilmesinin ispatı oldukça zayıf görülmektedir (Bozkurt vd., 2014: 26).

1.3.3.12. Agenor' un Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı

Ülke ekonomileri düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçiş aşamasında tarıma dayalı üretimden düşük teknolojili imalat sanayi ürünlerin üretimine yönelmektedir. Teknoloji ithalatına dayalı gelişim ile tarım sektöründeki istihdam da sanayi sektörüne geçmektedir. Ülkeler orta gelir grubuna eriştiklerinde niteliksiz emeğin sanayi üretiminde yığılması ve teknolojinin de gelişmemesi sonucu ülkeler uluslararası rekabet edememekte ve ekonomik büyüme ve kalkınma yavaşlayarak orta gelir tuzağına yakalamakta ve yüksek gelirli ülke grubuna geçememektedir (Agenor, 2012:3).

1.3.3.13. Carnavole ve Egawa'nın Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Yaklaşımı

Carnavole 2012 yılında yaptığı çalışmada son altmış yılı incelemiş ve az sayıda ülkenin yüksek gelir grubuna geçtiğini tespit etmiştir. Dünya Bankası' nın Atlas Metodu ile yapılan sınıflandırmada 22 ülkenin orta gelirden yüksek gelire geçişteki süresini tespit etmiş ve bu ülkelerin etnik, dini parçalanmalarının ve gelir adaletsizliğinin yüksek gelire geçişteki etkisini araştırmıştır. Etnik ve dini parçalanma ve gelir adaletsizliğinin orta gelir tuzağına yakalanmada pozitif etki oluşturduğunu belirlemiştir. Yüksek gelire geçişini 30 yıldan az sürede tamamlayan ülkelerde etnik grupların sayısını ortalama 2,80 iken 30 yıldan fazla sürede tamamlayan ülkelerde bu oran 4,10 dur ve gelir dağılımının belirlenmesinde kullanılan gini endeksi 0.40 ve üstünde olduğunu tespit etmiştir (Carnovole'den akt. Bozkurt, 2014:63).

Egawa' da 2013 yılında yaptığı çalışmasında gelir dağılımdaki adaletsizliğin orta gelir tuzağı ile ilişkisini araştırmıştır ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin büyümeyi olumsuz etkilediğini ve orta gelir tuzağına yakalanmadaki sebeplerden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmasında kırsal ve kentsel bölgelerdeki gelir dağılımında farkı kapatacak düzenlemeler yapılması, teknolojinin geliştirilmesi, bölgeler arası sağlık, eğitim ve ulaşım gibi farklılıkları azaltacak çalışmalar yapılmasının ülke ekonomilerini orta gelir tuzağına yakalanmaktan koruyacağını söylemektedir (Egawa'dan akt. Bozkurt, 2014: 66-67).

1.4. Orta Gelir Tuzağı Riski ve Tuzaktan Kurtulmanın Önemi

Ekonomik büyüme bir yıldan ötekine üretim miktarındaki reel artışlardır. Ekonomik büyüme ile toplumsal refahın artmasıyla sonuçlanmaktadır. Ekonominin büyümesi sonucu üretim artmakta, üretim artışı sonucu tüketim artmakta ve bu artış toplumsal refahın artması ile sonuçlanmaktadır (Eğilmez,2020-108).

Solow büyüme modelinde ekonomik büyümede belirli bir süre sonra durağanlaşmanın kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir. Solow kişi başına GSYH artışı ile tasarruflarda ve yatırımlarda artış ve işçi başına sermaye de artış olacağını düşünür. Makineleşme ile işçi sayısında meydana gelen azalma sonucu her yeni birim sermaye GSMH' ya daha az katkıda bulunacaktır. Sermayenin düşük verimliliği tasarrufu azaltarak büyümeyi yavaşlatır. Kısacası sermayesi yeterli olmayan ekonomiler makineleşmenin getirdiği yatırım artışları ile hızlı büyürken, sermayesi yeterli düzeyde olan ekonomiler yeni yatırımların verimliliği düşük olacağından büyüme hızları sermayesi yetersiz olan ülkelere kıyasla yavaş olmaktadır (Banerjee ve Duflo,2020: 206-208).

Romer nitelikli istihdamın oluşumu ve fikir alışverişi ile ülke ekonomilerinin sürdürülebilir büyüme elde edeceğini öne sürmektedir. Fakat Solow ve Romer modeline kıyasla ekonomik büyüme olmasına rağmen ülke de hayat standartlarının artışının nasıl olması gerektiği de ekonomik kalkınma kavramını ön plana çıkarmaktadır (Banerjee ve Duflo,2020: 216-219).

Ekonomik kalkınma geniş anlamda insanların gerçek özgürlük alanının geliştirilmesidir. Dar anlamda gayri safi hasılda büyüme, kişisel gelirden artış, endüstrileşme, teknolojik ilerleme, sosyal modernizasyon gibi kavramlarla açıklanmaktadır (Sen,1999:3).

Küreselleşen ekonomi ile uluslararası ticaret ve rekabetin artması sonucu ülkelerin nihai hedefi ekonomik büyüme ve kalkınmadır. Ekonomide büyümenin olması için teknolojide ileri aşamaya geçebilmeyi sağlayacak Ar-Ge çalışmaları, nitelikli iş gücü, artan ürün çeşitliliği ya da belirli ürünlerde uzmanlaşma sağlanmalı kısacası beşeri ve fiziki sermayenin gelişimi için gerekli çalışmalara yoğunluk verilmesi gerekmektedir. Beşeri ve fiziki sermayesini güçlü tutan ülkelerin siyasi istikrarsızlıkların bulunmaması sonucu ülkeler uluslararası düzeyde rekabet edebilmekte ve gelir seviyesini zamanla yükselterek gelir tuzaklarına yakalanmamaktadır ve sonuç olarak ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmaktadır. Gelir tuzağından kurtulan ya da tuzaklara yakalanmayan ülkelere; adil gelir dağılımı, yüksek yaşam standartları ile geleceğe dair olumlu beklentileri olan toplumla birlikte artan üretim faaliyetleriyle ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlayacak sosyal bir altyapıyı da oluşturulmaktadır.

Düşük gelirli ülkeler basit teknoloji ithali ile emek yoğun ürünler üreterek uluslararası piyasada rekabet edebilmektedir. Tarım sektörü yoğun üretimi imalat sektörüne yöneltebilen ülkenin gelir seviyesi yükselmekte ve orta gelirli ülke grubuna girebilmektedir fakat belirli bir süre sonra ülkeler sermaye yatırımlarına dayalı büyüme kaynakları uyarıcı özelliğini kaybetmekte, teknolojiye ileri aşamaya geçilememekte, ülkenin rekabet düzeyi azalmakta ve orta gelir tuzağına yakalanmaktadır. Tasarruf ve yatırımların düşük düzeyde kalması, ürün çeşitliliği sınırlı bir düzeyde kalması, siyasi istikrarsızlık gibi unsurlar orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerin genel ekonomik ve siyasi özellikleridir (Alancıoğlu vd, 2019: 474-475).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİ VE ORTA GELİR TUZAĞI

Küreselleşmenin etkisiyle Türkiye' de 1980 yılından sonra korumacı ithal ikameci politikalarından ihracata dayalı politikalara geçilmesi sonucu ekonomik ve sektörel yapıda oluşan dönüşümler ülkenin gelir grubunda değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Buna istinaden bu bölümde Türkiye ekonomisi' nin 1980 yılı öncesi ve sonrası makroekonomik göstergeleri aracılığıyla orta gelir tuzağının tespit edilmesindeki yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmesi, ülkede gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin gelir tuzaklarıyla arasındaki ilişkinin incelenmesi, kalkınma planları kapsamında beşeri sermayenin oluşturduğu nitelikli istihdamın ve sektörlerin yüksek teknoloji ile entegrasyonun dış ticaret açığını kapatmada ve orta gelir tuzağından çıkıştaki öneminin değerlendirilmesinde bulunularak yüksek gelirli ülkeler ile Türkiye ekonomisinin karşılaştırılması yapılacaktır.

2.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinin Tarihi

Türkiye ekonomisi 1980 yılı öncesinde; özel sektör öncülüğünde yapılanma ve serbest dış ticaret politikasını 1923-1929 yılları arasında uygulamıştır fakat büyük buhranın etkisi ile Türkiye' nin dış ticareti olumsuz etkilenmiştir ve koruyucu gümrük tarifeleri ile Türk sanayisinin korunması amaçlanmıştır. 1930-1939 yılları arasında devlet öncülüğünde sanayileşme, dışa kapalı, korumacı politikalar uygulanmıştır. 1934 yılında birinci beş yıllık sanayi planının başarılı olması sebebi ile 1938 yılında ikinci beş yıllık sanayi planı hazırlanmıştır. 1940-1945 yılları arasında ikinci dünya savaşının etkisi ile savunma harcamaları yapılmasından dolayı sanayi planı uygulanamamış ve bu durum ekonomide gerilemeye sebep olmuştur. 1923-1950 döneminde savunma sanayisinde tarım sektöründeki gibi devlet kurumları aracılığıyla üretim yapılmakta ve üretimde ulusallık politikası uygulanmıştır (Ziylan, 2001: 1). Türkiye 1950 yılı sonrası diğer ülke ekonomilerine uyum sağlamak amacıyla serbest dış ticaret rejimi, yabancı sermayeye dayalı üretim ve tarım sektöründe gelişmeler olmuştur. 1980 yılına kadar yabancı sermaye teşviki devam etmekle birlikte, tarım sektörüne ilişkin politikaların azaltılması stratejisi, kamu iktisadi teşekküllerinin kurulması, ithal ikameci sanayileşme gibi politikalar uygulanmıştır (Çoban, 2016 :287-300). Türkiye' de 1980 yılı öncesinde uygulanan politikalar ise; maliye politikası etkin olarak uygulanmakta iken dış ticaret ve vergi politikası sıkı, teşvik politikası yaygın ama etkin olmayan, destekleme politikası yaygın ve etkin uygulanmıştır. İlgili politikalar ile hedeflenen rekabete açık sanayi üretimi yerine halkı niteliksiz yerli mal alımına yönlendiren uygulamalar

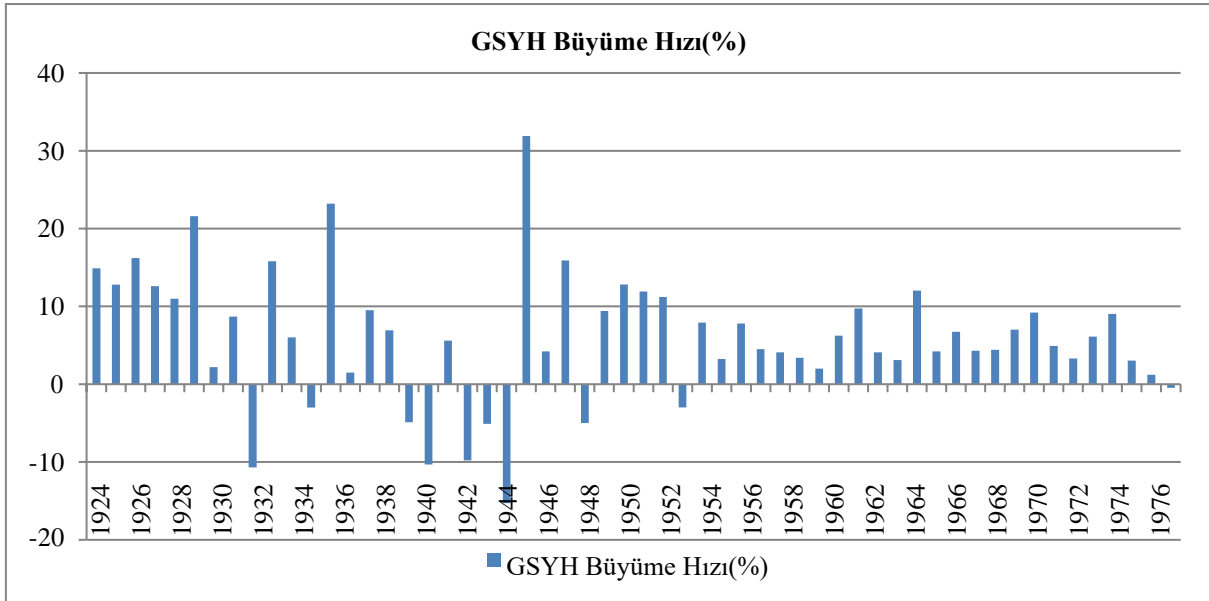
ortaya çıkmıştır (Eğilmez, 2020:227-229).

2.1.1. 1980 Yılı Öncesinde Türkiye Ekonomisinin Gelir Grubunun Tespiti

Ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla ekonomide liberal ya da korumacı politikalar uygulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti' nin kuruluşuyla birlikte yerli üretimi arttırmak, girişimciliği desteklemek amacıyla liberal politikalara geçilerek gelir grubunun yükseltilmesi ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi hedeflenmiştir fakat Türkiye' nin ekonomik sorunlarının yerli üretimi ve girişimciliği desteklememesi, 1930 yılı büyük buhranın etkisiyle ekonomik büyümede istenilen düzeye ulaşamamış ve devletçi politikaya geçilmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında ekonomide devletin müdahalesi azaltılmış ve liberal politikalar sınırlı da olsa uygulanmaya başlanmıştır.

Ekonomik sorunların çözümü için devletçi politikalar uygulayan Türkiye' nin 1946 yılından itibaren hem devlet hem de özel sektörün ekonomiye müdahalesi ile birlikte gelir grubunda da değişiklikler yaşanmıştır. Buna istinaden Türkiye' nin 1980 yılı öncesi gelir gruplarının tespit edilmesi amacıyla GSYH büyüme hızı grafik 2.1' de incelenmiştir ve ikinci dünya savaşına kadar olan dönemde GSYH büyüme hızı dalgalı seyir izlediği ve 1923-1952 yıllarında düşük gelir tuzağında yakalandığı görülmektedir. 1953 yılında GSYH büyüme hızında %11,2 düzeyi ile alt orta gelir grubuna girilmiştir fakat 1954 yılında kriz nedeniyle tekrar düşük gelir grubuna geçen Türkiye ekonomisi 1955 yılında alt orta gelir grubuna geçmeyi başarmıştır.

Grafik 2.1. Türkiye'nin GSYH Büyüme Hızı (Sabit Fiyatlar)

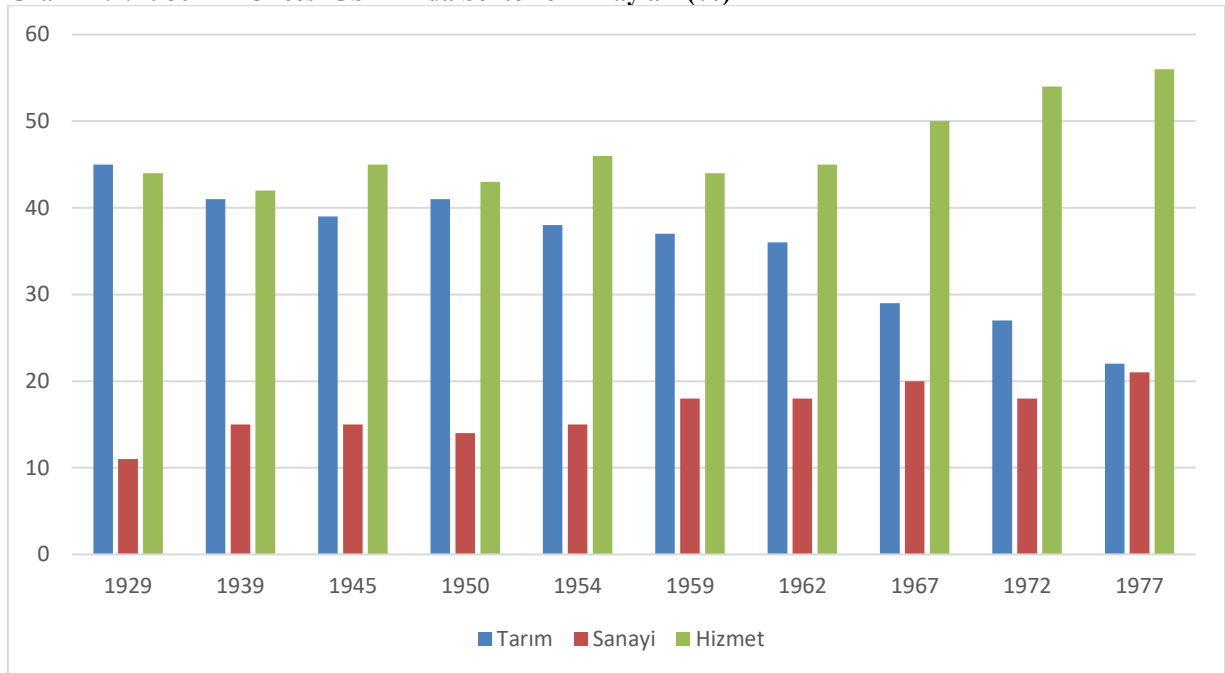
Kaynak: Çoban,2016: 291-340.

2.1.2. 1980 Yılı Öncesi Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörü

Osmanlı Devleti' nin ekonomisinin tarıma dayalı olması ve sanayi sektöründe üretim kapasitesinin, girişimcinin, nitelikli işgücünün ve kaynakların yetersiz olması sebebi ile Türkiye Cumhuriyeti' nin ilk yıllarında tarım sektörü kalkınmanın aracı olarak seçilmiştir fakat sanayileşmeye de hız verilmesi kararlaştırılmıştır. Sanayi sektörü için gerekli hammaddenin tarımdan elde edilerek sanayi sektörünün geliştirilmesi stratejisi uygulanmıştır (Çoban, :279-280). İlk yıllarda çalışan sayısı, kısıtlı teşvik ve korumanın olduğu, düşük teknolojinin kullanıldığı, kamu ile desteklenen sanayileşme dönemi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası özel sektörde meydana gelen sermaye birikimi ve devlet destekleriyle sanayileşme daha ileri boyutlara ulaşmıştır (Petek'ten akt.Petek vd., 2018: 187). Fakat 1980 yılına kadar Türkiye'nin ihracatı ve döviz gelirlerinin büyük çoğunluğu tarımsal ürünler ile olmuştur (Pamuk,2009:66; Doğan vd., 2015:38).

Grafik 2.2' de 1980 yılı öncesinde sektörlerin payı incelendiğinde; 1929 yılında tarım sektörünün payı %45 iken 1977 yılında %22 düzeyine, sanayi sektörünün ise %11' den %29 düzeyine yükseldiği ve 1980 yılı öncesinde sanayileşme stratejisinin uygulandığı görülmektedir. Bu dönemde hizmet sektörünün GSYH payı %45 düzeyindedir ve hizmet sektöründe belirgin bir değişme yaşanmamıştır.

Grafik 2.2. 1980 Yılı Öncesi GSMH' da Sektörlerin Payları (%)

Kaynak: Çoban, 2016: 291-337

1980 yılı öncesinde Türkiye' deki sanayileşme stratejisinin düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçişindeki etkisi değerlendirildiğinde; sanayi sektöründeki katma değerli ürün üretiminin istenilen düzeyde olmaması ve tarım sektörünün de GSMH' daki payının

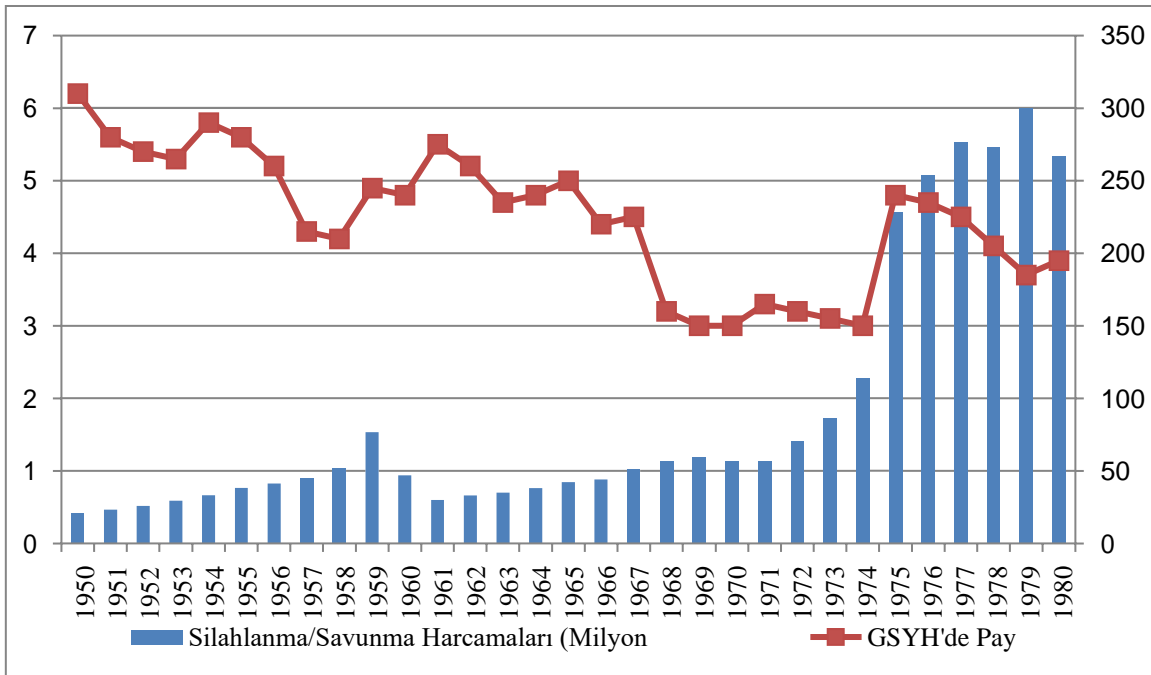
azalmasının 1980 yılı sonrasında ülke ekonomisinin büyüme ve kalkınmasına olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir.

2.1.3. 1980 Yılı Öncesi Savunma Sanayi

Savunma sanayisinin askeri, politik, ekonomik ve refah fonksiyonlarının bulunması sektörün önemini arttırmaktadır ve ülkenin güvenliğinden sorumlu silahlı kuvvetlerin desteklenmesi ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasında itici güç olmaktadır.

Türkiye' nin ikinci dünya savaşında savunma sanayisinin yeterli düzeyde olmaması, savunma sanayisine yönelik harcamaların yapılması ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir ve bu durum gelişmiş savunma sanayisine sahip ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki pozitif ilişkiyi desteklemektedir. Türkiye' nin savunma harcamaları ve savunma sanayisinin GSMH' daki payı grafik 2.3' de incelendiğinde 1950-1980 döneminde savunma harcamalarında artış olduğu, GSMH' daki payının ise %4 düzeyinde olduğu görülmektedir ve tarım, sanayi, hizmet sektörüne kıyasla savunma sanayisinin GSMH' daki payı düşük düzeydedir.

Grafik 2.3. Savunma Harcamaları ve GSYH 'daki Payı (%)

Kaynak: Eğilmez,2018

2.1.4. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Sektörel Etkileri

Türkiye' de altyapı, nitelikli istihdam ve yüksek teknoloji düzeyi ile üretimin yetersiz olması gibi nedenler ve devletçi politikalarından karma politikalara geçişle birlikte üretimde özel sektörün desteklenmesi, tekelleşmenin devlet kontrolünde yapılması ve ekonomik büyümenin devlet ve özel sektörün entegrasyonu ile gerçekleşmesi amacıyla kamu iktisadi

teşekkülleri kurulmuştur.

Tarım sektöründeki bakanlıklara bağlı çiftçiye kredi desteğinde bulunan tarım kredi kooperatifleri, tarım ürünlerinin pazarlanmasından sorumlu tarım satış kooperatifleri, ürünlerin stoklanmasında Toprak Mahsulleri Ofisi, tütün, çay, et ve balık gibi ürünlerin satış görevini gerçekleştiren kamu iktisadi teşebbüsleri kurulmuştur. Ayrıca tarım sektöründe teknolojinin gelişmesi ve modern tarım yapabilmesi için çiftçilere tarım makineleri temini ve verimli tarım yapılması için eğitim kurumları kamu iktisadi teşekkülleri aracılığıyla oluşturulmuştur (Kazgan: 324-325). Bu dönemde tarım sektörünün GSMH' daki % 40 düzeyine ulaşmıştır.

Savunma sanayisinin ülke güvenliğini sağlanmasından dolayı üretimde yabancı sermaye ortaklıklarının olmaması ve üretim yöntemlerinin gizli olması gibi özelliklerinden dolayı sektörün kamu iktisadi teşekkülleri ile desteklenmesi önem arz etmesi nedeniyle 1950 yılında Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu kurulmuştur. Bu kuruluşla yüksek teknolojinin oluşumu, milli savunma sanayi ürünlerinin üretimi hedeflenmesi ülke ekonomisinin yerli yüksek teknoloji düzeyinin oluşmasında ve milli silahların üretilmesinde itici güç olması gerekmektedir.

KİT aracılığıyla öncelikli olarak tarım ve savunma sanayi sektöründeki teknoloji düzeyinin artırılması, devletin özel sektörü desteklemesi ve yerli ürün üretiminin teşvik edilmesi gibi hedeflerin gerçekleştirilememesi sonucu KİT' lerin görev zararlarında artış meydana gelmiş ve ülkenin ekonomik büyümesinde hedeflenen itici güç görevini gerçekleştirememiştir.

2.2. 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye Ekonomisi

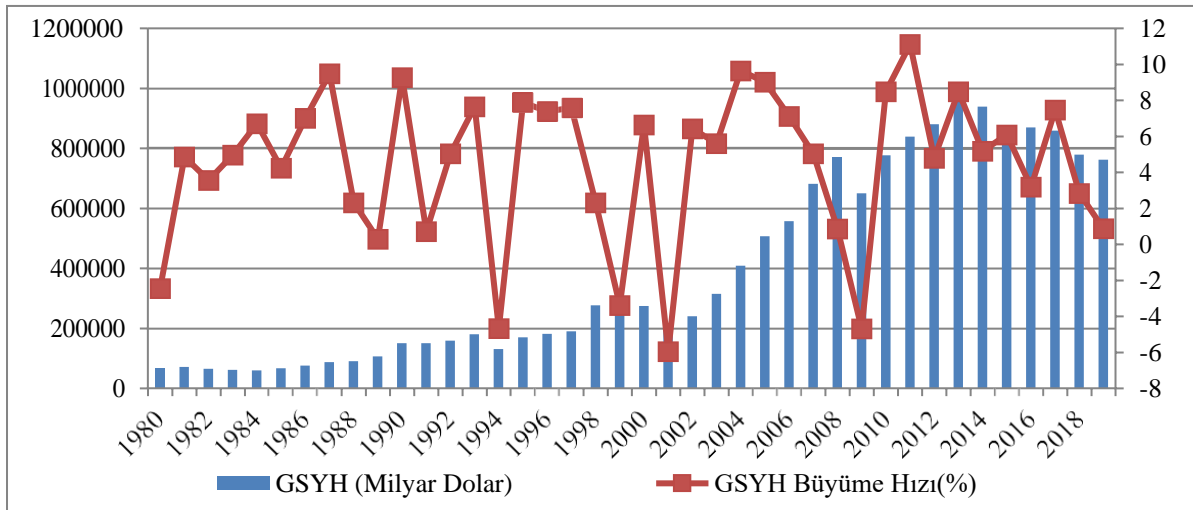
1980 yılı ve sonrasında; küreselleşme ile serbest piyasa ekonomisi anlayışı ile uluslararası ekonomik ilişkiler gelişmiştir. Ülke ekonomileri uzun vadeli planlar ile geleceğe yatırım yapmakta, stratejik planlar ile ekonomik dönüşüm gerçekleştirmektedir (Çoban, 2016: 327). 1980 yılı ve sonrası dönemle birlikte Türkiye' de yapısal reform gerçekleştirilerek ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir (Eğilmez,2020: 229). Bu dönemde Türkiye' de küreselleşmenin etkisi ile devlet kuruluşlarında özelleştirmeler yapılmış ve uzun vadeli ve stratejik planlar kapsamında ihracatın artmasına yönelik ekonomik kararlar ve sanayi sektörünün gelişmesine yönelik yatırımlar ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.2.1. 1980 Yılı Sonrası Türkiye Ekonomisinin Gelir Grubunun Tespiti

1980 yılı sonrasında Türkiye' nin gelir grubunda oluşan değişimlerin incelenmesi, ihracat yönelimli sanayileşme politikasının ülkenin ekonomik büyümeye etkilerinin

değerlendirilmesinde yardımcı olacaktır. Buna istinaden ülkelerin ekonomik büyümelerinin tespitinde kullanılan makroekonomik veriler (GSYH, KBGSYH, GSYH büyüme hızları) incelenecektir. Gelir tuzaklarının da ilgili makroekonomik faktörlerle tespit edilmesinden dolayı öncelikle Eichengreen, Park ve Shin büyümede yavaşlama yaklaşımı, Felipe, Abdon Kumar'ın orta gelir tuzağıyla ilgili eşik değer tespiti çalışmaları ve Tho'nun aşamalı kalkınma yaklaşımı ile Türkiye'nin makroekonomik verileri ile 1980 sonrası gelir grubu ve gelir tuzağı ile ilgili değerlendirmede bulunulacaktır.

Grafik 2.4. GSYH ve GSYH Büyüme Hızı (Cari ABD Doları)

Kaynak: World Bank

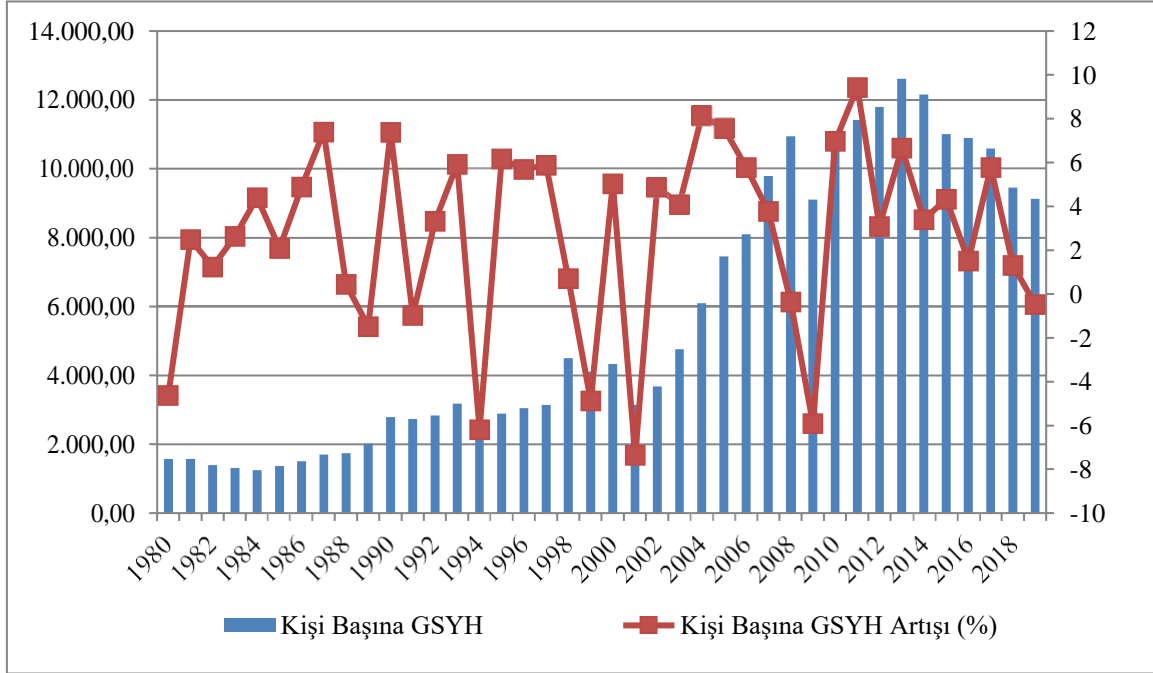
Grafik 2.4' de Türkiye'nin GSYH büyüklüğü ABD dolar bazında incelendiğinde; 1980-1988 döneminde GSYH büyüklüğünde belirgin bir değişim olmamıştır. Türkiye'nin 2002-2008 döneminde GSYH büyüklüğünde sığırma meydana gelmiştir. 2009 döneminde ekonomik ve siyasi kriz gibi sebeplerle GSYH büyüklüğünde azalma meydana gelse de 2010-2013 döneminde GSYH büyüklüğünü arttırmayı başarmıştır. 2008-2019 döneminde GSYH büyüklüğünün dalgalı olması ise dolar kurundaki değişimlerdir.

Grafik 2.4' de Türkiye'nin GSYH büyüme hızı incelendiğinde; GSYH büyüme hızı 2005 yılı ve sonrasında ortalama % 5 üzerindedir ve Türkiye'nin üst orta gelirli ülke grubuna girdiği görülmektedir. 2008 yılında ABD' de ortaya çıkan kriz ile Türkiye'nin büyümesinde 2008 ve 2009 yılında düşüş olduğu görülmektedir. 2005-2019 dönem aralığında ortalama büyüme hızında artış olmaması sebebiyle Türkiye'nin orta gelir tuzağına girmiş bulunduğu görülmektedir.

Eichengreen vd. orta gelir tuzağı ile ilgili çalışması grafik 2.4'deki veriler üzerinden değerlendirildiğinde; çalışmaya göre büyümede yavaşlamadan önceki 7 yıllık dönemde GSYH' daki büyüme hızının %3,5 ve daha fazla olması gerekirken Türkiye'de bu oran %1,52,

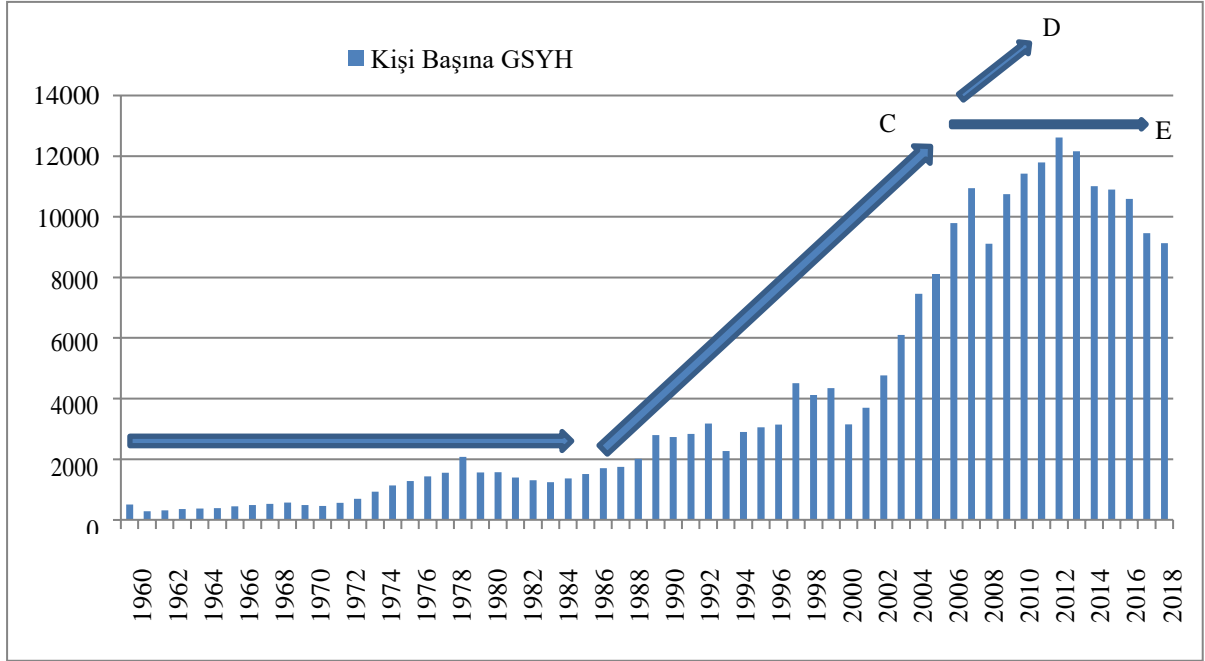
büyümede yavaşlamadan sonraki dönemde büyüme hızının %2 oranında olması ilgili çalışmaya göre de Türkiye' nin orta gelir tuzağına yakalandığını teyit etmektedir.

Grafik 2.5. Kişi Başına GSYH ve Kişi Başına GSYH Büyüme (Cari ABD Doları)

Kaynak: World Bank

Felipe, Abdon ve Kumar (2012)' ye orta gelir tuzağı ile ilgili çalışması grafik 2.5'deki veriler üzerinden değerlendirildiğinde; çalışmaya göre üst orta gelir grubuna geçtikten sonra ülkenin 14 yıllık ortalama kişi başına GSYH' sınırı %3,7' den fazla olursa yüksek gelir grubuna geçebilmektedir. Türkiye 2005 yılında üst orta gelirli ülke grubuna geçmiş ve 2005- 2019 dönemindeki ortalama kişi başına GSYH' sı %2,012 olduğu grafik 2.5' deki verilerle hesaplanmıştır ve Türkiye' nin 2019 yılı itibariyle orta gelir tuzağında bulunduğu görülmektedir.

Grafik 2.6. Kişi Başına GSYH ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: World Bank

Tho' nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı ile grafik 2.6' da bulunan verilerle değerlendirildiğinde; Türkiye 'de kişi başına GSYH' sı 2001 yılında artış göstermeye başlayarak 2010 yılına kadar devam ettiği fakat 2010 yılından itibaren durgunluğa girdiği görülmektedir. Grafikte C noktası yoksulluk tuzağından çıkıp orta gelirli ülke olma aşaması, C-E yolu orta gelir tuzağı, C-D YOLU ise yüksek gelirli ülkelerin bulunduğu noktalardır. Grafığe bakarak Türkiye'nin yoksulluk tuzağından kurtulduğu fakat uzun süredir orta gelir seviyesinde durması sebebi ile orta gelir tuzağına yakalandığı görülmektedir (Aykırı,2016: 150).

2.2.2. 1980 Yılı Sonrası Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörü

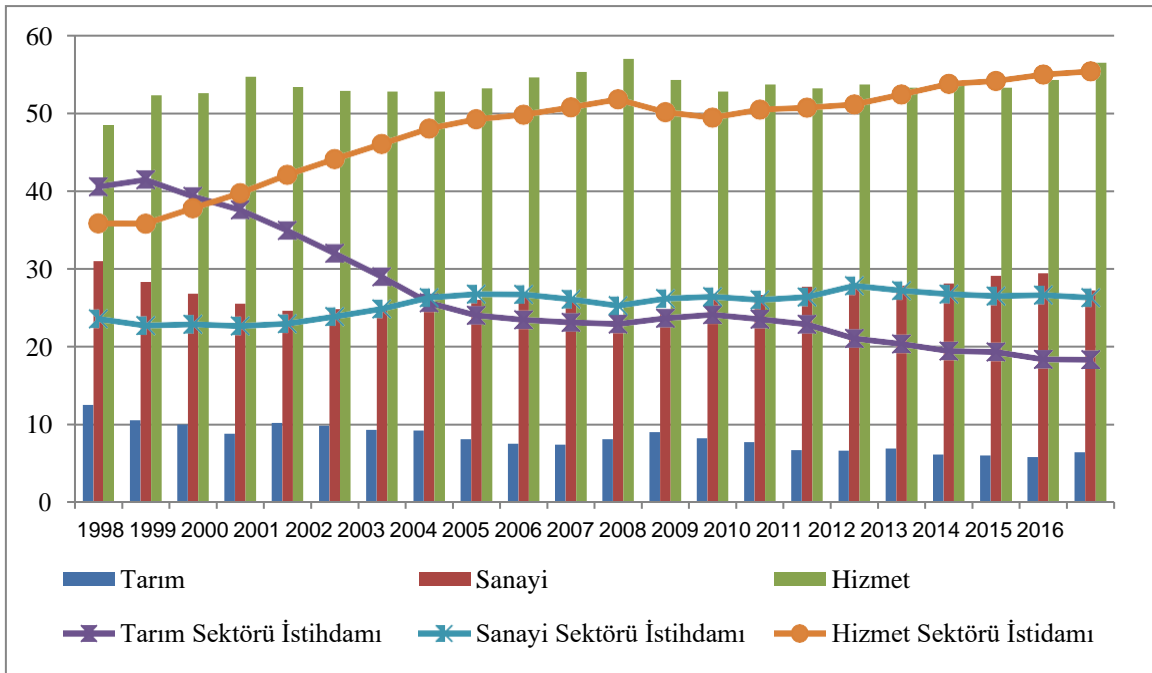
1980 yılı sonrasında uluslararası ticaretin öneminin artması ile Doğu Asya ülkelerinde başarılı olan ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir. Türkiye' nin 1980 yılı sonrası tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin yapısındaki dönüşümün gelir grubu ve gelir tuzaklarını etkilemesi nedeniyle Agenor ve Aoki' nin orta gelir tuzağı ile ilgili yaklaşımlarının Türkiye açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Agenor' un ülkelerin orta gelirli ülke grubuna ulaştığında tarımdan sanayiye yönelen istihdam ve üretim olduğunu ve bu durumun teknoloji ile desteklenmemesinin ülkenin uluslararası rekabet edebilme düzeyini azaltacağını ve orta gelir tuzağına yakalanacağını tespit etmiştir ve bu çalışma Türkiye ile ilişkilendirildiğinde grafik 2.7' de Türkiye'de de tarım sektöründe istihdamın azaldığı grafik görülmektedir. Türkiye'nin teknoloji ve eğitim politikaları ile desteklenmeyen sanayi istihdamı Türkiye'yi orta gelir tuzağına yakalanmasında

itici güç olacaktır.

Aoki 'nin orta gelir tuzağı ile ilgili çalışması grafik 2.5 ve grafik 2.7' de bulunan verilerle değerlendirildiğinde; ilk evre olan Maltusyen evrede tarımsal istihdamın fazla ve kişi başına milli gelir düzeyinin düşük ve durağan olduğunu söylemiştir ve Türkiye' de 1998 yılında tarımsal istihdam yüksek düzeyde ve kişi başına GSYH düşük düzeyde olduğu grafik 2.5 ve grafik 2.7' de görülmektedir. İkinci evre olan G evresi ve üçüncü evre Kuznets evresi Türkiye açısından değerlendirildiğinde 2002 yılından kişi başına GSYH ılımlı düzeydedir ve yapısal ve sektörel dönüşümlerden dolayı tarımsal istihdam hızla azalmaktadır. Dördüncü evre olan H evresi ile Türkiye' ye uyarlandığında da kırdan kente göç oranlarında da artış olmakta ve bunun sonucu olarak da Grafik 2.7'de görüldüğü gibi tarımsal istihdam hızla azalmaktadır Aoki son evre PD evresinde nüfusun yaşlanması, tarımsal istihdamında azalması ve tarımın teknolojik olarak gelişmemesi sebebiyle ülkelerin Maltusyen tuzağa yakalanacağını söylemektedir. Türkiye'nin de tarım istihdamının azalması, tarımda inovatif gelişmelerin olmaması, artan nüfus ve kişi başına GSYH' sının yüksek gelirli ülke düzeyine gelmemesi ve üst orta gelirli ülke konumunda bulunması Aoki' nin evreleri ile ilişkilendirildiğinde Türkiye'nin orta gelir tuzağını aşmasında tarımın ve tarımda inovasyonun önemli olduğu sonucunda ön plana çıkarmaktadır.

Grafik 2.7. 1980 Yılı Sonrası Sektörlerin GSMH ve İstihdamdaki Payları (%)

Kaynak: TÜİK

Aoki' nin orta gelir tuzağının tespitindeki yaklaşımından yola çıkarak Türkiye' de tarımdan sanayi sektörüne dönüşümünde makroekonomik sorunlar, nitelikli istihdamda ve teknolojinin üretime entegrasyonunda yaşanan güçlükler gibi yapısal sorunlar ülke ekonomisini orta gelir tuzağına sürüklemiştir. Öyle ki Türkiye'de tarım sektöründe yıllar

itibariyle GSMH' daki payında azalma olmuştur ve sektördeki alt yapı sorunları, küçük işletmelerin sayısının fazla olması, sınırlı teknoloji gelişimi ve gübre, tohum ve tarımsal ilaç fiyatlarının yüksek olması ve IMF ile yapılan anlaşma sonucu çiftçilere verilen ekonomik desteklerin azalması ile tarımsal ürünlere ilişkin maliyetler Dünya fiyatlarının çok üzerine çıkmıştır. Tarım sektöründe maliyet artışları sonucu azalan üretim dış ticaret yapısını da etkilemiştir. Tarımsal ürün ihracatı ortalama %0,5 oranındadır ve artış olmamaktadır. Tarımsal hammaddelerin ithalatı ise 1998-2002 yıllarında yaklaşık %4,5 oranlarında iken 2009 yılı ve sonrasında ise yaklaşık %3 oranındadır. Türkiye' de tarım ithalatında azalma olmasına rağmen sektördeki yapısal sorunlardan dolayı dış ticaret açığı kapanmamaktadır (Aydın vd, 2018-117; Doğan vd., 2015: 33-34; Tuik; Eğilmez, 2020: 68). Hizmet sektörünün ürünlerin üretim aşamasından piyasaya sunulması (dağıtım,pazarlama vb. aşamalarında) sürecinde aktif rolü bulunmaktadır ve küreselleşme ile birlikte tarım sektöründen sanayi sektörüne dönüşümünden hizmet sektörü de etkilenmektedir. Türkiye' nin ülke ekonomisindeki makroekonomik sorunlardan ve düşük teknoloji düzeyinden etkilenmesi sebebiyle hizmet sektöründe bilgi yoğun alt sektörlerin yeterince gelişmemesi tarım ve sanayi sektöründeki üretim için gereksinim duyulan altyapıyı oluşturamamaktadır. Bu durum hizmet sektöründe yeniliklerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Hizmetlerin soyutluk dayanıksızlık ve ayrılmazlık gibi özelliklerinden dolayı inovasyon yapılması zorlaşmakta ve sektörde yapılan inovasyon faaliyetlerini taklit etmek hızlı ve kolay olmaktadır. İşletmenin inovasyon çalışması için yaptığı maliyet işletmeye fayda sağlamamakta ve aynı zamanda rekabet avantajını da ortadan kaldırması gibi sebeplerle hizmet sektöründe inovasyona yeteri kadar başvurulmamaktadır fakat firmaların pazar payını arttırmak, işçi maliyetlerini düşürmek ve ürün kalitesini arttırmak amacıyla yapılan inovasyon çalışmaları ile üretilen katma değerli ürünlerin, gelişmiş hizmet sektörü aracılığıyla sunulması sonucu Türkiye orta gelir tuzağından kurtulabilecektir (Başar ve Durmaz, 2018 : 118- 126).

2.2.3. 1980 Yılı Sonrasında Savunma Sanayi

Ekonomide liberal uygulamaların başlaması ile savunma sanayisinde de özelleştirme uygulamalarında artış meydana gelmiştir. Savunma sanayisinin yüksek teknoloji düzeyi ile üretim yapması zorunluluğu ve sanayi sektörünün alt sektörleriyle bağlantılı üretim yapmasından dolayı sektöre ilişkin yapısal sorunların çözümü orta gelir tuzağından çıkışta önem arz etmektedir. Buna istinaden 1980 yılı sonrasında savunma sanayisinde yerli ve yabancı firmalar aracılığıyla yüksek teknoloji düzeyinde üretimle modern silahlanmanın gelişim göstermesi amaçlanmıştır fakat savunma sanayisinin ülke güvenliğinden sorumlu ürünlerin üretilmesi nedeniyle özelleştirme ve yabancı sermayelerin sektöre girmesi ülke

güvenliği için sorun teşkil etmektedir.

Yerli yüksek teknoloji düzeyi ile üretim yapmanın devlete maliyetinin yüksek olması nedeniyle savunma bakanlıkları savunma sanayisinde en güçlü olan şirketi milli ana yükleyici olarak belirlenmesi ve mili ana yüklenicinin ise alt yüklenici, teknokent firmaları, KOBİ'ler ve üniversitelerle iş birliği içinde bulunarak yerli yüksek teknoloji düzeyinin oluşumunda ve modern silahlanmanın gelişmesine katkıda bulunması gerekmektedir. Türkiye' de savunma sanayisinin yüksek teknoloji düzeyini geliştirecek milli ana yüklenici seçiminde zorluklar yaşanması, savunma sanayisi firmalarının yabancı ortaklıklar aracılığıyla teknoloji düzeyini geliştirmesi gibi yapısal sorunlar hem savunma sanayisinin hem de sanayi alt sektörlerinin üretimini olumsuz etkileyerek Türkiye' nin orta gelir tuzağından çıkış sürecinin uzamasına neden olmaktadır (Ziylan 2004: 75-77; Baran, 2020:41).

2.2.4. Kamu İktisadi Teşekküllerin 1980 Yılı Sonrası Sektörel Etkiler

Devletçi politikadan liberal politikaya geçişle ekonomik sektörlerde devletin piyasaya müdahalesi azalmıştır ve devletçi politikaların uygulandığı dönemde oluşturulan kamu iktisadi teşekküllerinin teknoloji düzeyinin arttırılması, devletin özel sektörü desteklemesi ve yerli ürün üretiminin teşvik edilmesi gibi hedefleri gerçekleştirmemesi ve KİT' lerin görev zararlarında artış meydana gelmesi ile birlikte KİT' ler sektörel farklılık göstermeksizin özelleştirilmeye başlanmıştır.

Özelleştirmelerin sektörlerin yapısına göre farklılık göstermesi gerekmektedir fakat 1980 yılı sonrasında ABD' nin tarım ihracatını arttırmak amacıyla gelişmekte olan ülkelerle (Türkiye'nin de dahil olduğu) imzaladığı anlaşmalarla ülkelerin tarım politikalarına özelleştirme, mali destek gibi konularda müdahale etmeye başlamasına karşın ABD' nin yurt içindeki tarımsal üretiminde devlet kuruluşlarının desteği devam etmiştir ve günümüzde ABD tarım sektöründe ihracatta lider konumda yer almaktadır (kazgan,2013: 286-287). ABD tarım sektöründe olduğu gibi savunma sanayisinde de devlet kuruluşları desteklenen üretimle savunma sanayisinde de lider konumda olması devlet kuruluşlarının sektörlerin yapısına göre özelleştirme yapılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Tarım ve savunma sektörüne kıyasla sanayi ve hizmet sektörlerinde özelleştirme ve belirli oranda yabancı ortaklıklarla üretim yapılması, tarım ve savunma sanayi sektöründeki gibi önemli yapısal sorunları oluşturmamaktadır.

Savunma sanayisi ve tarım sektöründe KİT' ler ya da benzer yapılanmalarla devlet kuruluşları gözetimi ile yapılan yüksek teknoloji düzeyiyle üretimin sanayi ve hizmet sektörlerine aktarılması hem devletin hem de özel sektörün ekonomik büyümeye etkisi Türkiye' yi yüksek gelir grubuna ulaştıracağı düşünülmektedir.

2.3. Türkiye’de Dış Ticaret Açığı ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi

Türkiye ekonomisinin makroekonomik, sektörel ve altyapı sorunlarından dolayı yüksek teknoloji düzeyi ile üretilen katma değerli ürünlerin üretilmemesi dış ticaretteki rekabetçi yapısını etkilemektedir. Öyle ki sektörlerin yüksek teknoloji düzeyi ile üretimi ihraç edilen ürünlerin niteliğini belirlemektedir ve katma değerli ürün üreten ülkeler dış ticarete rekabetçi yüksek gelirli ülke konumuna gelmektedir. Türkiye' nin dış ticaret yapısının anlaşılması ve ülke dış ticaretinin yıllar itibariyle incelenmesi orta gelir tuzağından çıkış için stratejik ticaret politikasının belirlenmesinde yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin dış ticaret açığı sorununun kronikleşmesi ve ticarete dışa bağımlı olmasında; (İnançlı ve Konak,2011: 345-347).

- Döviz kurlarındaki değişimler,
- Özel sektör yatırımlarının yetersizliği,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişi,
- Enerji maliyetleri gibi etkenler neden olmaktadır.

Bu sorunların çözümünün dış ticarete rekabetçi yapı oluşumu desteklemesi nedeniyle Türkiye ekonomisi açısından incelenmesi orta gelir tuzağından çıkıştaki rolünün anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Döviz kurlarındaki değişimler sonucu; ulusal paranın aşırı değerlenmesi ithalatı arttırmakta, döviz kurunun değerlenmesi durumunda ulusal paranın alım gücünün artması ile ihracata yönelik katma değerli ürün üreten ülkelerin ihracatında ve rekabet güçlerinde artış olmakta iken katma değerli ürün üretemeyen ülkelerin ihracatında belirgin düzeyde artış olmamaktadır (Ngeno' dan akt. İnançlı ve Konak,2011: 345-346; İnançlı ve Konak,2011: 345-346). Türkiye' nin ulusal parasındaki değer kaybına karşılık katma değerli ürün üretiminin yeterli düzeyde olmaması ya da üretimde ara malların ithal edilmesi nedeniyle dış ticaret açığı sorunu çözülememektedir.

Ülke ekonomisinde iç tasarrufun yetersizliği ve yatırımların finansmanında dışa bağımlılık gibi sebeplerden dolayı özel sektör yatırımları yetersiz kalması dış ticaretteki rekabetçi yapıyı ve ülke ekonomisinin dışa bağımlılığını etkilemektedir (Büyükdere' den akt. İnançlı ve Konak,2011: 346).

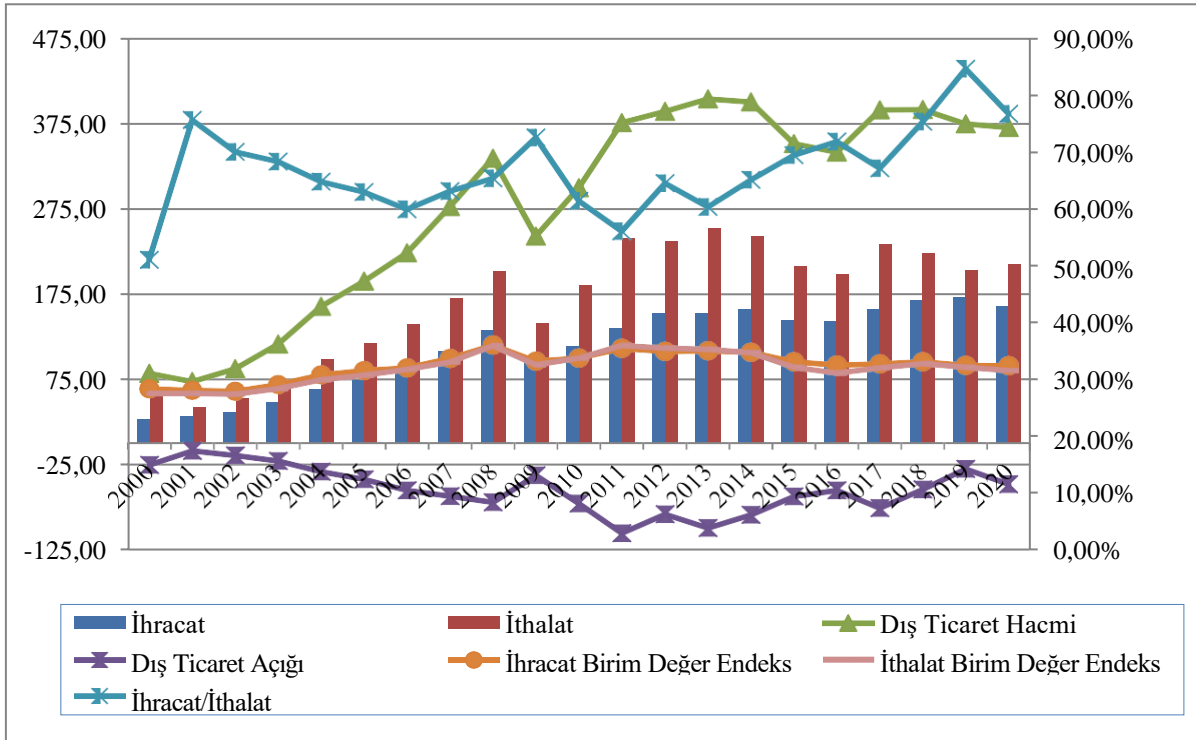
Türkiye' de doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişlerin istikrarsız oluşu eğitim, altyapı gibi sorunların çözülmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine çekilmesi ile yüksek teknoloji düzeyiyle üretimin artması, yerli firmaların yabancı firmalarla ortaklıklar oluşturarak yüksek teknoloji düzeyini öğrenmesi ülke ekonomisinin katma değerli ürün üretimi ve ihracatı sorununun çözülmesinde etkili

olacağı düşünülmektedir.

Türkiye' nin imalat sanayisinin teknolojik bakımdan düşük ve emek yoğun bir yapıya sahip olması dış ticaret rekabette de aleyhine sonuçlanmaktadır. İmalat sanayisi ihracatının, imalat sanayisinin ithalatına bağımlı olması Türkiye açısından önemli bir sorundur (Akan, 2018: 577).

Bu duruma istinaden Türkiye' nin 2000-2020 yılları dış ticareti grafik 2.8' de incelendiğinde; 2000-2008 döneminde artan dış ticaret hacmi ülke ekonomisi için olumlu gibi gözükse de ihracat ve ithalat birim değerlerindeki benzer şekilde artış yaşanması ihraç edilen her birim maldan daha fazla birim değer elde edilirken ithal edilen her birim mala da daha fazla birim değer ödendiğinin göstergesidir. İkincil ekseninde yer alan ithalat için gerekli olan dövizin ihracattan karşılanma oranının 2000-2020 yıllarında ortalama %67 düzeylerinde olması ihracattan elde edilen gelirin %67' sinin ithalata harcılandığının göstergesidir. Ayrıca kronikleşen dış ticaret açığı Türkiye' nin makroekonomik sorunlara sahip olduğunu desteklemekte ve ilgili sorunların çözümünün orta gelir tuzağından çıkışta itici güç olacağı düşünülmektedir.

Grafik 2.8. Türkiye'nin Dış Ticareti (2010=100) (ABD Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin dış ticaret açığı kronikleşmesi sorununun orta gelir tuzağıyla ilgili genel değerlendirilmesi yapıldığında; ihracat artışı ve katma değerli ürün üretilmesi için tarım, sanayi, hizmet ve savunma sanayisi sektörlerine yönelik Ar-Ge faaliyetleri ve gerekli altyapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Böylelikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının

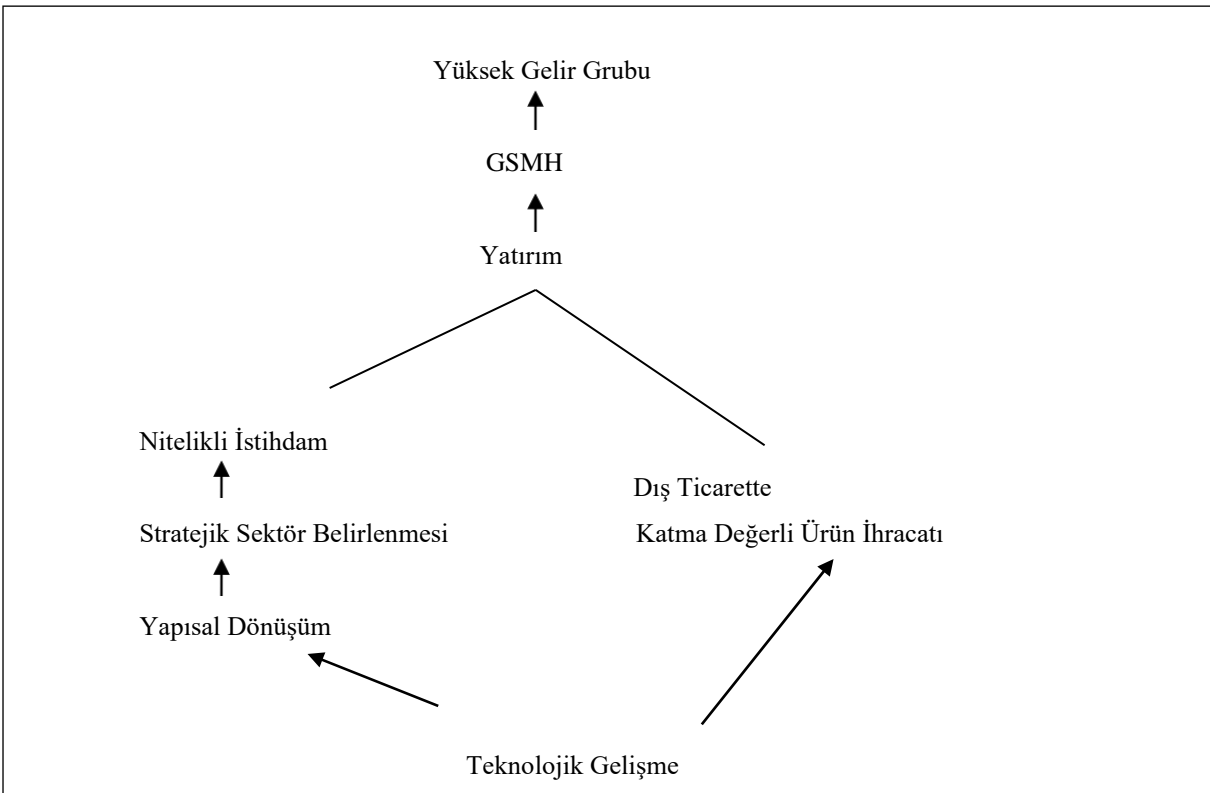
ülke ekonomisine çekilmesi, yüksek teknolojinin gelişmesi ve katma değerli ürün üretiminde artış olması sonucu Türkiye orta gelir tuzağından kurtulabilecektir.

2.4. Yüksek Teknoloji ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Planları ile Değerlendirilmesi

Türkiye ekonomisinin yıllar itibariyle dışa kapalı ve devlet öncülüğünde başlayan tarıma dayalı sanayileşme sürecini dışa açık ve özel sektör aracılığıyla sanayileşme politikası takip ettiği görülmektedir. Yapısal dönüşüm ve liberal politikalarla birlikte üretimde yüksek teknoloji kullanımının istenilen düzeyde olmaması, nitelikli istihdam yetersizliği sonucu katma değerli ürün üretilmemesi yatırımlarda ve dolayısıyla GSMH' da artışın olmaması ve orta gelir tuzağına yakalanma sorununu oluşturmaktadır.

Buna istinaden teknolojik gelişmenin gelir grubu ile ilişkisi şekil 2.1' te incelendiğinde; 1980 yılı sonrasında yüksek teknoloji düzeyinde üretimin yaygınlaşması ile yapısal dönüşümle (tarımdan sanayi sektörüne yönelim) oluşan stratejik sektör tespitinin belirlenerek yüksek teknolojiyi kullanan nitelikli istihdamla desteklenmesi durumunda üretimin ve GSMH' nin artacağı düşünülmektedir. Ayrıca dış ticarete, yüksek teknoloji düzeyinde üretim yapan ülkelerin katma değerli ürün ihracatı ile gayri safi milli hasılda artışı ile sonuçlanması Türkiye'yi yüksek gelirli ülke konumuna getireceği sonucuna ulaşılmıştır.

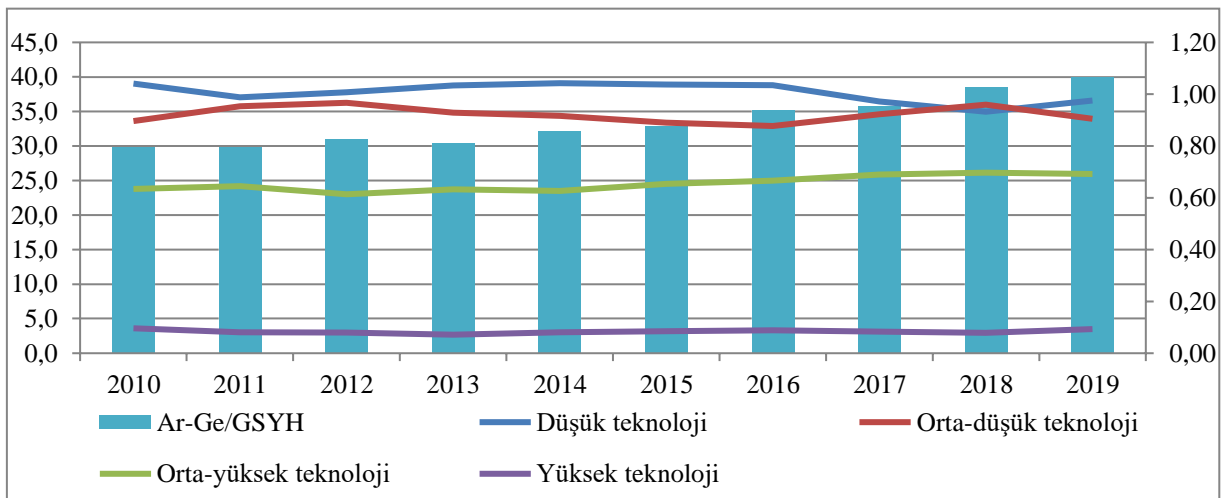
Şekil 2.1. Teknolojik Gelişmenin Gelir Grubu ile İlişkisi

Kaynak: Literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2.1' de görüldüğü gibi teknolojik gelişme ve yüksek gelir grubu arasındaki ilişki kapsamında Türkiye'nin teknolojik yapısı ve ihracatı değerlendirildiğinde; Avcı, Uysal ve Taşçı (2016) çalışmalarında Türkiye' de sanayi sektörünün teknolojik yapısını 2003-2015 dönemi ile değerlendirmiştir ve sektörde üretilen ürünlerin düşük ve orta düşük teknoloji yoğun üretimin olduğu ve ihracatta da düşük ve orta düşük yoğunlukta teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatının yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Teknoloji düzeyine göre üretimden satışlar grafik 2.9' da incelendiğinde; 2010-2019 yıllarında yüksek teknoloji ile üretilen ürünlerin satışı %5' in altında iken düşük teknoloji ile üretilen ürünlerin satışı %35 düzeyindedir. İkincil eksende Ar-Ge faaliyetlerinin GSYH' daki payı yer almaktadır ve Türkiye'de Ar-Ge faaliyetleri oldukça düşük düzeydedir. Bu durum şekil 2.1'de bulunan teknolojik gelişme ile yüksek gelir grubu arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi desteklemektedir.

Grafik 2.9. Teknoloji Düzeyine Göre Üretimden Satışlar (%)

Kaynak: Tuik

Türkiye' de üretimlerin düşük teknoloji düzeyinde olması girişimcilerin de düşük teknoloji düzeyinde ürünlerin üretimine yöneldiği sorunu ortaya çıkarmaktadır ve buna istinaden Tablo 2.1' de incelendiğinde; Türkiye' de 2018 ve 2019 yıllarında yüksek teknoloji düzeyli girişim sayısı %11 artmıştır fakat yüksek teknolojiye kıyasla düşük teknoloji düzeyinde girişim sayısı oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1. Türkiye’ de Teknoloji Düzeyine Göre Girişim Sayısı

	Düşük Teknoloji	Orta Düşük Teknoloji	Orta Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji	Ar-Ge Yoğunluğu
2010	192.979	100.313	32.203	1.430	0,79
2011	170.118	88.507	24.341	908	0,79
2012	182.009	89.725	24.695	914	0,83
2013	220.001	109.160	35.077	1.485	0,81
2014	222.783	111.517	36.128	1.483	0,86
2015	216.654	119.491	37.859	1.476	0,88
2016	217.117	122.041	39.050	1.686	0,94
2017	222.375	126.214	40.564	1.871	0,95
2018	224.400	127.923	41.775	2.020	1,03
2019	229.917	128.615	42.952	2.234	1,06

Kaynak: Tuik, OECD

İşletmelerin yüksek teknoloji, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri gerçekleştirirken yüksek maliyet, girişimci firma sayısının az olması, Ar-Ge merkezlerine giriş engelleri, mal veya hizmetin kolayca taklit edilmesi, devlet teşviklerinin az olması, yeni mal ve hizmetlere olan belirsiz talep, piyasalarda ve işletmelerde bilgi eksikliği, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip personel eksikliği gibi güçlüklerden dolayı işletmeler yüksek teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerine karşı önyargılı yaklaşması yüksek teknoloji düzeyinde ürünlere yönelik girişimlerin yapılmamasına sebep olmaktadır (Yıldız ve Aslan, 2011: 94-97).

Türkiye' de yüksek teknoloji düzeyindeki üretimlerin ve girişimciliğe dair güçlüklerin kısa sürede çözülmesi ve teknoloji odağında kısa ve uzun vadeli politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Kısa vadede kalkınma planları aracılığıyla stratejik sektör tespitinin yapılması ve üretimde yüksek teknolojinin teşvik politikaları ile entegre edilmesi gerekmektedir. Böylelikle üreticilerin yüksek teknoloji gerektiren katma değerli ürünleri üretmeye yönelik teşebbüslerinde artış meydana gelecektir.

Kısa vadeli politikalar kapsamında Türkiye' nin yüksek gelir grubuna ulaşma amacına istinaden tarım, hizmet ve sanayi sektörlerinin yüksek teknoloji ile ilişkisinin sırasıyla değerlendirilmesi yapıldığında;

Türkiye'nin stratejik sektör olarak tarım sektörünü seçmesi ve tarımsal üretim ile gelir grubunu yükseltme amacı bulunması dahilinde ülkedeki eğitim politikalarını tarım sektöründe rekabetçi ülke konumuna geçişte dönüştürücü güç olarak kullanması gerekmektedir. Eğitim ve yüksek teknoloji ile desteklenen tarımsal üretimle; iklim ve çevresel koşullardan en az düzeyde etkilenen seracılık faaliyetlerinin teknoloji ile desteklenmesi, verimli tohum

çalışmaları, ziraat mühendisleri ve tarım kuruluşlarındaki personeller aracılığıyla tarım sektöründe çevresel faktörlerden en az düzeyde etkilenen üretim yöntemleri hakkında üreticinin bilgilendirilmesi gerekmektedir (Yenal' dan akt. Yıldırım, 2006:43-44; Yıldırım, 2006:44). Ayrıca ürünlerin tüketiciye ulaşmasındaki etkinlik, öncelikli alt sektörlerdeki (gıda, kimya, ulaşım, makine, elektronik) teknoloji düzeyi, Ar-Ge faaliyetlerinin ve nitelikli istihdamın tarım sektörü ile entegrasyonun öneminin özümsemesi gerekmektedir. Hedeflere ilişkin gerekli finansman sorununun oluşması sebebinden dolayı "Tarım Risk Sermayesi A.Ş." aracılığıyla TUBİTAK ile iş birliği içinde bulunan Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifinden elde edilen fonlarla tarım sektöründeki girişimcilerin kar ve zararına ortak olan ve tarım sektöründeki buluşların ticarileşmesi ile sektörün gelişimi ve Ar-Ge faaliyetlerin artırılması mümkün olabilecektir (Yıldırım, 2006:44). İlgili çalışmalarla nitelikli tarımsal ürün üreten ve ihraç eden ülke konumuna gelen Türkiye' nin orta gelir tuzağından kurtularak yüksek gelir grubuna geçmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Hizmet sektörünün sanayi ve tarımda üretilen ürünlerin pazara sunulmasında aracılık etmesi, kırdan kente göç sayısındaki artış ve ihtiyaçların farklılaşması gibi sebeplerle Türkiye ve birçok ülke sanayi sektörünün gelişimini tamamlamasını beklemeden hizmet sektöründeki faaliyetlerini arttırmış ya da arttırmak zorunda kalmıştır. Hizmet sektörünün sektörler arası köprü görevi görmesi ve hizmet sektörüne yönelik üretim ile gelir grubunu yükseltme amaçları bulunan ülkelerin; sektörde teknoloji ile uyumlu çalışabilecek ve üretilen hizmeti hızlı bir şekilde tüketiciye sunabilecek dijital platformlara ve nitelikli personellere ihtiyacı bulunmaktadır. Aynı zamanda hizmet sektöründe girişimci sayısının artması ve yenilikçi dijital ürünlerin üretilerek iç talebe dönüştürülmesi, ihraç edilmesi Türkiye' nin orta gelir tuzağından kurtulmasında ve yüksek gelir grubunun geçmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte sanayi sektörünü kalkınmanın itici gücü olarak belirlemiştir fakat sanayileşme stratejisi ile yüksek gelir grubuna geçme amacı bulunan ülke ekonomilerinin teknolojik olarak gelişmiş ve özgün ürünler üreten bu ürünleri ihraç eden ülke konumunda olması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetleri ve yüksek teknoloji ile üretimde başlangıç aşamasında bulunmaktadır. Sanayi sektörünün dış ticaretteki öneminin artması ve 11. Kalkınma Planında (2019-2023) sanayinin alt sektörlerinin öncelikli sektörler kapsamında bulunması sebebiyle üçüncü bölümde sanayi sektörü ve teknoloji düzeyi ayrıntılı olarak değinilecektir.

Türkiye' de yüksek teknoloji düzeyindeki üretimlerin ve girişimciliğe dair güçlüklerin kısa sürede çözülmesi ve teknoloji odağında uzun vadede uygulanacak politikalarından eğitim politikaları ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin öneminin bilincinde olan ve bu

faaliyetlere ilgi duyan ve girişimci nesiller oluşması için gerekli çalışmaların yapılması sonucu nitelikli istihdamın oluşumu ile hem üretim aşamalarına katkıları olan hem de yeni fikirleri ile yüksek teknoloji düzeyli "katma değerli ürün üretimi" artmasına katkı sağlayan nesiller oluşacaktır. Buna istinaden Türkiye' de stratejik sektör tespitinin, yüksek teknoloji ile üretimin, beşeri sermayenin orta gelir tuzağından çıkıştaki rolünün 10. kalkınma planı ve 11. kalkınma planları incelenerek değerlendirilmesi yapıldığında;

Türkiye'nin 10. kalkınma planı (2014-2018) ve 11. kalkınma planında (2019-2023) büyüme ve kalkınma hedeflerinde ekonomik sektörlerin dönüşümü, beşeri sermayenin gelişimi ve yüksek teknolojinin gelişmesi sonucu katma değerli ürün üretiminin ve ticarete rekabetçi gücün artırılması odaklıdır. 10. kalkınma planında ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesi sonucu Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelirli ülke olabileceğine değinilmiştir. 11. kalkınma planında Türkiye' nin orta gelir grubu veya tuzağı ile ilgili herhangi bir değerlendirme bulunmamasına rağmen 10.kalkınma planına kıyasla hedeflere ilişkin uygulanacak politikaların niteliği arttırılmıştır. Buna istinaden 11. kalkınma planında; makroekonomik sorunların çözümü ile istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik kapsamında öncelikli sektör olarak sanayinin alt sektörleri, öncelikli gelişme alanlarında da tarım sektörü bulunmaktadır. Planda bu sektörlerle ilişkin yüksek teknoloji kullanımı, Ar-Ge faaliyetleri, inovasyon gibi faktörlerin ülke ekonomisinin büyüme ve kalkınmasında önemli olduğuna ve bu faktörlerin sürdürülebilir düzeye gelmesi için teşvik çalışmalarının revize edilmesi ya da yeni teşvik çalışmalarının uygulanması gerektiğine değinilmiştir. Girişimcilerin yüksek teknoloji düzeyinde üretim yapması için öncelikli sektör alanlarında üretim yapan girişimcilere yönelik Ar-Ge destek programlar oluşturulacak ve Ar-Ge faaliyetlerini üniversite ve kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştiren firmaların maliyetlerinin belirli bir kısmı kamu tarafından karşılanmasına ek olarak girişimcilere yönelik hukuki hakların sadeleştirilmesi ve sürdürülebilir üretimin oluşması hedeflenmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teknoloji transferi gerçekleştirmesinden dolayı ülkeye giriş ve çıkışındaki istikrarsızlıkları düzenlemek amacıyla hukuki altyapılar güçlendirilmesi ulusal firmalarla entegre üretim yaparak teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Kalkınma planında nitelikli insan güçlü toplum hedefi ile nitelikli istihdam oluşturulması hedefine yönelik uygulamalar netleştirilmiştir. Bireylerin analitik, eleştirel ve yaratıcı düşünebilmesi için teknoloji, fen bilimleri, matematik alanlarını öne çıkaran eğitim sistemleri ön plana çıkmaktadır. Girişimci üniversite modeli ile kamu, üniversite ve sanayi sektörünün iş birliği içinde olması, üniversitelerde üretilen bilginin ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürmesi amaçlanmaktadır. Mesleki ve teknik Anadolu

liseleri, fen liseleri ve yükseköğretim kurumlarının öğretim ve staj programlarının güncellenerek öncelikli sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli istihdamı karşılaması desteklenecektir. Doktora ve yüksek lisans öğrenci ve tez danışmanlarının öncelikli sektörlerde ihtiyaç duyulan alanlara yönelik proje üretimine ilişkin gerekli desteklerin verilmesi hedeflenmektedir. Öncelikli sektörlerin gelişmesi için üniversite ve sanayi iş birliğinde lisansüstü programlarla Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini gerçekleştirebilecek nitelikli istihdam kapasitesinde artış hedeflenmektedir. 11. kalkınma planında özellikle eğitimle ilgili lisansüstü düzeydeki eğitim seviyesindeki bireylerinde projelerinin, istihdamda ve üretime yönelik çalışmalarda yer edinmesi ve desteklenmesi sonucu üniversite sanayi entegrasyonu ve Ar-Ge faaliyetlerinin artışı da beraberinde getirecektir. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilir düzeyde devam etmesi için eğitim stratejilerinde eğitime yönelik harcama ve planlara ek olarak bilinçli, girişimci ve araştırmacı nesil oluşumu önem arz etmektedir. Bu kapsamda son yıllarda kalkınma planlarında öğrencinin araştırmacı ve araştırmaların uygulamalı olarak gerçekleştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Böylelikle araştırma ve uygulama bilinci oluşturularak uzun vadede tüketici toplumdan üretici topluma geçiş oluşacaktır. Maliye politikaları ile desteklenen yüksek teknoloji düzeyinde üretim yapan girişimcilerle, sürdürülebilir üretimde artış ile yüksek gelirli bir Türkiye oluşabilecektir.

2.5. Türkiye ve Yüksek Gelirli Ülke Ekonomilerinin Karşılaştırılması

Dünya Bankasının Atlas metoduyla hesapladığı kişi başına GSYH aracılığıyla gelir grupları belirlenmektedir ve bu metoda göre Romanya, Kanada, Hollanda, İtalya, Fransa, Almanya, Singapur, Tayvan, Hong Kong ve Güney Kore gibi pek çok ülke ekonomileri (kişi başına GSYH > 12.535 \$) yüksek gelirli ülke grubunda bulunmaktadır (World Bank,2020).

Üst orta gelir grubunda bulunan ülkelerin sayısı oldukça fazla olmakla birlikte Arjantin, Brezilya, Tayland, Meksika gibi ülkeler üst orta gelirli ülkelerdir. Türkiye ile nüfus, sermaye ve emek bakımından benzer nitelikte olması nedeniyle bu ülkelerin strateji ve politikalarını incelemek Türkiye ekonomisi için faydalı olacağı düşünülmektedir fakat son zamanlarda küresel ekonomide başarılı olan ve Asya Kaplanları (Singapur, Güney Kore, Hong Kong, Tayvan) olarak bilinen Doğu Asya ülkelerinin hızlı endüstrileşme ve ekonomik büyümeleri sebebiyle yüksek gelirli ülke grubunda bulunmaktadır (Aslan, 2018:5).

Güney Kore' nin 1980 yılları başında Türkiye ekonomisiyle benzer nitelikte gelişmişlik düzeyi göstermesi nedeniyle Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin karşılaştırılması Türkiye' nin yapısal dönüşümü için gerekli stratejik planların belirlenmesinde yardımcı olacaktır (Aslan,2018:5).

2.5.1. Güney Kore ve Türkiye'nin Gelir Gruplarının Karşılaştırılması

Güney Kore ekonomisi düşük gelir düzeyine 1969 yılında ulaşmış ve 19 yıl sonra 1988 yılında %7,2 ortalama büyüme hızı ile yüksek orta gelirli ülke olmuş iken, Türkiye düşük gelir düzeyine 1955 yılında ulaşmış ve 50 yıl sonra 2005 yılında %2,6 ortalama büyüme hızıyla yüksek orta gelirli ülke olmuştur (Felipe vd., 2012:22).

Güney Kore' nin 1980 öncesi ve sonrası ekonomik kalkınma politikaları incelendiğinde; 1950-1961 döneminde düşük gelir düzeyinde bulunan Güney Kore'nin, düşük düzeydeki tasarruf ve yatırımlarının düşük hızlı büyüme ile sonuçlanması ve ülke ekonomisinin düşük gelir düzeyini aşamaması kısır döngüye yol açmıştır. Güney Kore hükümeti bu dönemde tarım sektöründe toprak reformu aracılığıyla gelir dağılımının düzeltilmesi, ulusal para değerinin yüksek, faiz oranlarını ise kontrol edilen pazarın faiz oranlarının altında tutulması gibi stratejiler uygulanmıştır ve bu stratejileri ithal ikameci politikalarla desteklemiştir. 1962-1972 döneminde ihracat yaklaşımı liberalleşme ile ihracatçılara girdi ve kredi imkanları sundu. 1973-1980 döneminde ABD Çin diplomasi ilişkileri bölgede diplomatik ilişkileri bozması ve 1973 petrol şoku gibi dış sorunlar Kore' nin uluslararası pazarda fiyat rekabetini olumsuz etkiledi. Bu sebeplerden dolayı çelik, makine ekipmanları, otomobil ve petro kimya gibi ağır ve kimyasal sanayi sektörlerine yönelik üretim yapmışlardır. Bu endüstrilerin oluşumu için yurtiçi ve yurtdışı sermayeler bu sektörler yöneltirerek ithalat korumacılığı, vergi muafiyeti ve ulusal paranın değerinin düşürülmesi gibi politikalar uygulanmıştır. Fakat ağır ve kimyasal sanayilerinin desteklenmesi politikası 1980'deki ekonomik krizden etkilendi ve bazı endüstrilerin yapılanma stratejilerini değiştirmelerine neden oldu. Bu değişikliklerle birlikte Güney Kore hükümeti 1980 sonrası dönemde işgücü eğitimi ve Ar-Ge yatırımlarını destekleme politikalarını uygulamaya başlamıştır. Farklı endüstrilerde faaliyet gösteren ve Güney Kore'nin kalkınmasında etkili olan Chaebol aile üyelerinin sahip olduğu şirketler grubunun uluslararası rekabette endüstriyel organizasyonların önem arz etmesi nedeniyle hükümet bu şirketlere desteklerde bulunarak üretimde bulunmalarını teşvik etmiştir Chaebol' lerin büyük ölçekli olması ve şirketlerin birbiri ile entegre olarak üretim yapması avantajı ile Ar-Ge faaliyetleri ve yüksek teknoloji gerektiren ürün üretiminin artmasını kolaylaştırmıştır (Kotler vd., 2005: 63-65; Kwack'tan akt. Kotler, 2005: 64; Mitcheli vd.akt Kotler, 2005:125; Jung'tan akt. Kotler, 2005: 126).

Güney Kore ekonomisi tarım sektörü ağırlıklı ithal ikameci politikaların ardından ihracata yönelik sanayileşme politikasını uygulamıştır ve sanayileşme sürecini eğitim

harcamaları, teknolojik gelişim ve Ar-Ge faaliyetleri ile destekleyerek 2000 yılında yüksek gelirli ülke grubuna girmiştir. Güney Kore şekil 2.1' de bulunan teknolojik gelişmenin gelir grubu ile ilişkisi açısından değerlendirildiğinde; yapısal dönüşümün getirdiği stratejik sektör belirleme ihtiyacını ve yüksek teknolojiyi kullanan ve geliştiren nitelikli istihdam gereksinimlerini stratejik politikalarla desteklemiştir. 2005 yılında orta gelir grubuna giren Türkiye' nin yüksek teknoloji ve Ar-Ge faaliyetlerine yönelik çalışmalara başlamasında "Güney Kore' ye kıyasla" gecikme olması nedeniyle orta gelir tuzağına yakalandığı düşünülmektedir.

Yüksek teknoloji ile üretilen katma değerli ürünlere yönelik dış ticaretin ülke ekonomisine katkısı olması nedeniyle Türkiye ve Güney Kore'nin ihracat ve GSYH' sı tablo 2.2 'de karşılaştırılmıştır. Öyle ki 1955 yılında düşük orta gelir grubunda bulunan Türkiye ve 1969 yılında düşük orta gelir grubunda bulunan Güney Kore'nin 1980 yılında ekonomik büyüklükleri benzer iken Türkiye'nin yüksek orta gelir grubuna geçtiği 2005 yılında GSYH' sı 506.315 milyar dolar iken Güney Kore 'nin GSYH 934.931 milyar dolarla Türkiye'ye kıyasla ekonomisi oldukça gelişmiştir. İlgili ülkelerin ihracat rakamları tablodan incelendiğinde Güney Kore ekonomisi 1980- 2019 döneminde ihracatını yaklaşık %30 düzeyinde arttırırken Türkiye'de bu oran yaklaşık %60' tır fakat Türkiye'nin GSYH' nın Güney Kore 'ye göre düşük düzeyde olması yapılan ihracatın niteliğinin önemini ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 2.2. Türkiye'nin ve Güney Kore'nin GSYH ve İhracatı (ABD dolar Cari)

	Türkiye		Güney Kore	
	GSYH	İhracat	GSYH	İhracat
1980	68.789 milyar dolar	2.910 milyar dolar	65.399 milyar dolar	17.512 milyar dolar
2005	506.315 milyar dolar	73.426 milyar dolar	934.931 milyar dolar	284.419 milyar dolar
2019	761.425 milyar dolar	180.833 milyar dolar	1.647 trilyon dolar	542.233 milyar dolar

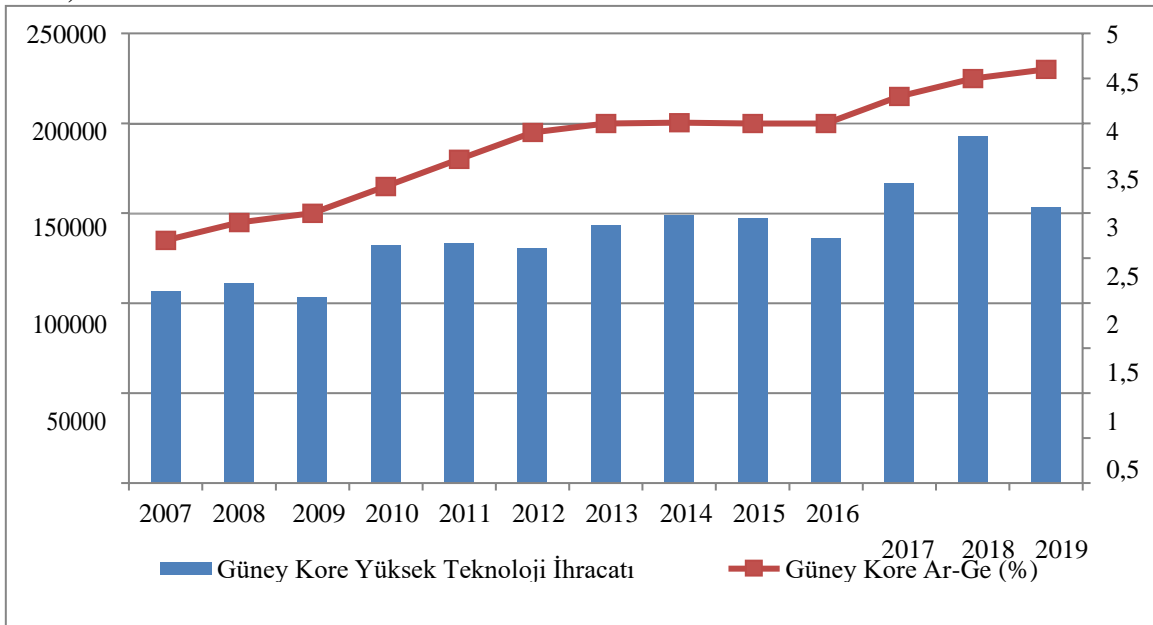
Kaynak: World Bank

İhraç edilen ürünlerin katma değerli ürün olmasında nitelikli istihdamın için gerekli olan eğitim politikasını da gündeme getirmektedir çünkü eğitimle birlikte artan nitelikli istihdamla yüksek teknolojinin kullanımı ve katma değerli ürün üretimi de artacaktır. Orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelirli ülke konumuna geçen Güney Kore'nin eğitim politikaları ve ülke ekonomisine katkısı oldukça önemli düzeydedir ve Güney Kore

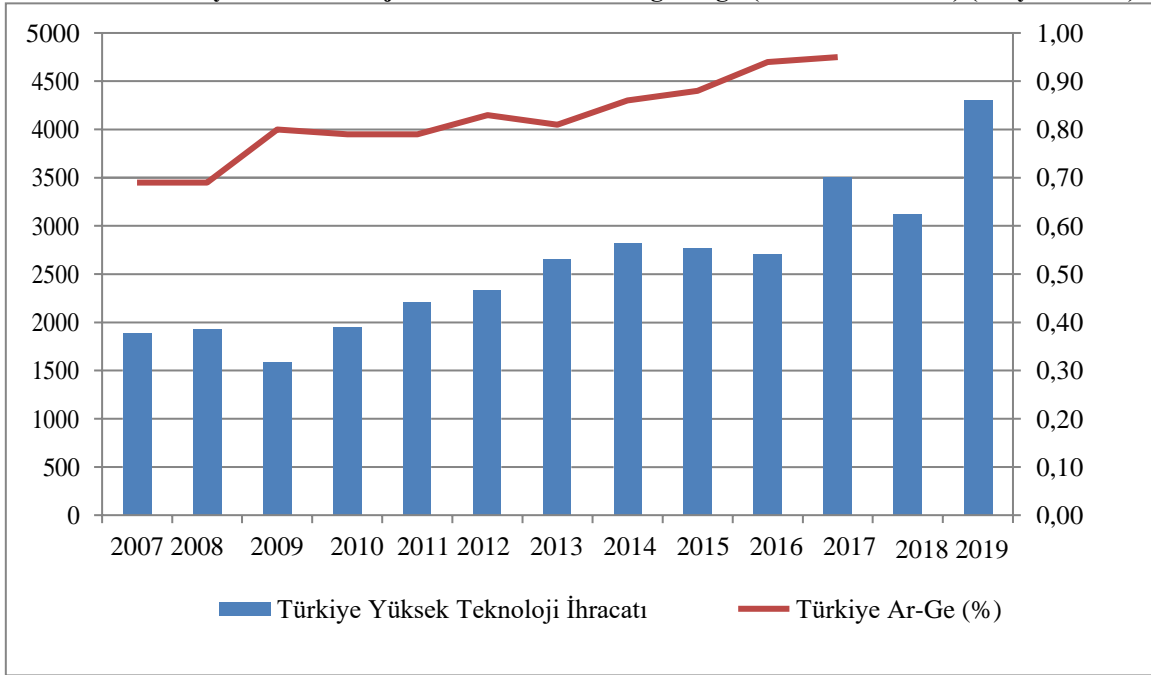
ekonomisinin kısa süreli politikalarla iç piyasayı hareket sahası olarak kullanması ulusal sanayiye uluslararası düzeyde rekabet edebilir duruma getirmiştir fakat gelişmiş ülkelerden nitelikli mühendis transferi sonucu teknolojinin öğrenilmesi, yüksek teknolojinin kullanımı ve geliştirilmesi için gerekli olan nitelikli işgücünün varlığı, üniversite sanayi entegrasyonuna önem verilmesi ve beşeri sermaye alt yapısının güçlü olması sonucu dış ticaretteki rekabetçi gücünün artmasını ve yüksek gelirli ülke konumuna geçme sürecini hızlandırmıştır. Öyle ki Güney Kore ve Türkiye ekonomisinde 55-64 yaş arası üniversite mezunlarının sayısı yaklaşık %10 düzeyinde iken, 25-64 yaş aralığındaki üniversite mezun sayısı Güney Kore'de %65, Türkiye' de %18'dir. OECD ortalaması ise %36'dır ve bu durum Güney Kore'nin beşeri sermayenin gelişiminde uygulanan stratejilerinin başarı ile sonuçlandığını göstermektedir (Aslan 2018:5-6; Gür vd., 2018: 26; Kozlu,1994-145; TİM, 2018).

Türkiye' de de son yıllarda kalkınma planlarında eğitim, nitelikli istihdam, Ar-Ge faaliyetleri ve yüksek teknolojinin orta gelir tuzağını aşma ve ekonomik kalkınmadaki önemine sıklıkla değinilmektedir. Buna istinaden beşeri sermayenin gelişmesi ile yüksek teknolojinin kullanımı ve sektörlerde üretilen katma değerli ürünlerde artışı olmasından dolayı grafik 2.10 ve grafik 2.11' de yüksek gelir grubunda bulunan Güney Kore ile orta gelir tuzağından bulunan Türkiye' nin yüksek teknolojili ürün ihracatı ve Ar-Ge yoğunluğu incelenmiştir. Nitelikli istidam ve yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin üretimi aracılığıyla gerçekleşen yüksek teknolojili ürünlerin ihracatı Güney Kore'de yaklaşık 145.000 milyar dolar ile Türkiye' ye göre oldukça yüksektir.

Grafik 2.10.Güney Kore Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ar-Ge Yoğunluğu (Cari ABD Doları) (Milyar Dolar)

Kaynak: OECD

Grafik 2.11. Türkiye İleri teknoloji İhracatı ve Ar-Ge Yoğunluğu (Cari ABD Doları) (Milyar Dolar)

Kaynak: OECD

Ar-Ge faaliyetleri, inovasyon, beşeri sermayeye yönelik yatırımlar ve nihai olarak yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin üretiminin ihracata ve ülke ekonomisine olumlu katkısı Güney Kore ülke örneği de desteklemektedir. Ayrıca Güney Kore'nin 1950-1960 döneminde uyguladığı iç pazara yönelik üretimine kıyasla dış pazara yönelik büyümesi stratejik sektör seçiminin teknoloji ile desteklenmesi ülke ekonomisinin kalkınmasındaki önemini vurgulamaktadır (Kwack'tan akt Kotler, 133).

Sonuç olarak Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin yüksek teknoloji, Ar-Ge eğitim ve dış ticaret ve gelir grubu açısından karşılaştırmasında 4 önemli sonuç çıkarılmıştır (Yülek'ten akt. Yülek, 2018:349-351).

1. Güney Kore Türkiye'ye kıyasla daha erken ihracata açılmış ve sanayide yaparak öğrenme modelini uygulamıştır.
2. Güney Kore stratejik sektörde sanayi sektörünü belirlemiş ve sektörde üretilen ürünleri kamu alımları ile desteklemiştir.
3. Güney Kore yüksek teknoloji odaklı eğitim sistemi ile yurtdışında eğitim alan nitelikli istihdamı Ar-Ge merkezlerine istihdamını sağlayarak Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin artmasını sağlamıştır.
4. Güney Kore' de kamu ve özel sektörün stratejik hedeflere ulaşmada kararlı ve uyumlu yapısı katma değerli ürün üretimi ve ürünlerde markalaşma ile sonuçlanması çalışmada yapılan değerlendirmeleri desteklemektedir.

2.5.2. Yüksek Gelirli Ülkelerde Ekonomik Sektörlerin Konumu

Küreselleşme ile gelişmiş ülke ekonomilerinin stratejik sektör olarak sanayi sektörünü belirlediği ve sanayi sektöründeki üretimle ekonomik büyüme ve kalkınmayı sürdürebilir düzeye getirdiği görüşü birçok çalışmada yer almaktadır.

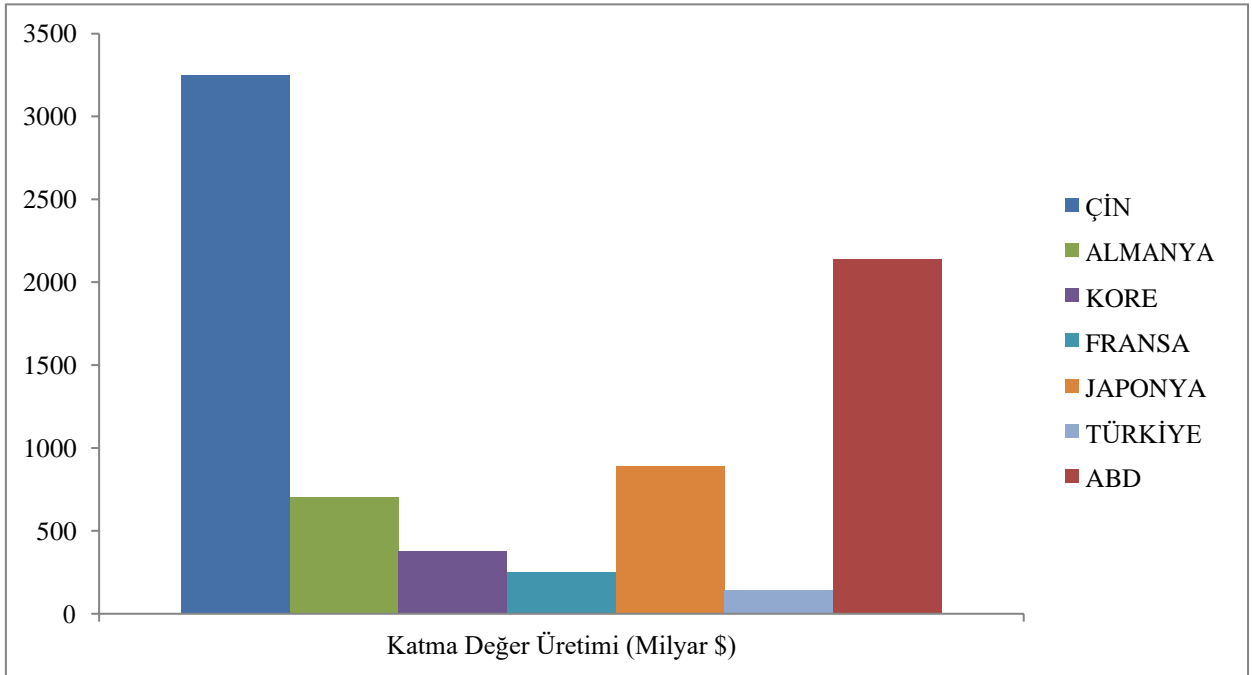
Bu durumun aksine tarım sektöründe katma değerli ürün üreten ülke örnekleri bulunmaktadır. Hollanda tarım ürünleri ihracatında ABD' den sonraki 2. ülkedir ve Türkiye'ye göre tarımsal arazi büyüklüğü yirmi beşte birinden az olan Hollanda' nın tarım ihracatı 2016 yılında 85 milyar Euro' luk ihracat geliri ile Türkiye'den yaklaşık 5 kat fazla ihracat geliri elde etmiştir. Hollanda tarım sektörüne yönelik kooperatifler aracılığıyla ürünlerin ne zaman ve nasıl üreteceğinin analizini yapmakta ve çiftçileri üretim konusunda yönlendirmektedir. Tarım sektöründe dijitalleşme uygulaması ile teknolojik gelişmeyi tarıma entegre ederek çevresel faktörlerden az etkilenme, düşük maliyet ve yüksek verimle tarım sektöründe lider ülke konumuna gelmeyi başarmıştır (Kılavuz ve Erdem, 2019:143; Çetiner, 2018). Tayvan tarımda dijitalleşme ile sektörde başarı elde etmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Tarımı kapalı tarım arazisi olarak bilinen seracılık faaliyetleri ile yapmakta ve Tarım 4.0 uygulaması ile verimli ürünler üretmektedir. 4.0 Endüstri Servis Ekibi ile hükümet endüstri ve üniversite arasında bilgi aktarımı sağlamak ve tarımda dijitalleşmeyi sürdürülebilir hale getirmeyi hedeflemekte olan Tayvan, genç nüfusu da tarım sektörüne yöneltilmektedir (Kılavuz ve Erdem, 2019:140). Kanada da tarım sektöründe dış ticaret fazlası veren ülkelerdendir. 2017 yılında 63,9 milyar dolar tarım ihracatı elde eden bu ülke dünyanın 5. büyük tarım ihracatçı ülkesidir. Kanada teknolojik gelişmeleri tarım sektörüne entegre ederek hem maliyetleri düşürmekte hem de ürün verimliliğini arttırmaktadır (EDC,2019).

Tarım sektöründe önde gelen Hollanda, Kanada, Tayvan yüksek gelirli ülke grubunda yer almaktadır ve bu ülkelerin arazi yapısının tarıma elverişli olmamasına rağmen tarım sektöründe önde gelen ülkeler grubunda olması tarımda modernleşmenin ve teknolojinin önemini arttırmaktadır. Teknolojik gelişim ekonomik büyümenin aracı olarak kullanılmış tarım sektörüne yönelik çalışmalarla ülke ekonomisine katkı sağlanmıştır. Türkiye' nin tarıma uygun araziye sahip olması sebebiyle tarım sektörüne yönelik çalışmalar yapılması sonucu iç talepte canlanma, sanayi sektörüne girdi oluşturma, ihracat gelirlerinde artış gibi ekonomik katkılara ek olarak kırsal kesimden kente göçün azalması ile bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinin azalması gibi ekonomik sonuçları olmasından dolayı tarımda Ar-Ge çalışmalarının yapılması zorunluluk olmuştur (Kılavuz ve Erdem,2019:135; akt. Özaydın ve Çelik,2018: 2).

Hizmet sektörü gelişmiş Almanya, Hollanda, Fransa ve Japonya yüksek gelirli ülke grubunda bulunan ülkelerdir. Bu ülkelerde bilgi yoğun hizmet alt sektörlerine yönelim bulunmaktadır. ABD, Almanya ve Fransa da bilim/teknik, sağlık, eğitim gibi bilgi birikimi gerektiren alt sektörlerin payı diğer hizmet sektörlerine kıyasla daha yükündür ve yüksek gelirli ülkelerde genellikle nitelikli iş gücü gerektirmeyen ve katma değeri düşük hizmet alt sektörlerinin payı düşüktür (Koru ve Dinçer, 2018:10). Hizmet ithalat ve ihracatında ilk 10 ülke arasında yer alan Çin ekonomisi ile ilgili yapılan çalışmada 2015 yılında ülkenin büyümesinde hizmet sektörünün önemli bir payının olduğu görüldü. Tarım ve sanayi de üretilen ürünlerin gelişmiş hizmet sektörü ile tüketiciyi sunulmasının önemli olması sebebiyle hizmet sektörünün gelişmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu yaklaşımla sektöre yönelik girişim ve inovasyon çalışmalarının da arttığı gözlemlenmiştir <http://tr.chineseembassy.org/tur/xwtd/t1344589.htm> (Erişim Tarihi: 18.12.2020). Çin ve Türkiye orta gelirli ülke grubunda yer almaktadır. Çin kalabalık nüfusu sebebiyle hizmet sektöründe gelişme göstermiştir ve hizmet sektöründeki katma değeri yüksektir. Türkiye de hizmet sektörünün katma değeri 2017 yılında 453.76 milyon dolar iken Çin de 6.318 trilyon dolardır (World Bank). Türkiye de hizmet sektörünün katma değerinin düşük olmasında teknolojik gelişmeyi temel alan Endüstri 4.0 uygulamaları ile hizmet veren alt sektörlerin gelişiminin az olması ve niteliksiz iş gücüne yönelen hizmet sektörünün varlığıdır (Koru ve Dinçer, 2018:10).

Sanayi sektöründe de tarım ve hizmet sektörlerinde olduğu gibi yüksek teknoloji yoğun üretimi ve nitelikli istihdamın ülke ekonomisine katkısı yüksektir. Güney Kore ekonomisinin hızlı endüstrileşmesi ve orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelirli ülke ekonomisi olmasında sanayi sektörünün katkısı bulunmaktadır.

Savunma sanayisi gelişmiş ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya yüksek gelir grubunda bulunan ve savunma sanayisi ihracatında lider konumda olan ülkelerdir. Bakanlıklar aracılığıyla belirlenen milli ana yükleyiciler ile üretim yapılmakta ve yabancı sermaye ortaklarının sektöre girişi engellenerek üretim yapmaktadırlar. Devlet kontrolünde yapılan üretim haricinde ülkede nitelikli istihdam ve yüksek teknolojinin bulunması savunma sanayisinin gelişimine ivme kazandırmaktadır.

Grafik 2.12. Ülkelerin Katma Değer Üretimi (2015)

Kaynak: Yülek,2018: 163

Yüksek gelirli ülke örnekleri ve ekonomik büyümede belirledikleri stratejik sektörler incelendiğinde; sektörlerin yüksek teknoloji düzeyinde katma değerli ürün üretimi yapması gereksinimini olduğu anlaşılmaktadır fakat yalnızca sanayi sektöründeki üretimle sürdürülebilir büyümenin oluşacağı anlayışının aksine ülkelerin ekonomik, sosyal yapısına göre tarım ve hizmet sektörü ile katma değer üretimi olduğu görüşünü grafik 2.12 desteklemektedir. Bu nedenle karar alıcıların ülke ekonomisine uygun sektörü belirlerken sanayi sektörü odaklı olmaktan vazgeçerek ülke ekonomisinin hangi sektöre daha uygun olduğunun tespiti ve belirlenen sektör ya da sektörlerle uygun mali plan ve programların düzenlenmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALİYE POLİTİKASI VE ORTA GELİR TUZAĞINDAN ÇIKIŞ: TÜRKİYE

Çalışmanın ilk bölümünde orta gelir tuzağının tespitine yönelik çalışmalar incelenerek Türkiye ve orta gelir tuzağının değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde yüksek teknoloji, inovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin gelir tuzağından kurtulmadaki önemine değinilecek ardından Türkiye' nin orta gelir tuzağından kurtulabilmesi için stratejik sektörler belirlenerek devlet tarafından ilgili sektörlerle yönelik teşvik ve harcama politikasının oluşturulması sonucu katma değerli ürün üretiminin ülke ekonomisine katkısına ve ülkenin gelir tuzağından kurtulmasındaki rolüne ve son olarak da Türkiye' nin tuzaktan çıkmasındaki tehdit ve fırsatlara değinilecektir.

3.1. Orta Gelir Tuzağı ile İlgili Literatür Çalışması

Yıldız (2015) "Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri" isimli çalışmasında; orta gelir tuzağında bulunan gelişmekte olan ülkelerin yapısal durumlarını incelenmiş ve kamunun beşeri sermaye yatırımlarına harcamalarının az olması, tasarruf düzeyi düşüklüğü, Ar-Ge faaliyetleri ve inovasyon kapasitelerinin az olması sorunlarının çözülmesi ve patent hakları gibi haklarında koruma altına alınması sonucu ülkenin tuzaktan kurtulabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tıraşoğlu ve Karasaç (2018) "Orta Gelir Tuzağı: Yapısal Kırımlar Altında E7 Ülkeleri İçin Ampirik Bir İnceleme" isimli çalışmasında; Robertson ve Ye' nin yaklaşımından yola çıkarak Türkiye'nin de aralarında bulunduğu E7 (emerging 7) ülkeleri için yapılan analizde orta gelir tuzağına yakalanan ya da yakalanma ihtimali olan ülkelerin enerji bağımlılığını azaltması, bölgesel farklılık ve gelir eşitsizliklerini azaltması, yurtiçi tasarruf oranını arttırması, Ar-Ge faaliyetlerinin arttırması gibi konulara öncelik vermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Gill ve Kharas (2009) çalışmalarında; Doğu Asya ülkelerinin orta gelir tuzağına yakalanmama sürecinde Ar-Ge çalışmalarının başarılı ile sonuçlanması ve teknolojik gelişime hakim olan firmaların kendi markasını üretmesine ek olarak gelir dağılımında eşitsizliklerin azaltılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

MUSİAD Araştırma Raporları (2012) "Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı" isimli çalışmada; Türkiye'nin orta gelir tuzağına yakalanmaması amacıyla ülkenin makroekonomik göstergeleri üzerinden değerlendirme yapılmış ve kısa vadede ideal büyüme

oranlarını yakalanması, uzun vadede ise sürdürülebilir büyümeye ulaşılması gerekmektedir. Bu hedefler doğrultusunda makro (para, maliye ve finans), mikro (teknoloji, eğitim, istihdam) mezo (sektörel) politikalar ile ihracatın teşvik edilmesi ve makine, bilişim, enerji, otomotiv, turizm, sağlık, gıda sektörlerine öncelik verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özkan ve Yılmaz (2017) "Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve Kişi Başına Gelir Üzerindeki Etkileri: 12 AB Ülkesi ve Türkiye İçin Uygulama" isimli çalışmada; Ar-Ge harcamalarının yüksek teknoloji ürünlerin ihracatı ve GSYH arasında pozitif ilişki olduğunu belirlenmiş ve Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümedeki önemine değinilmiştir.

3.2. Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri

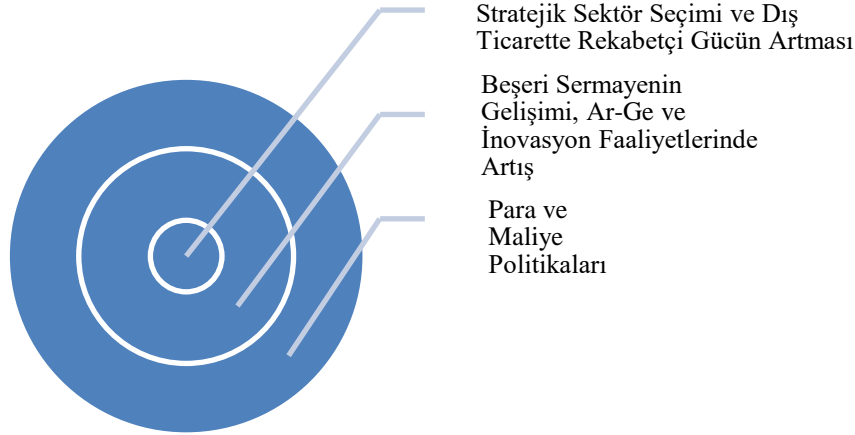
Ülkelerin gelir tuzağına yakalanma ihtimallerinin önceden tespiti ya da ilgili tuzaktan kurtulabilmeleri için uygulanması gereken politikalar önem arz etmektedir. Orta gelir tuzağına yakalanmaya etki eden faktörler benzer olmakla birlikte tuzaktan çıkış için uygulanması gereken politikalar ülke ekonomisine göre farklılık göstermektedir.

Orta gelir tuzağına yakalanan ülkelere ilişkin yapılan literatür çalışmalarında ulusal tasarruflar, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, nitelikli istihdam, dış ticarete rekabetçi yapı, üretimde yüksek teknoloji entegrasyonu, fikri mülkiyet haklarının korunması, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Orta gelir tuzağından çıkış için stratejik sektör seçimi, beşeri sermayenin geliştirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin artırılması, maliye ve para politikalarının uygulanması gibi stratejik politikalar ülke ekonomilerinin yüksek gelir düzeyine ulaşmasında önemli faktörlerdendir.

Orta gelir tuzağına yakalanan ülkeler gibi Türkiye' nin de üretimde yüksek teknoloji düzeyine dönüşüm aşamasında bulunması, Ar-Ge faaliyetlerinin yetersiz olması ve sektörlerin teknolojiye entegrasyonun maliyetli olması gibi faktörlerin etkisi Türkiye'yi orta gelir tuzağına sürüklemiştir.

Buna istinaden Türkiye' nin orta gelir tuzağından çıkış stratejileri kapsamında stratejilerin hiyerarşik bakımından sınıflandırılması yapılmıştır. Şekil 3.1 incelendiğinde; Türkiye' nin yüksek teknolojiye dönüşüm aşamasında bulunması ve Ar-Ge faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle maliye politikası araçlarından teşvik ve harcama politikalarının Ar-Ge faaliyetlerine ve beşeri sermayeye etkisi incelenecektir. İlgili faaliyetlerde teşvik politikası ile maliyetlerin düşürülmesi ve stratejik sektörlere yüksek teknolojinin entegre edilmesi ile üretilen katma değerli ürünler dış ticarete rekabetçi gücü arttıracaktır.

Şekil 3.1. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejilerinin Hiyerarşik Yapısı

Kaynak: Literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hiyerarşik sınıflandırmada da görüldüğü gibi maliye politikası ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi, beşeri sermayenin gelişimini desteklemesi nedeniyle çalışmada öncelikle maliye politikası teşvik ve harcama politikalarının Ar-Ge, inovasyon faaliyetlerine ve beşeri sermayeye etkisi incelenecek ardından kalkınma planlarında yer alan öncelikli sektörlere yönelik hedefler değerlendirilerek stratejik sektör tespiti yapılacak ve Türkiye ekonomisinin orta gelir tuzağından çıkışı için ekonomik model önerisinde bulunulacaktır.

3.2.1. Para ve Maliye Politikalarının Tuzaktan Çıkıştaki Rolü

Orta gelir tuzağından çıkış stratejileri kapsamında tespit edilen para ve maliye politikaları ülkenin mali, siyasi ve sosyal yapısını düzenleyerek istikrarlı ekonomik yapının oluşmasını sağlayan en önemli stratejilerdendir.

Para politikasının temel amacı merkez bankası aracılığıyla fiyat istikrarı sağlanması ve istikrarlı enflasyon düzeyi ile yatırım, istihdam ve ekonomik büyümede artış sağlamaktır. Para politikaları ile oluşan istikrarlı ekonomik yapı, doğrudan yabancı sermayelerin ülke ekonomisine çekilmesine ek olarak istikrarlı enflasyon ile ülke içindeki yatırımlarda da artış meydana getirecek ve dış ticaret açığının kapanmasında etkili olacaktır.

Maliye politikası ile hükümetin vergi, harcama ve borçlanma araçları ile ekonomiye müdahale etmesi sonucu ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi amacı bulunmaktadır ve maliye politikası ile uygulanan vergisel teşvikler, beşeri sermayenin gelişmesi için gerekli harcama politikaları ile ülkedeki yerli ve yabancı yatırımcıların üretiminde artış, nitelikli istihdamın oluşumunu meydana gelecektir.

Çalışmada orta gelir tuzağından çıkış stratejileri kapsamında yatırımlardaki artış, dış ticarete rekabetçi yapının oluşumu, beşeri sermayenin gelişimi ve yüksek teknoloji düzeyi ile

üretim gibi faktörlerin öne çıkması nedeniyle maliye politikaları ilgili faktörler kapsamında değerlendirilecektir.

Maliye politikası araçları gelirler, harcamalar ve borçlanma politikalarıdır. Gelirler politikasında vergiler, harcamalar politikasında kamu harcamaları sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için kullanılan araçlardandır. Ülkelerde yatırım ya da üretim kapasitesinin artması vergisel teşvik ve indirim gibi uygulamalar da sıklıkla kullanılmaktadır (Paksoy ve Bakan, 2010: 153-155).

Tablo 3.1. Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Maliye Politikası Araçlarının Kullanım Matrisi

MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI			
AMAÇLAR	Vergi Politikası	Harcama Politikası	Teşvik Politikası
	Yurtiçi Tasarruf Artışı	Mal ve hizmet talebi artışı	Yatırımcılara yönelik vergi yükünü azaltmak
	Verginin Tabana Yayılması	Üretim altyapısı güçlendirme (Teknoloji destekli)	Yatırım maliyetlerini azaltmak
	Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi	Mali transferler ile yatırımların özendirilmesi (inovatif ve katma değerli ürün öncelikli)	Dış rekabet gücünü arttırmak
			Bölgesel yatırımı desteklemek

Kaynak: Literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.1' de vergi, harcama ve teşvik politikasının amaçları belirtilmiştir. Ar-Ge ve inovasyonun gelişebilmesi için harcama politikası ile eğitim harcamalarına ağırlık verilerek nitelikli istihdam oluşturulması, vergi politikaları ile firmaların yatırım maliyetini azaltan çeşitli vergi indiriminin üreticilere sunulması, teşvik politikasının orta yüksek teknoloji, Ar-Ge faaliyetleri, patentli mal ve hizmet üretimi gibi katma değerli ürün üretimini teşvik etmesi sonucu yatırım ve üretimin inovatif ürünlere yönlendirilmesi ülkenin dış ticarete rekabet edebilme düzeyini ve gelir grubunu arttıracaktır.

Türkiye'nin yüksek gelirli ülke grubuna geçme amacına ilişkin kısa vadede teşvik politikaları ile yatırımlarda orta-yüksek teknolojik dönüşüme geçilmesi, uzun vadede ise harcama politikası aracılığıyla eğitim harcamalarının arttırılarak nitelikli istihdam artışı sonucu katma değerli ürün üretiminin sürdürülebilir nitelikte olması mümkündür. Buna istinaden çalışmada teşvik ve harcama politikaları incelenecektir.

3.2.1.1. Teşvik Politikasının Tanımı ve Oluşum Süreci

Teşvik devletin sahip olacağı fonların girişimcilere verilmesi olarak tanımlanabilir (Ulutam' dan akt. Candan ve Yurdadoğ: 2017: 159). Teşvik politikaları bölgeler arası eşitsizliği gidermek amacıyla bölgesel yatırımı desteklemek, dış rekabet gücünü arttırmak gibi

amaçlar ile hükümetler tarafından uygulanan maliye politikası araçlarındandır (Candan ve Yurdadoğ, 2017: 159). Yabancı yatırımcılar ülkelerin piyasa yapısına, enerji maliyetlerine ve vergi teşvik politikalarına göre yatırım yapacakları ülkeyi seçmesi sebebiyle teşvik politikalarının içeriği önem arz etmektedir (Sarıöz' den akt. Candan ve Yurdadoğ, 2017: 159). Ekonomilerde bazı sektörlere yönelik vergi indirim ve teşviklerin oluşturulması sonucu yatırım harcamalarının artması ile birlikte işsizlikte azalma, ekonomide canlanma, milli gelirden artma ve artan yatırım harcamaları ile vergi gelirlerinde de artış meydana gelmektedir (Yıldırım,2006, 84). Geçmişte uygulanan teşvik uygulamaları çoğunlukla yatırımları kolaylaştıracak altyapı harcamaları, sanayi bölgelerinin kurulması gibi faaliyetlere yönelmekteydi fakat günümüzde teşvik uygulamaları teknolojik sistemlerin geliştirilmesi ve firmalara entegre edilmesi, teşviklerin uluslararası düzeyde olacak şekilde oluşturulması ve yatırımcıların ülke ekonomisine çekilmesi amacı ön plana çıkmaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013: 348).

Tablo 3.2. Teşvik Politikalarının Oluşum Süreci

Teşvik Başlangıç Aşaması	Teşvik Uygulama Aşaması	Teşvik Uygulama Sonrası
Teşvik uygulanması gerekli olan alanlarının tespiti	Gerekli durumlarda programla ilgili revizyonların sağlanması	Teşvik programının etkinlik ve verimliliğinin değerlendirilmesi
Teşviklerin uygulanması gereken sürenin tespiti	Etkin bir program olup olmadığı kontrolü	Değerlendirme sonucuna göre teşvik programlarının revize edilmesi
Teşvik oranlarının tespiti	Altyapı enerji gibi sistemlerle teşvik programının desteklenmesi	Hedeflenen sonuçlar gerçekleşmediyse teşviğin iptali

Kaynak: (Topal' dan akt. Candan ve Yurdadoğ, 2017: 159-160)

Tablo 3.2' de görüldüğü gibi devlet tarafından teşvik politikası oluşturulurken uygulanacak sektör seçimi, uygulama aşamasında teşviğin kontrolü ve gerekli durumlarda destek verilmesi, teşvik uygulama sonrası ülke ekonomisine katkılarının etkinlik verimlilik analizleri gibi uygulamalar ile teşvik politikasını değerlendirmesi oldukça önemlidir. Teşvik politikasının etkinliğini arttırmak için Güney Kore' nin teşvik kontrol mekanizması aracılığıyla devletin desteklediği sanayi sektörlerinin yaklaşık 5-10 yıl içinde ihracat yapabilir konuma ulaşması ve hedefine ulaşamayan firmalardan devlet tarafından teşviğin geri alınması yaptırımı uygulamaktadır. Bu kontrol mekanizması ile hem devlet hem de firmalar fayda sağlamakta ve teşvik etkin ve verimli bir şekilde ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Saklan, 2019:144-145).

3.2.1.2. Teşvik Politikasının Ar-Ge Faaliyetleri ve İnovasyona Etkisi

Teşvik politikası ile belirlenen koşullar ve sektörler kapsamında işletmelerden vergi alınmaması ya da düşük oranda vergi alınması olarak uygulanmaktadır. Bu uygulama ile üretimin belirli sektörlerle yönelimi hedeflenmektedir.

Vergi teşvikleri dolaylı ve dolaysız vergi teşvikleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız vergi teşvikleri yatırım maliyetlerinin arttırılması ve kurumlar vergisi ile bağlantılı iken dolaylı vergi teşvikleri ihracata ve rekabet gücünü arttırmaya yönelik vergi teşvikleridir ve tablo 3.3' de bulunmaktadır.

Tablo 3.3. Vergi Teşvikleri

Dolaysız Vergi Teşvikleri	Dolaylı Vergi Teşvikleri
Kurumlar Vergisi İle Bağlantılı Vergi Teşvikleri →Vergi Tatili →Tercihli Kurumlar Vergisi Oranları	İhracata Yönelik Vergi Teşvikleri →Gümrük Vergisi İstisna ve Muafiyeti →Katma Değer Vergisi İstisnası ve Muafiyeti
Yatırım Maliyetlerini Azaltmaya Yönelik Vergi Teşvikleri →Hızlandırılmış Amortisman →Yatırım İndirim ve Sübvansiyonları →Vergi Kredisi ve Patent Kutusu	→İhracat İşleme Bölgeleri Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Teşvikler →Nitelikli Bölge Uygulamaları →Ar-Ge Kapsamındaki Vergisel Teşvikler

Kaynak: Tekin,2006: 303-309

Ülkelerde vergi teşviklerinin uygulama alanlarının benzer olması, teknolojik dönüşüm ve ürün niteliğinin ülke ekonomilerinin rekabetçi yapısını arttırması nedeniyle çalışmada dolaylı ve dolaysız teşvik politikalarının teknoloji ve Ar-Ge faaliyetleri kapsamı incelenecektir.

3.2.1.3. Dolaylı Vergi Teşvikleri Kapsamında Ar-Ge Faaliyetleri

Türkiye' de nitelikli bölge alanlarında ulusal rekabet gücünü arttırmak amacıyla teşvik ve özel uygulamalar bulunmaktadır ve teknoloji geliştirme bölgeleri, endüstri bölgeleri, ihracat işleme merkezleri olarak adlandırılmaktadır. Ar-Ge kapsamındaki vergisel teşviklerde ise faaliyetlerin devamı ve faaliyetlere kaynak sağlayabilmek amacıyla teşvik ve hibeler uygulanmaktadır (Yereli' den akt. Kır ve yavuz,111; Ekici' den akt. Kır ve yavuz 111).

Türkiye'de tablo 3.4' de görüldüğü gibi nitelikli bölge uygulamaları ve Ar-Ge faaliyetlerine yönelik vergisel teşviklerle ilgili olarak 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ve 5746 sayılı Ar-Ge ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun bulunmaktadır. 4691 sayılı kanunda teknoloji geliştirme bölgeleri, endüstri bölgeleri, ihracat işleme merkezleri gibi teknoloji geliştirme bölgelerinde bulunmaları gerekmektedir. Bu bölgelerde bulunan şirketlerde kurumlar vergisi istisnası, gelir vergisi istisnası, bordrolarda damga vergisi istisnası ve KDV istisnası uygulanmaktadır. 5746 sayılı kanunda

ise Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerinde bulunan şirketlerin Ar-Ge ve tasarım indirimi, eğitim düzeyine göre gelir vergisi stopajı teşviki, damga vergisi istisnası uygulanmaktadır.

Tablo 3.4. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Ar-Ge Faaliyetleri Teşvikleri

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	5746 sayılı Ar-Ge ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
Sigorta Primi İşveren Desteği	
Gümrük Vergisi İstisnası	
Temel Bilimler Desteği	
Kurumlar Vergisi İstisnası	% 100 Ar-Ge ve Tasarım İndirimi
Gelir Vergisi İstisnası (% 100)	Gelir Vergisi Stopajı Teşviki
Damga Vergisi İstisnası (bordrolarda)	Damga Vergisi İstisnası
KDV İstisnası	-----

Kaynak: PWC

4691 sayılı teknoloji geliştirme bölgeleri kanunu incelendiğinde;

“Bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, münhasıran bu Bölgedeki yazılım ve/veya Ar-Ge faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları 31/12/2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın uygulanabilmesi için mükellefler bağlı buldukları vergi dairesine başvuruda bulunurlar. Bu başvuruya, yönetici şirketten alınan söz konusu vergi mükellefinin Bölgede yer aldığını ve mükellefin faaliyet alanlarını gösteren belge de eklenir, aksi takdirde bu bent kapsamındaki istisna uygulanmaz.”

" Destek personeli sayısı Ar-Ge personeli sayısının yüzde onunu aşamaz. Destek personeli sayısı hesabında küsuratlı sayılar bir üst tamsayıya iblağ edilir. Destek personelinin toplam Ar-Ge personeli sayısının %10'unu aşması hâlinde, brüt ücreti en az olan destek personelinin ücretinden başlamak üzere her türlü vergi istisnası uygulanır. Brüt ücretlerin aynı olması hâlinde, ücretine her türlü vergi istisnası uygulanacak destek personeli ise çalıştığı girişimci firma tarafından belirlenir. Ücretin brüte iblağ edilmesi gerektiği durumlarda brüt ücret Kanunla sağlanan vergi teşvikleri dikkate alınmaksızın hesaplanır. Ar-Ge ve destek personelinin bu Kanun kapsamında elde ettiği tüm gelirler (ücret, prim, ikramiye ve benzeri ödemeler) istisna kapsamına dahildir."

“Bölgede faaliyette bulunanlara Bakanlık ta-rafından uygun görülen alanlarda gerçekleştirecekleri projelerinin finansmanında kullanılmak üzere gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından sağlanan sermaye destekleri, beyan edilen gelirin veya kurum kazancının yüzde onunu ve öz sermayenin yüzde yirmisini aşmamak üzere, 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesi uyarınca ticari kazancın ve 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesine göre kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılır. İndirim konusu yapılacak tutar yıllık olarak 500.000 Türk lirasını aşamaz. Bu maddede yer alan oranları ve parasal sınırı yarısına kadar indirmeye veya dört katına kadar artırmaya Cumhurbaşkanı yetkilidir. Bu kapsamdaki projelerin finansmanında kullanılmak üzere gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından sağlanan sermaye desteklerinin iki yıl içerisinde ilgili projenin finansmanında kullanılmayan kısmı için indirim dolayısıyla zamanında tahakkuk ettirilmemiş vergiler gecikme faizi ile birlikte tahsil edilir." " Bölgede yer alan işletmelerde en az bir yıl süreyle çalışan AR-GE ve tasarım personelinin yüksek lisans yapanlar için bir buçuk yılı, doktora yapanlar için iki yılı geçmemek üzere Bölge dışında geçirdiği sürelerle ilişkin ücretlerin yüzde yüzünü aşmamak şartıyla Cumhurbaşkanınca ayrı ayrı veya birlikte belirlenecek kısmı, gelir vergisi stopajı teşviki kapsamında değerlendirilir. Bu kapsamda teşvikten yararlanılması için Bölge yönetici

şirketinin onayının alınması ve Bakanlığın bilgilendirilmesi zorunludur. Yönetici şirketin onayı ile Bölge dışında geçirilen sürenin Bölgede yürütülen görevle ilgili olmadığını tespit edilmesi halinde, ziyaa uğratılan vergi ve buna ilişkin cezalardan ilgili işletme sorumludur. "

5746 sayılı Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi hakkında kanun incelendiğinde;

"Teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan veya teknoloji geliştirme projesi anlaşmaları kapsamında uluslararası kurumlardan ya da kamu kurum ve kuruluşlarından Ar-Ge projelerini desteklemek amacıyla fon veya kredi kullanan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen Ar-Ge ve yenilik projelerinde, rekabet öncesi işbirliği projelerinde ve teknogirişim sermaye desteklerinden yararlananlarca gerçekleştirilen Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tamamı ile bu Kanun kapsamında yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen tasarım projelerinde ve tasarım merkezlerinde gerçekleştirilen münhasıran tasarım harcamalarının tamamı (...) (2) , 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesine göre kurum kazancının ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesi uyarınca ticari kazancın tespitinde indirim konusu yapılır. "

"Kamu personeli hariç olmak üzere teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan veya teknoloji geliştirme projesi anlaşmaları kapsamında uluslararası kurumlardan ya da kamu kurum ve kuruluşlarından Ar-Ge projelerini desteklemek amacıyla fon veya kredi kullanan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen ya da TÜBİTAK tarafından yürütülen Ar-Ge ve yenilik projelerinde, teknogirişim sermaye desteklerinden yararlanan işletmelerde ve rekabet öncesi işbirliği projelerinde çalışan Ar-Ge ve destek personeli ile bu Kanun kapsamında yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen tasarım projelerinde ve tasarım merkezlerinde çalışan tasarım ve destek personelinin; bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretlerinin doktoralı olanlar ile desteklenecek program alanlarından birinde en az yüksek lisans derecesine sahip olanlar için yüzde doksan beşi, yüksek lisanslı olanlar ile desteklenecek program alanlarından birinde lisans derecesine sahip olanlar için yüzde doksanı ve diğerleri için yüzde sekseni, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden indirilmek suretiyle terkin edilir."

"Ar-Ge veya tasarım merkezlerinde doktora mezunu personelin üniversitelerde Ar-Ge ve yenilik alanında ders vermesi veya Ar-Ge ve tasarım personelinin teknoloji geliştirme bölgelerinde bulunan girişimcilere mentorluk yapması durumunda haftalık 8 saati aşmamak şartıyla, bu çalışmaları gelir vergisi stopajı teşviki kapsamında değerlendirilir. Buna ilave olarak Ar-Ge veya tasarım merkezlerinde gelir vergisi stopajı teşvikine konu edilen toplam çalışma sürelerinin yüzde yirmisini aşmamak kaydıyla bu fıkrada belirtilen durumlar haricinde ilgili personelin bu merkezler dışında geçirdikleri süreler de gelir vergisi stopajı teşviki kapsamında değerlendirilir. Yüzde yirmi olarak belirlenen bu oran Cumhurbaşkanı tarafından yüzde elliye kadar artırılabilir."

"Kamu personeli hariç olmak üzere teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan veya teknoloji geliştirme projesi anlaşmaları kapsamında uluslararası kurumlardan ya da kamu kurum ve kuruluşlarından Ar-Ge projelerini desteklemek amacıyla fon veya kredi kullanan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen ya da TÜBİTAK tarafından yürütülen Ar-Ge ve yenilik projeleri ile rekabet öncesi işbirliği projelerinde ve teknogirişim sermaye desteklerinden yararlanan işletmelerde çalışan Ar-Ge ve destek personeli, bu Kanun kapsamında yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen tasarım projelerinde ve tasarım merkezlerinde çalışan tasarım ve destek personeli ile 26/6/2001 tarihli ve 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun geçici 2 nci maddesi uyarınca ücreti

gelir vergisinden istisna olan personelin; bu çalışmalarını karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı, (...) (1) Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanır. Bu Kanun kapsamındaki her türlü Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri ile tasarım faaliyetlerine ilişkin olarak düzenlenen kağıtlardan damga vergisi alınmaz. "

3.2.1.4. Dolaysız Vergi Teşvikleri Kapsamında Patent Box Rejimi

Ürünlerin değer oluşturması için Ar-Ge faaliyetleri, inovasyon gibi faktörlerle ürün farklılaştırılması yapılması ve ilgili ürünün patentinin alınarak markalaştırılması ile dış ticarete ihraç edilebilir ürün üretimi gerçekleştirilebilir (Yülek, 2018:184-187).

Buna istinaden dolaysız destekler kapsamında bulunan Patent Box rejimi ile ürünlerin vergisel teşviklerle desteklenmesi ve Ar-Ge, inovasyon faaliyetlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Patent box rejimi ile inovatif faaliyetlerin oluşturduğu pozitif dışsallığın içselleştirmesi ve patente konu olan mal ve hizmetlere vergisel olarak ayrıcalık tanınması gibi avantajlardan firmalar da patent box rejiminden yararlanmak için çabalamaktadır (Schwab ve Todtenhaupt akt. Eser ve Şenel 22; Eser ve Şenel 18-20).

Türkiye' de 2014 yılında Kurumlar Vergisi Kanununa eklenen Patent Box rejiminde; Türkiye' de gerçekleştirilen Ar-Ge, yazılım ve inovasyon faaliyetleri ile ortaya çıkan ve patent belgesi olan ürünlerin kiralanması, devri, satışı, ürün üretim aşamalarında kullanılması sonucu kurumlar ve gelir vergisi mükellefleri tarafından elde edilen kazançların %50' si vergiden istisnadır. Ayrıca ilgili kanundan yararlanan mükellefler 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında yer alan istisna uygulamasından ayrıca yararlanamamaktadır (5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, md.5).

İşletmelerin ürünleri taklit etmesi ve rekabet eşitsizliğinin artmasını engelleyen Patent Box rejimi ile buluş yapmanın maliyetinden kaçınmanın önüne geçilmektedir. Bu teşviğin Türkiye'de uygulama alanı azdır (Kutbay ve Öz, 2017: 800).

3.3. Harcamalar Politikası Kapsamında Eğitim Harcamaları ve Kamu Alımları

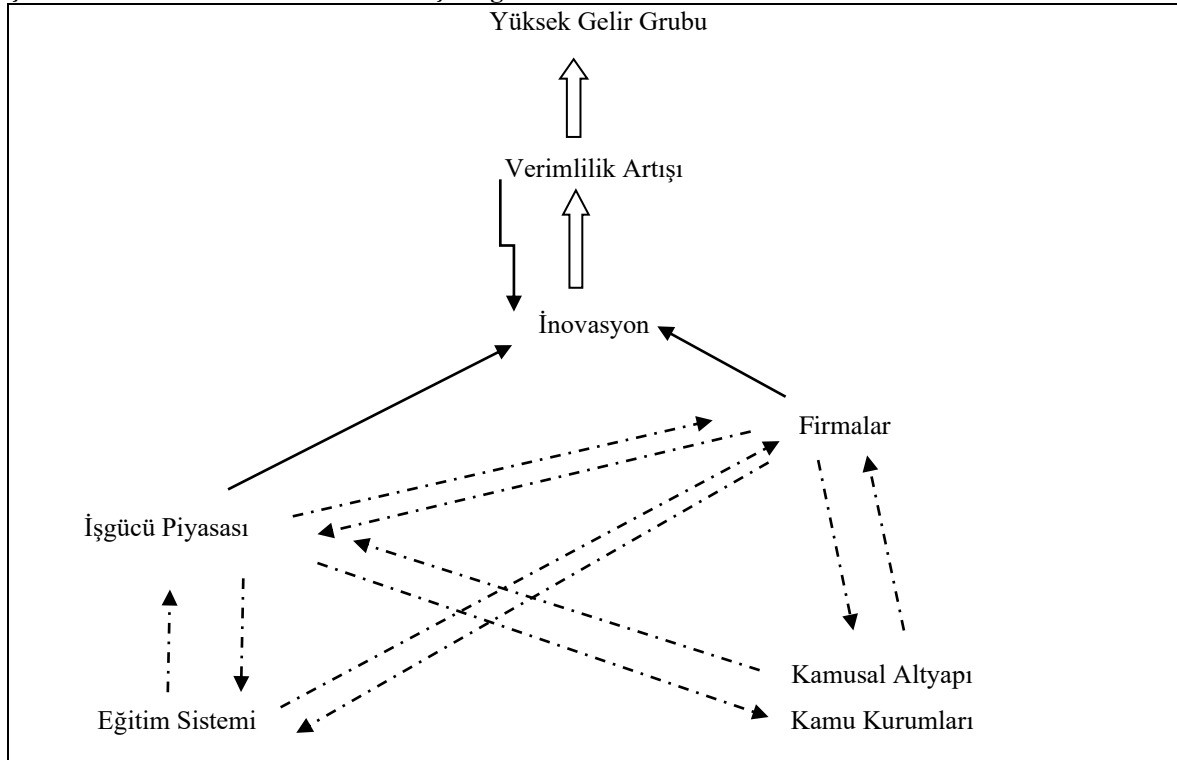
Ülkelerin ekonomik canlanma ya da durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarında artış veya azalış olarak uygulanan maliye politikası harcama politikasıdır (Eğilmez,2012). Harcamalar politikası kapsamında bulunan cari harcamaların faydası bir yıldan az süre ile sınırlıdır. Eğitim ve sağlık harcamalarının faydası 1 yıldan fazladır ve kalkınma carileri olarak tanımlanmaktadır.

Kalkınma carileri kapsamında bulunan eğitimle gelişmiş ülkelerde yüksek işgücünün varlığı, işgücünün teknolojik değişimlere uyum sağlama potansiyeli ve teknolojiye bağlı değişimlerin işgücünün üretime yansıtılması nedeniyle eğitim ve ekonomik büyüme

arasında olumlu ilişki bulunmaktadır (Çalışkan vd., 2013:30). Eğitim düzeyindeki artışı makineleşmenin desteklenmesi ile emek üretkenliği yükselecektir. Böylelikle aynı makine, girdi ve işçi sayısı ile bir önceki yıla göre saat başına girdi de artış meydana gelecektir. Toplam faktör üretkenliğinin artması ile çalışılan sürenin azalması sonucu işçilerin hayat standartlarında artması ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumlu etkilemektedir (Banerjee ve Duflo, 2020:196-197). Almanya, Güney Kore ve İsveç gibi yüksek gelirli ülkeler eğitim sistemi ile oluşturulan nitelikli mühendis, işçi ve yöneticilerin katma değerli ürün üretimini etkilemesi sonucu kişi başına GSYH arttırmaktadır (Yülek,2018: 272).

Eğitim politikalarının işgücü, inovasyon ve firmalara doğrudan etkilerinin ekonomik büyüme ve yüksek gelir grubuna ulaşmadaki etkileri şekil 3.2' te görülmektedir. Eğitim sistemi, işgücü piyasası, firmalar ve kamu kurumlarının sistematik uyumunun inovasyonun oluşmasına doğrudan etkisi bulunmaktadır. Ayrıca artan verimlilik inovasyonda da artışı meydana getirmektedir. İnovasyonla oluşan verimlilik artışı yüksek gelir grubuna ulaşmada itici güç olmaktadır. Şekil 3.2' te yüksek gelir grubuna girişte eğitimin rolünün analizi Güney Kore, Tayvan ve Singapur ülke örnekleri de desteklemektedir. Buna istinaden Türkiye'nin eğitimde plan ve programlar yapılarak eğitimin niteliğinin artırılması gerekmektedir.

Şekil 3.2. Yüksek Gelir Grubuna Girişte Eğitimin Rolü

Kaynak: Zeufack, A.G., Lim, Y.K., 2013: 11.

Çalışmada harcamalar politikası kapsamına kalkınma temelli kamu alımları da değerlendirilmiştir. Yüksek teknoloji, inovasyon ve Ar-Ge faaliyetleri ile geliştirilen ürünlerin üretiminde katlanılan maliyetler ve yeni üretilen ürünlerde markalaşmanın olmamasından

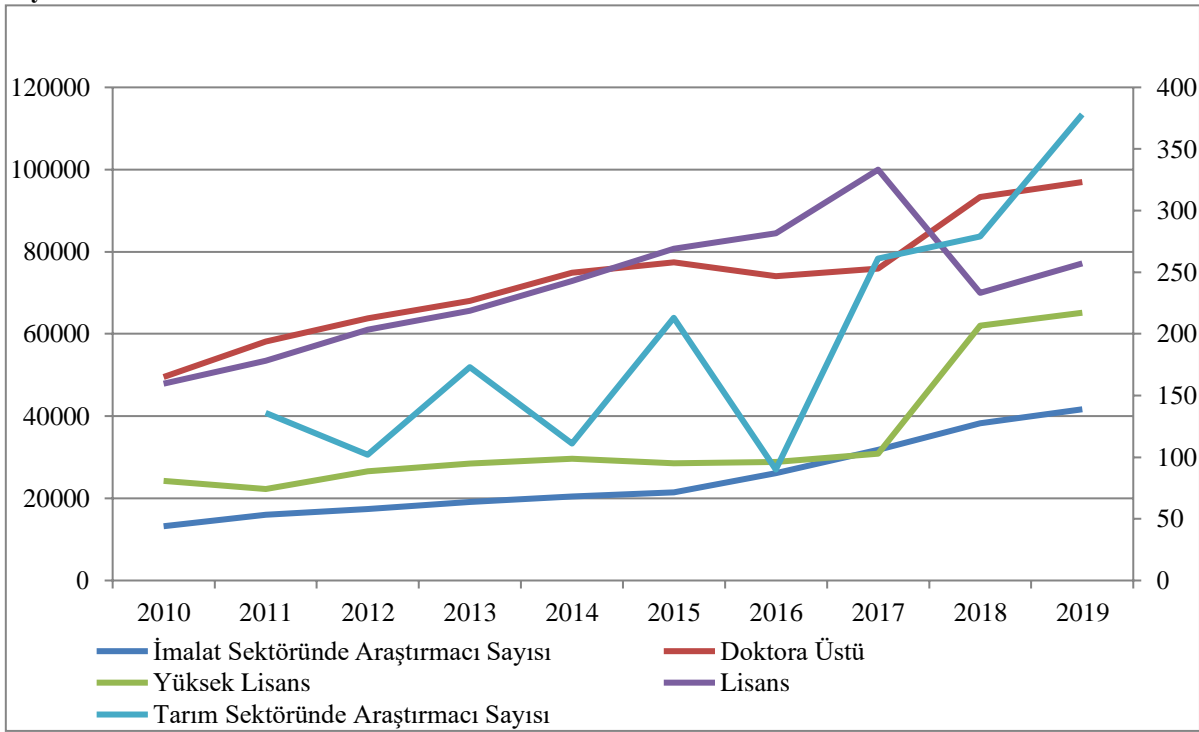
dolayı firmalar teşvik politikaları etkin olsa bile ürünlerin satışının yetersiz maliyetinin yüksek olması nedeniyle firmalar katma değerli ürün üretimden kaçınmaktadır. Firmaların karşılaştığı güçlükleri devletin harcama politikaları kapsamında kalkınma temelli kamu alımları ile satın alması üreticileri katma değerli ürün üretimine teşvik edecektir (Yülek,2018:300-301).

3.4. Maliye Politikalarının Ar-Ge Faaliyetleri ve Eğitime Etkisinin Analizi

Ekonomik büyümede ivme kazandıran ve gelir gruplarının yükselmesinde etkili olan stratejilerden beşeri sermayenin geliştirilmesi istihdamın niteliğini arttırmaktadır. İstihdamın üretimde Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerine entegrasyonu ile katma değerli ürün üretimi de artmaktadır. Beşeri sermayenin geliştirilme süreci uzun vadeli bir süreç olmakla birlikte ülkenin sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşması ve gelir tuzaklarına yakalanmamasında önemli faktörlerdendir. Buna istinaden orta gelir tuzağından çıkış amacıyla Türkiye' de uygulanan teşvik politikalarının da ilgili faktörler kapsamında araştırmacıların eğitim düzeyi ve marka, patent, endüstriyel tasarım başvuruları incelenecektir.

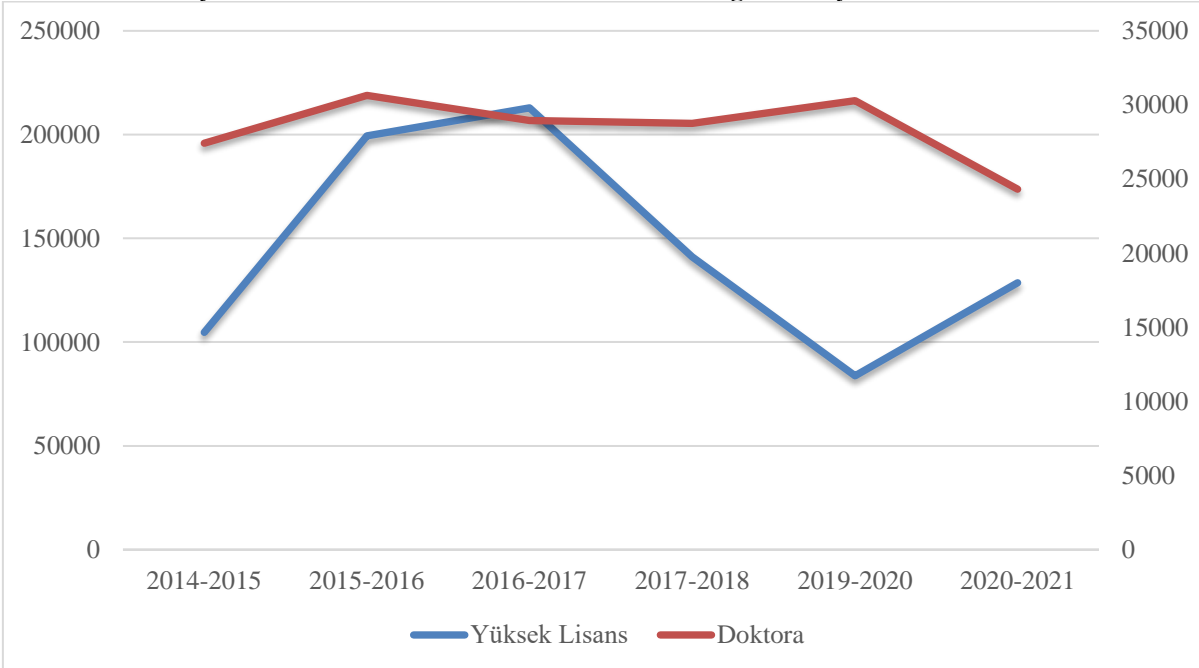
4691 sayılı teknoloji geliştirme bölgeleri ve 5746 sayılı Ar-Ge, tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi hakkında kanunlarının eğitim düzeyine yönelik teşviklerin etkinlik kontrolünün yapılması amacıyla Türkiye' deki araştırmacıların eğitim düzeyi, imalat ve tarım sektöründeki araştırmacıların sayısı grafik 3.1' de incelenmiştir. İmalat sektöründeki araştırmacı sayısı 2010 yılında 13 bin civarında iken 2019 yılında 41 bin olmuştur ve lisansüstü seviyesinde eğitim düzeyine sahip araştırmacı sayısında da yıllara göre artış meydana gelmiştir. Tarım sektöründeki araştırmacı sayısı grafiğin ikincil ekseninde yer almaktadır ve sektördeki araştırmacı sayısının yıllara göre artışı imalat sektörüne göre oldukça düşük düzeyde olmakta birlikte araştırmacı sayısında 2016 yılından sonra ivme yakalamaya başlamıştır. Grafik 3.2.'de fen bilimleri lisansüstü eğitim düzeyi incelendiğinde; yüksek lisans eğitim düzeyinde 2016-2017 döneminden itibaren, doktora eğitim düzeyinde 2019-2020 döneminden itibaren öğrenci sayılarında azalma olduğu görülmektedir. Tabloların genel değerlendirmesi yapıldığında doktora üstü düzeyinde eğitim seviyesine sahip araştırmacı sayısının lisans ve yüksek lisans eğitim düzeyindeki araştırmacı sayısına göre fazla olması ve yüksek lisans eğitim düzeyindeki araştırmacı sayısındaki artışın teknolojik dönüşüm ve katma değerli ürün üretimine olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir.

Grafik 3.1. Türkiye'deki Araştırmacıların Eğitim Düzeyi ve İmalat, Tarım Sektörlerindeki Araştırmacı Sayısı

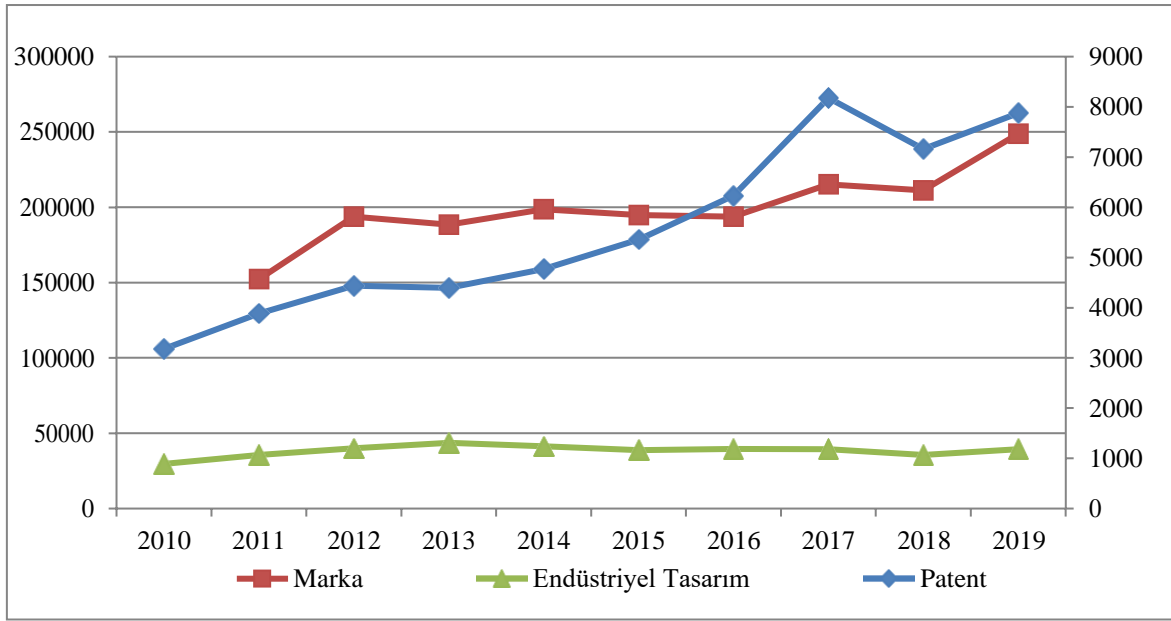
Kaynak: Tuik

Grafik 3.2. Türkiye'de Fen Bilimleri Enstitüsünde Lisansüstü Öğrenci Sayıları

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi

Türkiye' de 2014 yılında uygulanmaya başlanan patent box rejimi grafik 3.2' de patent, marka ve endüstriyel tasarım başvurularına etkilerini değerlendirmek amacıyla incelendiğinde; marka başvurularında ise 2016 yılında artış olmuştur fakat endüstriyel tasarım alanında belirgin bir artış olmadığı görülmektedir. Grafğin ikincil ekseninde bulunan patent başvurularında 2014 yılında artış olmakla birlikte başvurusu sayısı oldukça düşük düzeydedir.

Grafik 3.3. Türkiye’de Marka, Patent ve Endüstriyel Tasarım Başvuruları

Kaynak: Tuik

Türkiye’de doktora ve yüksek lisans mezunu araştırmacılarda, fikri mülkiyet haklarına başvurularda 2016 yılı itibariyle artış olması uygulanan teşvik ve harcama politikalarının etkisi olduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte artış oranları yüksek gelir grubunda bulunan ülkelere kıyasla düşük düzeydedir. Buna istinaden 11.Kalkınma Planında (2019-2023) fikri mülkiyet haklarına ilişkin; uygulanan vergisel teşviklerin etkinlik analizi yapılması ve revize edilmesi, Ar-Ge faaliyetleri ile fikri mülkiyet hakları arasındaki entegrasyonun artması ve gerekli hukuki altyapıların oluşturulması gibi hedeflerle fikri mülkiyet haklarının ticarileştirilmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır.

3.5. Stratejik Sektör Seçimi

Ülkelerin orta gelir tuzağından çıkış ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşmalarında maliye politikası araçlarından teşvik ve harcama politikalarının uygulandığı sektörler önem arz etmektedir. Ülkelerin üretim yapısına göre stratejik sektörlerin farklılık göstermesi ve belirlenen sektörün ekonomik büyümeye olumlu etkisi ile ilgili netlik de bulunmamaktadır fakat bu duruma rağmen ülkelerin stratejik sektör tespiti yapması gerekmektedir. Öyle ki sektörler arası ileri-geri bağlantıların bulunması sonucu stratejik sektörün teknolojik gelişimi diğer sektörlerin gelişmesinde itici güç olmakta ve orta gelir tuzağından çıkış için uygulanacak stratejilerde de sektör seçimi önemli bir rol oynamaktadır. Buna istinaden Türkiye’ nin kalkınma planlarındaki sektörlerle ilişkin hedeflerin incelenmesi çalışmada stratejik sektör tespitinde bulunmada yol gösterici olacaktır.

Türkiye’ de 10. Kalkınma Planı (2014-2018) orta gelir tuzağı ve sektörlerle değinilmiş

ve kalkınma sürecinde yüksek teknoloji ile entegre sanayi sektörü merkezli üretime ve sektör ürünlerinde çeşitlilik, girişimcilik ve verimlilik artışının gerçekleşmesi ile orta gelir tuzağı ilişkilendirilmiştir 11. Kalkınma Planında öncelikli gelişme kapsamında tarım ve savunma sanayi sektörü, öncelikli sektör kapsamında sanayi sektörünü belirlemiştir. Hizmet sektöründe ise bilgi yoğun ve yüksek teknoloji ile entegre hizmet sunumu gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır.

11. Kalkınma Planında öncelikli gelişme alanları olarak belirlenen tarım sektörüne yönelik yüksek teknolojiyle üretim, altyapı sorunlarının çözümü, etkinlik ve verimliliği yüksek, uluslararası rekabet gücünü arttırabilen tarım sektörü hedeflenmiştir. Bu hedefe ilişkin;

→ Girdi ve ürün fiyat dalgalanmalarının izlenmesi ve piyasa aksaklıklarının giderilmesi

→ Dijitalleşme ile tarımsal bilgi sistemleri geliştirilerek bilgilerin kullanıma açılması

→ Modern sulama sistemleri ile suyun verimli kullanılması

→ Katma değeri yüksek ürün üretimine yönelik ekim alanlarının yenilenmesi, tıbbi bitkiler, organik tarım, markalaşma ve faaliyetleri, sertifikalı tohum üretimi, ürün çeşitlendirilmesi,

→ İpekböceği yetiştiriciliğinde modern üretime geçiş sonucu tekstil sanayisine destek verilmesi

→ Sanayi ile entegre tarımsal üretim modellerinin oluşturulması

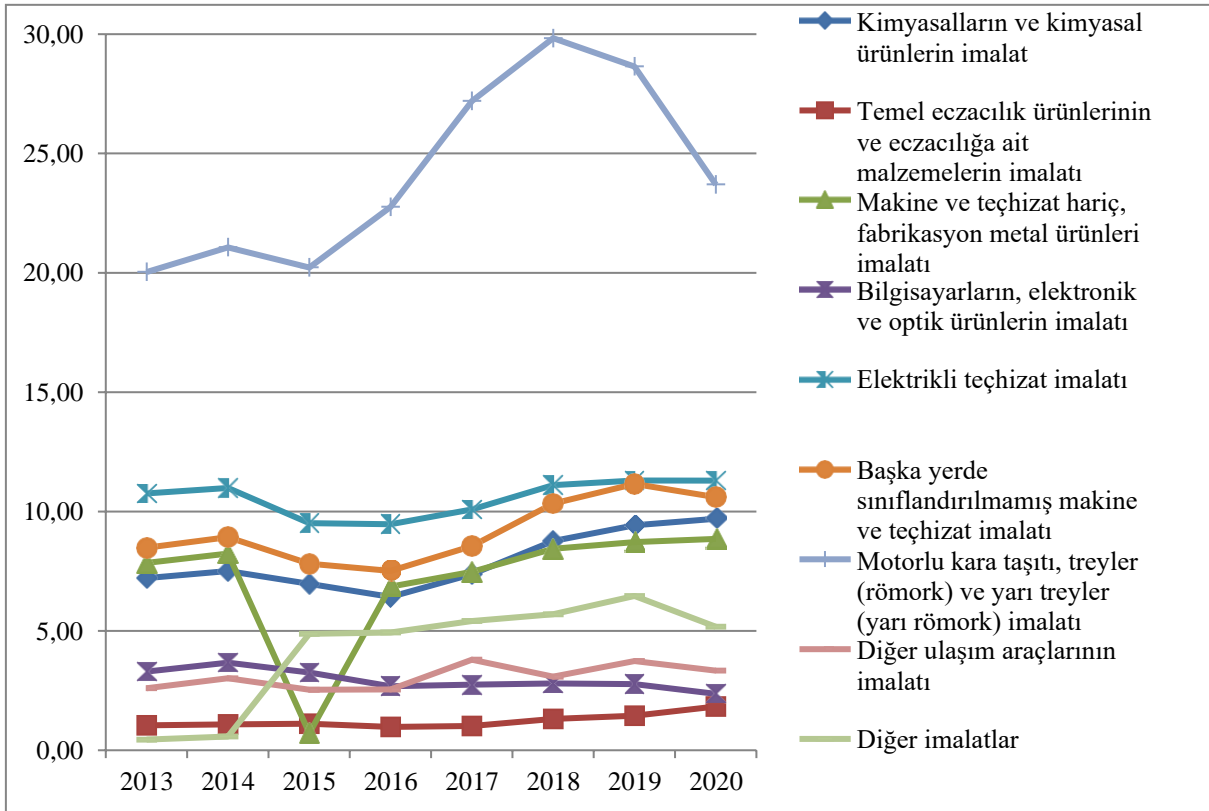
→ Verimli tarım ürünlerinin üretimine yönelik eğitim faaliyetleri, üniversiteler ile iş birlikleri, tarımda teknoloji kullanımına yönelik eğitimlerle desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Tarım sektörünün gelişimi için yapılan çalışmalar doğru kullanıldığında ekonomiye katkıları oldukça fazladır. Özellikle gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler tarıma uygun arazi ve iklim yapısına sahipse tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözülmesi ve teknoloji ile entegre ederek ekonomik kalkınma aracı olarak kullanması gerekmektedir. Türkiye' de 11. kalkınma planında tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümüne yer verilmesi, öncelikli gelişme alanının tarım sektörü seçilmesi ve yüksek teknoloji ile üretim hedefinin bulunması Türkiye' nin yüksek gelirli ülke grubuna girme amacına ilişkin önemli bir girişimdir.

11. Kalkınma Planında öncelikli gelişme alanları olarak belirlenen savunma sanayi sektöründe; dışa bağımlılığın azaltılması, ürünlerde yerlilik oranının %75 düzeyine artırılması hedefleri doğrultusunda yüksek teknoloji düzeyi ile üretimin gelişmesi ve milli teknoloji hamlesinin oluşturulması hedeflenmektedir.

Türkiye' de sanayi sektörü öncülüğünde büyüme süreci devam etmektedir ve stratejik sektör seçiminde de sanayi sektörünün alt sektörleri ön planda çıkarılmıştır. 11. Kalkınma Planında (2019-2023); sanayi politikaları ile imalat sanayisinin yenilikçi alanlarda uzun dönemli yatırımlar ile finansmana erişim amaçlanmıştır ve öncelikli sektörler olarak kimya, ilaç ve tıbbi cihaz, elektronik, otomotiv, raylı sistem araçları gibi alt sanayi sektörleri belirlenmiştir.

11.Kalkınma Planında bulunan sanayi alt sektörlerinin ekonomik faaliyet (Nace Rev) sınıflandırmasına göre yüksek ve orta yüksek teknoloji gerektiren imalat sanayi sektörleri grafik 3.3' de bulunmaktadır ve bu sektörlerin 2013-2020 yıllarında Türkiye' deki ihracatı değerlendirilmiştir. Yüksek teknoloji grubunda bulunan ve ihracat ana planında da hedeflenen motorlu kara taşıtları ve elektrikli teçhizat ürünlerinin ihracatı diğer ürünlere kıyasla yüksektir. Temel eczacılık ürünleri, bilgisayar, optik, elektronik gibi ürünlerin ihracatı ise %10' nun altındadır. Motorlu kara taşıtları ve elektrikli teçhizat ürünleri, bilgisayarın elektronik ve optik ürünlerin imalatı gibi sanayi alt sektörlerinin öncelikli gelişme alanı olan savunma sanayinde üretilen ürünlerle bağlantılı olması bir sektörün gelişiminin diğer sektörün gelişimini de destekleyeceğini göstermektedir. Türkiye' de yüksek ve orta yüksek teknoloji gerektiren tüm ürünlerde ihracattaki payının oldukça düşük olması ülkenin katma değerli ürün üretmediğinin göstergesidir fakat ilgili sektörlerde ihracatın artan düzeyde devam etmesi 11. Kalkınma Planında belirlenen yüksek teknoloji gerektiren ürün üretimi hedeflerine yönelik gelişmelerin olduğunun göstergesidir.

Grafik 3.4. Yüksek ve Orta İleri teknoloji Gerektiren Ürünlerin İhracatı (%) (2013-2020)

Kaynak: Tuik

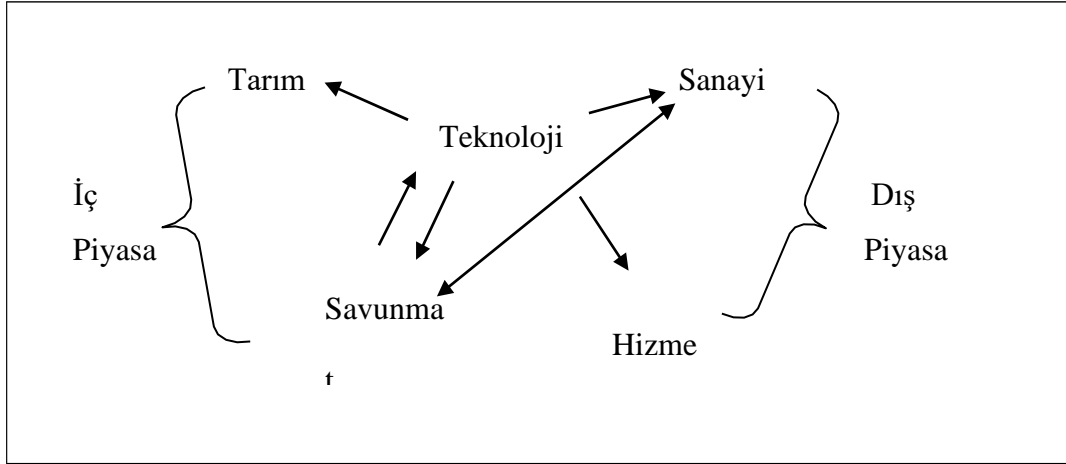
11. Kalkınma Planında bulunan öncelikli sektörler ekonomik faaliyet (Nace Rev) sınıflandırmasına göre yüksek ve orta yüksek teknoloji gerektiren sektörlerdendir ve Türkiye sanayi sektörü üretim endeksi (2015:100) incelendiğinde; 2019 yılı itibariyle sanayi üretim endeksi ve yüksek teknoloji düzeyindeki artış, düşük teknoloji düzeyindeki azalış ile üretimde yüksek teknolojiye dönüşüm devam etmektedir (Yıldırım,2021). Bu durum Türkiye' nin sanayi sektöründe yüksek teknoloji gerektiren ürünler üreterek dış ticarete rekabet edebilir düzeye gelebilme hedefini desteklemektedir.

Kalkınma planındaki sektörler genel değerlendirildiğinde; öncelikli sektörün sanayi sektörü, öncelikli alan olarak tarım sektörü ve savunma sanayi sektörünün belirlenmiştir ve sektörlerin yüksek teknoloji düzeyiyle üretim hedefleri bulunmaktadır fakat stratejik sektör belirlenirken ekonominin yapısal sorunlarının da değerlendirilmesi Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkmasını kolaylaştıracaktır. Buna istinaden sektörlerin iç ve dış piyasaya göre değerlendirilmesi üretimin etkinlik ve verimliliğini artırma açısından faydalı olacaktır düşünülmektedir. Stratejik sektör tespit edilmesinde önemli unsurlar kapsamında;

- Sektörün katma değer oluşturması sonucu KBGSYH' da doğrudan artış sağlaması
- Sektörün ileri ve geri bağlantılarının değerlendirilmesi
- Sektörün yüksek teknolojiyi özümseme kapasitesi

→ Sektörün yaparak öğrenme kapasitesi gibi unsurlarının değerlendirilerek stratejik sektörlerin tespit edilmesi gerekir (Yülek,2018: 288). Çalışmada bu unsurlara istinaden şekil 3.3 'te stratejik sektörün tespitine ilişkin model önerisi bulunmaktadır.

Şekil 3.3. Stratejik Sektör Önerisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3.3. incelendiğinde; savunma sanayisinin 11. kalkınma planında öncelikli gelişme alanında bulunması ve sektörün yüksek teknoloji odaklı üretim yapma hedefinden dolayı sektörün stratejik sektör olma yapısı değerlendirildiğinde; savunma sanayisinde devlet kuruluşlarının milli ana yükleniciyi seçmesi ve yüksek teknoloji düzeyinin yerli firmalar aracılığıyla geliştirilmesi zorunluluğu, stratejik sektörlerin yüksek teknoloji düzeyiyle üretim yapması için gerekli altyapı gereksinimi karşılaması nedeniyle savunma sanayisinin iç ve dış piyasadaki stratejik sektörlerin katma değerli ürün üretimindeki artışta itici güç olduğu düşünülmektedir. Tarım sektörünün iç piyasayı düzenleyici stratejik sektör olarak belirlenmesi ve savunma sanayinin oluşturduğu yüksek teknolojinin sektöre entegrasyonu ile tarım yapabilecek olan istihdamın kullanılması, üretilen ürünlerin sanayi sektöründeki hammadde ihtiyacını karşılaması gibi ekonomik sorunlar çözülürken kırdan kente göç, gelir dağılımında adaletsizlik gibi sosyal sorunlar çözülecektir. Dış piyasaya yönelik stratejik sektör olarak sanayi sektörünün belirlenmesi ve sektördeki üretimde yüksek teknoloji ile entegrasyonun artırılması gerekmektedir. Dış piyasada sanayi sektörünün stratejik sektör seçilmesi ile yüksek teknoloji ile entegre üretim aracılığıyla katma değerli ürün üretiminin artması sonucu dış ticaretin rekabetçi gücü artarken yabancı yatırımcıların ülke ekonomisine çekilmesi ile teknolojik gelişme ve ürün çeşitliliğinde artış olacaktır.

İç ve dış piyasada belirlenen sektörlerin ülkede ekonomik büyüme gerçekleştirilmesi ile geleceğe yönelik olumlu beklentileri sonucu girişimcilerin yüksek teknoloji düzeyinde üretim girişimleri artacaktır. Böylelikle orta gelir tuzağından kurtulan Türkiye'nin sürdürülebilir büyümeyi mali ve iktisadi politikalarla desteklemesi gerekecektir.

3.6. Stratejik Politikaların Genel Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri

Türkiye'de uygulanan teşvikler kurumlar vergisi ile bağlantılı, yatırımların maliyetinin azaltılması, ihracatın artırılması ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik teşviklerdir. Ülke ekonomisinin rekabet gücünün artırılması için uygulanan 4691 sayılı teknoloji geliştirme bölgeleri ve 5746 sayılı Ar-Ge ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesi hakkındaki kanunlarda tasarım, marka, patent indirimleri, kurumlar ve gelir vergisi indirimleri, SGK primleri işveren destekleri, eğitim düzeyine göre uygulanan gelir vergisi teşviklerinde nitelikli istihdamı ve Ar-Ge faaliyetlerini artırma amacı bulunmaktadır. Harcamalar politikasında kamu alımları ile teşvik politikası ile desteklenen sektörlerde üretilen katma değerli ürünlerin alınması ile sektörlerin üretim maliyetinin düşürülmesi, eğitim politikası ile istihdamın niteliğinin artırılması amaçlanmaktadır.

Uygulanan mali politikalara rağmen üretimde kullanılan teknoloji düzeyi ve Ar-Ge faaliyetlerinde teknolojinin dönüşüm aşamasında olduğu, düşük teknoloji yoğun üretim yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır ve üretimde düşük teknoloji düzeyinin kullanılması ve yüksek teknoloji ile üretimin istenilen düzeyde olmaması mali politikalarının yenilenmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. Ayrıca teşviklerin sektörlere ya da ürünlere özgü olmaması ve karmaşık yapısından dolayı da girişimciler yüksek teknoloji düzeyinde üretim yapamamaktadır. Teşviklerin uygulanabilirliğinin artırılması için teşviklerin sektörlere ve ürünlere yönelik oluşturulması üreticilerin ve girişimcilerin üretim planlaması yapmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Uygulanan harcama politikalarının teşvik politikaları ile desteklenmesi eğitimin niteliğini arttıracaktır ve eğitime uygulanacak teşviklerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ekonomik sektörlerde lisansüstü düzeyde eğitim seviyesine sahip çalışanlara gelir vergisi yönünden sağlanan teşviklerin benzerlerinin eğitimde de uygulanması ve istihdam edilen öğretmenlerin lisansüstü düzeyde eğitim almaları, öğretmen ve öğrencilerin belirli projelerde çalışmalarını için teşvik edici unsurların oluşması gerekmektedir. Böylelikle araştırma geliştirme faaliyetleri ve projelerle ilgili ve girişimci nesiller ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye'de savunma sanayisi ve sanayi sektöründeki öncelikli alt sektörlerle ilgili olarak mesleki ve teknik liselere ve üniversitelerde de öğrencilerin ilgili bölümlere yönlendirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Böylelikle şekil 3.5'te de görüldüğü gibi Türkiye'de uygulanan eğitim politikaları ile tarım ve sanayi sektörünün gelişmesi iş gücü piyasası, ürün piyasası, firmalar, kamu kurumlarını etkileyecektir ve ülkenin inovasyon, ekonomik büyüme ve yüksek gelir grubuna geçmesi mümkün olacaktır.

Teşvik ve harcama politikalarının etkinlik ve verimliliğin artması için tablo 3.5 ' de kısa ve uzun dönem ayrımı yapılmıştır. Teşvik politikalarının kısa vadede Ar-Ge faaliyetleri, yüksek teknoloji, marka, patent, tasarıma ilişkin teşviklerin stratejik sektörler uygulanması, uzun vadede ise teşvik uygulanan firmaların etkinlik verimlilik analizinin yapılması, üniversite, kamu kuruluşları, özel sektör iş birliklerinin oluşturulması gerekmektedir. Kısa vadede harcama politikası kapsamında iç piyasayı düzenleyici stratejik sektörler kapsamında bulunan tarım ve savunma sanayisine devlet desteği, katma değerli ürünlerde kamu alımları, uzun vadede eğitim harcamaları ile nitelikli istihdamın oluşturulması ile mali politikaların etkinliğindeki artış ile Türkiye yüksek gelirli ülke grubuna geçebileceği düşünülmektedir.

Tablo 3.5. Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Teşvik ve Harcama Politikası Modeli

	Teşvik Politikası	Harcama Politikası
Kısa Dönem	Ar-Ge faaliyetleri, yüksek teknoloji düzeyi, marka, patent, tasarım teşvikleri	Tarım ve savunma sanayisine devlet desteği Katma değerli ürünlerde kamu alımları
Uzun Dönem	Teşvik uygulanan firmaların etkinlik verimlilik analizi Üniversite, kamu kuruluşları, özel sektör iş birlikleri	Eğitim harcamaları ile nitelikli istihdamın oluşturulması

Kaynak: Literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.7. Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkışında Swot Analizi

Türkiye ekonomisinin güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatlarının analizinin yapılması orta gelir tuzağından çıkışta ülkenin ekonomik yapısının anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Türkiye'nin tablo 3.6' daki analizi iç ve dış piyasada belirlenen stratejik sektörlerde değerlendirmesi sonucu orta gelir tuzağından çıkabilecektir.

Tablo 3.6. Türkiye Ekonomisinin Swot Analizi

<u>GÜÇLÜ YÖNLER</u>	<u>ZAYIF YÖNLER</u>
<p>1.Nitelikli istihdam için gerekli genç nüfus varlığı</p> <p>2.Jeopolitik konum</p> <p>3.Tarım yapılabilir arazinin olması</p> <p>4.Tarımdaki dönüşümle tarım sektöründe üretim yapabilecek olan istihdamın olması</p> <p>5.Sanayi sektöründe yeterli düzeyde istihdam ve üretici sayısının bulunması</p> <p>6.Tarım sektöründe üretilen hammaddenin sanayi sektöründe kullanılabilir yapısının olması</p> <p>7.Savunma sanayisinde yerli yüksek teknolojinin gelişme aşamasında olması</p>	<p>1.Teşviklerin karmaşıklığı</p> <p>2.Teşviklerin kontrol edilme mekanizmasının yeterli düzeyde olmaması</p> <p>3.Kronikleşen dış ticaret açığı</p> <p>4.Stratejik sektör seçiminde netlik olmaması</p> <p>5.Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine çekilmesindeki zorluklar</p> <p>6.Sektörlerdeki üretimde yüksek teknoloji düzeyine dönüşümün yavaş olması</p> <p>7.Sektörlerin üretimi aşamasında karşılaştığı altyapı sorunları</p> <p>8.Makroekonomik sorunlar</p> <p>9.Eğitimde fırsat eşitsizliği</p> <p>10.Tarım sektöründeki araştırmacı sayısının az olması</p> <p>11.Savunma sanayisinde milli ana yüklenici tespitinin yapılmaması</p>
<u>TEHDİTLER</u>	<u>FIRSATLAR</u>
<p>1.Tarım sektöründe dönüşüm yapılmaması halinde tarım sektöründe üretimin kalıcı olarak azalacağı</p> <p>2.Tarımsal üretimin azalması ile birlikte köyden kente göçte artış sonucu kentte oluşan sorunlar</p> <p>3.Tarım arazilerinin parçalanması</p> <p>4.Girişimcilerin yüksek teknoloji düzeyi ile üretimde önyargılarının bulunması</p> <p>5.Ülkedeki nitelikli istihdam göçü</p> <p>6.Kurlardaki yükseliş ile üretimde ithal girdi maliyetlerinin artması sonucu azalan üretim</p> <p>7.Savunma sanayisi firmalarında yabancı sermaye ortaklarının olmaması gerekliliği</p>	<p>1.Yüksek teknoloji düzeyi ile üretim ve katma değerli ürün üretiminin ülke ekonomisine olumlu katkılarının farkına varılması</p> <p>2.Jeopolitik konumdan kaynaklı avantajlarla hizmet sektörünün gelişme göstermesi</p> <p>3.Lisansüstü eğitim düzeyindeki projelerin ve üniversitelerdeki Ar-Ge faaliyetlerinin sektörlerle entegre edilerek desteklenmesi</p> <p>4.Genç nüfus yoğunluğu</p> <p>5.Yerli yüksek teknolojinin sanayi alt sektörlerine entegrasyonu sonucu katma değerli ürün üretiminin artması</p>

Kaynak: Literatür taraması yapılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Küreselleşme ile sanayileşmenin artması ilk aşamada ülke ekonomilerinde belirgin bir farklılık oluşturmaya da zamanla teknolojinin gelişmesi ve ürünlerin katma değerlerinin artması ülkeler arasında ekonomik olarak farklılıklar oluşturmaya başlamıştır. Sanayileşmeye uyum sağlayamayan gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümede durağanlaşma sürecine girmesi ile ülkeler gelir tuzaklarına yakalanmıştır.

Gelişmiş ülkelerin sanayileşme ile başlayan yüksek teknoloji düzeyindeki üretim yapısının oluşturduğu pozitif dışsallık zamanla tarım ve hizmet sektörlerini de etkilemiştir. Böylelikle ülke ekonomileri sanayi sektörü odaklı üretimden ziyade ülkenin mali ve sosyal üretim yapısına uygun stratejik sektörü belirleyerek üretim yapması ülkelerin yüksek gelir grubuna ulaşma sürecini hızlandırmıştır. Stratejik sektörün belirlenmesi ekonomik büyümede tek başına yeterli olmamakla birlikte yüksek teknoloji düzeyinde üretim için Ar-Ge faaliyetleri ve beşeri sermaye yapısının maliye politikaları ile desteklenmesi de önem arz etmektedir.

Ülkenin mali ve sosyal üretim yapısına uygun olarak tarım ve hizmet sektörünü stratejik sektör olarak belirleyen ülke örneklerine kıyasla sanayi sektörünü stratejik sektör olarak belirleyen ülke örnekleri oldukça fazladır. Hollanda, İsrail, Çin gibi ülkeler teknolojiyi tarım ve hizmet sektörü yoğun üretime entegre ederek yüksek gelir grubuna ulaşma sürecini hızlandıran/hızlandırmaya çalışan ülkelere örnek iken, Güney Kore ekonomisi sanayi sektörü ile yüksek gelir grubuna geçen ve orta gelir tuzağına yakalanmadan yüksek gelir grubuna geçebilmeyi başarmış nadir ülkelerdendir. Öyle ki Güney Kore ve Türkiye ekonomisinin makroekonomik verileri 1980 yılında benzer iken Güney Kore' nin teknoloji, istihdam, Ar-Ge faaliyetleri ve beşeri sermayeyi stratejik sektör olarak belirlediği sanayi sektörüne entegre etmesi Güney Kore'yi yüksek gelir grubuna geçirmiştir.

Bu durum sektörlerde yüksek teknoloji düzeyi ve katma değerli ürün üretiminin ekonomik büyümedeki önemini desteklemektedir ve Türkiye'nin de yüksek teknoloji odağında stratejik sektör tespit etmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Buna istinaden çalışmada Türkiye' nin orta gelir tuzağına yakalanmasına etki eden faktörler ve tuzaktan çıkış için uygulanması gereken teşvik politikaları incelenerek önerilerde bulunulmuştur.

Türkiye ekonomisinin 2005 yıllarında üst orta gelir grubuna geçmesi ve günümüzde yüksek gelir grubunda bulunmaması orta gelir tuzağına yakalandığı göstermektedir ve orta gelir tuzağına yakalanmasına etki eden faktörler;

- Stratejik sektör tespitinde netlik olmaması
- Tarım sektörünün ekonomik büyümedeki etkisinin yeterince önemslenmemesi
- Düşük ve orta düzeyli üretimin yoğun olması sonucu katma değerli ürün üretilmemesi
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin yüksek teknolojiye dönüşümde itici güç olamaması
- Ar-Ge faaliyetleri, araştırmacı sayısı patent ve markalaşmanın yüksek gelirli ülkelere kıyasla düşük düzeyde
- Kamu kurumları, özel sektör ve üniversite iş birliklerinin yetersiz olması
- Nitelikli istihdamın yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada Türkiye' nin orta gelir tuzağına yakalanmasına etki eden faktörlerin 10. ve 11. Kalkınma Planlarında bulunması ve ilgili faktörlerin ülke ekonomisine olumsuz etkilerinin en kısa sürede çözülmesi hedefi bulunmaktadır.

Buna istinaden çalışmada Türkiye'nin orta gelir tuzağından çıkışı için stratejik sektör seçimi, beşeri sermayenin geliştirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin artırılması, maliye ve para politikalarının uygulanması gibi stratejik politikalar tespit edilerek hiyerarşik sınıflandırılması yapılmıştır. Stratejilerin uygulanmasında maliye politikasının yapı taşı olması nedeniyle, teşvik ve harcama politikası kapsamında beşeri sermayenin geliştirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin artırılması, katma değerli ürünlere yönelik kamu alımları incelenmiştir.

Teşvik politikasında kısa ve uzun dönem ayrımı yapılarak kısa vadede Ar-Ge faaliyetleri, yüksek teknoloji, marka, patent, tasarıma ilişkin teşviklerin stratejik sektörler uygulanması, uzun vadede ise teşvik uygulanan firmaların etkinlik verimlilik analizinin yapılması, üniversite, kamu kuruluşları, özel sektör iş birliklerinin oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Harcama politikasının; kısa vadede stratejik sektörler kapsamında bulunan sektörler devlet desteği, katma değerli ürünlerde kamu alımları, uzun vadede ise eğitim harcamaları ile nitelikli istihdamın oluşturulması öngörülmüştür.

Tespit edilen maliye politikalarının stratejik sektöre entegrasyonun ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemesi nedeniyle çalışmada iç ve dış piyasaya ilişkin stratejik sektör tespiti yapılmıştır. Savunma sanayisi, yüksek teknolojiyi geliştirmesi ve sanayi sektörüyle ileri geri bağlantılarının olması nedeniyle iç piyasayı düzenleyici sektör olarak seçilmiştir. Türkiye'de tarım yapılabilir arazinin fazla olması, iktisadi ve sosyal sorunları çözümünü de desteklemesi nedenleri ile nedeniyle tarım sektörünün de iç piyasayı düzenleyici sektör olarak seçilmiştir. Savunma sanayisi ile gelişen yüksek teknolojinin sanayi sektörünün katma değerli ürün üretimini etkilemesi ve dış ticarete rekabetçi gücü artırması nedeniyle dış piyasayı

düzenleyici sektör olarak sanayi sektörü seçilmiştir.

Sonuç olarak maliye politikası araçlarından teşvik politikasının etkisi ile iç ve dış piyasada belirlenen stratejik sektörlerin katma değerli ürün üretimindeki artış ile geleceğe yönelik olumlu beklentileri sonucu girişimcilerin yüksek teknoloji düzeyinde üretim girişimleri artacaktır. Böylelikle Türkiye ekonomisinin yüksek gelir grubuna ulaşabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, H.I., ve Ümit, A.Ö. (2018). " Orta Gelir Tuzağının Türkiye Açısından İncelenmesi ve Tuzaktan Çıkış Stratejileri". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4): 98-112.
- Akan, Y., (2018). "İmalat Sanayi Ürünlerinin Dış Ticaret Hadlerinin Gelişimi". *Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18): 577-598.
- Akdeve, E., Karagöl, E.T. (2013). " Geçmişten Günümüze Türkiye' de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları". *Dumlupınar Üniversitesi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 37: 329-350.
- Agenor, P.R., Canuto, O., Jelenic, M. (2012). "Middle Income Growth Traps". *Policy Research Working Paper*. 73792 (98): 1-7.
- Alancıoğlu, E. Arslan, İ. Bayraktutan, Y. (2019). " Orta Gelir Tuzağı, Nedenleri ve Çıkış Politikaları". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21): 472-486.
- Aydın,M., Aydın B. (2018). "Gıda Rejimi Çerçevesinde Türkiye'nin Tarımsal Dış Ticareti Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2(1): 111-130.
- Aykırı, M. (2016). *Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Beşeri Sermayenin Önemi*. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Banerjee, A.V., Duflo, E. (2020). *Zor Zamanlarda İyi Ekonomi*. (Çev. O,Akınhay). Doğan Kitap, İstanbul.
- Başar E.E., ve Durmaz, A. (2018). *İnovasyon: Ekonomik ve Sosyal Eğilimler*. İmaj Kitapevi, Ankara.
- Bayraklı, H.H. (2000). "Gelir Vergisi Kanununda Gelir Vergisi ve Sapmalar". *Mevzuat Dergisi*, 3 (36): 1.
- Bozkurt, E., (2014). *Orta Gelir Tuzağı: Türkiye ve Seçilmiş Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Candan, G. T. & Yurdadoğ, V. (2017). "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları" . *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (27) , 150-173
- Çalışkan, Ş., Karabacak,M., Meçik, O. (2013)." Türkiye'de Eğitim - Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Yaklaşım)". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21): 29-48.

- Çoban, Y. (2016). *Para-Banka-Kredi/ Uluslararası İktisat/ Türkiye Ekonomisi/ Kalkınma-Büyüme*. İkinci Sayfa, İstanbul.
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A.N., (2015). "Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1): 29-41.
- Eichengreen, B., Park, D., Shin, K. (2011) "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications For China". *NBER Working Paper Series*, 16919
- Eğitim-Bir-Sen. (2018). *Yüksek Öğretime Bakış İzleme ve Değerlendirme Raporu (Rapor No:84)*. Eğitim-Bir-Sen. Ankara.
- Felipe, J., Abdon, A. Kumar, U. (2012) "Tracking The Middle Income Trap: What Is It, Who Is in It and Why?", *Levy Economics Institute of Bard College*, Working Paper No:715: 1-59.
- Eğilmez, M. 2020. *"Türkiye Ekonomisi"*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Gill, I., Kharas, H. "Gravity and Friction in Growing East Asia" *Oxford Review of Economic Policy*. 25 (2): 190–204
- Eser, L., Şenel, K. (2021). "İnovasyona Yönelik Vergi Politikası: Patent Box Rejimi". *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 17-36.
- İnançlı, S., Konak, A. (2011). "Türkiye' de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 6(2): 343-362.
- Kazgan, G. (2013). *Tarım ve Gelişim*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kır, G.S., Yavuz, A. (2015). "Eğitim Öğretimi Teşvik Etmeye Yönelik Vergi Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulaması". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(2): 109-121.
- Kotler, P. (2005). *Ulusların Pazarlanması* (Çev. A. Buğdaycı), Türkiye İş Bankası, İstanbul.
- Koru, A.T., Dinçer, N.N. 2018. "Türkiye'de Sanayi ve Hizmet Sektörleri". *İktisat ve Toplum*, 88:5-11.
- Kılavuz, E., Erdem, I. (2019). "Dünyada Tarım 4.0 Uygulamaları ve Türk Tarımının Dönüşümü", *Social Sciences*, 14(4): 133-157.
- Kozlu, C. (1994). *Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri*. Türkiye İş Bankası, Ankara.
- Kutbay, H., Öz, E. (2017). "Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Ar-Ge faaliyetlerine Yönelik Uygulanan Vergi Teşviklerinin Karşılaştırılması". *Yönetim ve Ekonomi*, 24 (3): 784-802.

- Malthus, T. (1803) " *An Essay on the Principle of Population* ". *Classic Readings of Economics* ", Cambridge Universty Press. 1-126
- Özaydın, G., Çelik, Y. (2018). " Tarım Sektöründe Ar-ge ve İnovasyon". *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(1): 1-13.
- Özkan, G. ve Yılmaz, H. (2017). " Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknoloji Ürün İhracatı ve Kişi Başı Gelir Üzerindeki Etkileri: 12 AB Ülkesi ve Türkiye İçin Uygulama (1996-2015) ". *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*. 12 (1): 1-12.
- Özcan, S. (2019). *Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağından Çıkış Kapsamında Güney Kore'nin İmalat Sanayi Stratejilerinin Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, 10: 1-154.
- Paksoy, S., Bakan, S. (2010) " Türkiye' de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: 1980 Sonrası". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32): 150-170.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.İstanbul.
- Petek, A., Şanlı, O.(2018). 'Makro Ekonomik Değişkenler Açısından Türkiye' de Sanayi Sektörünün Gelişimi ve İmalat Sektörünün Teknolojik Yapısı'. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3): 185-203.
- Robertson, P.E., Ye, L. (2013). "On the Existence of a Middle Income Trap". *University of Western Australia Economics Discussion Paper*,13(12): 2-14.
- Saklan, A. (2019). *Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Kamu Teşvik Politikalarının Rolü, Ülke Uygulamaları ve Türkiye Açısından Bir Model Önerisi* .Yayımlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sen, A. (1999). *Economic Development as Freedom*. Oxford Universty Press. Oxford.
- Skousen, M. (2011). *İktisadi Düşünce Tarihi Modern İktisadın İnşası* (Çev.M.Acar, E. Erdem, M. Toprak).Liberte Yayınları, Ankara.
- Tıraşoğlu, M., Karasaç F. (2018) "Orta Gelir Tuzağı: Yapısal Kırılmalar Altında E7 Ülkeleri İçin Ampirik Bir İnceleme". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(2): 337-361.
- Tekin,A. (2006). " Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16: 301-316.
- Tho, T.V. (2013). "The Middle-İncome Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations". *VNU Journal of Economics and Business*, 29(2): 107-128.
- Yaşar,E., ve Gezer,M.A. (2014). "Türkiye'nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri". *Maliye Dergisi*, 167(): 126-148.

- Yülek, M. (2019). *Ulusların Yükselişi*. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldıran, M. (2006). *Tarım Bir İnkılap Bekliyor! Rekabetçi Türk Tarım Politikasının İktisadi Temelleri*. TÜGİAD.
- Yıldırım, E. (2006). *İbn-i Haldun'un İktisadi ve Mali Düşünceleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya
- Yıldız, B., ve Aslan, H. (2019). " İmalat Firmalarında İnovasyon Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (3) 3: 93-115.
- Yıldız, A. (2015). "Orta Gelir Tuzağı ve Orta Gelir Tuzağından Çıkış Stratejileri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2): 155-170.
- WOO, W.T., (2012), "China Meets the Middle-income Trap: the Large Potholes in the Road to Catching-up", *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10(4):313-336.
- Ziylan, A. (2001). " Savunma Nereden Nereye Türkiye' de Savunma Sanayi Tarihçesi". *Ulusal Strateji Dergisi*, Kasım/Aralık:1-7
- Ziylan, A. (2004). " Ulusal Teknoloji Yeteneği ve Savunma Sanayi". *Savunma Sanayicileri Derneği Yayını*, 1:1-103.
- Zeufack, A.G., Lim, Y.K., (2013). *Can Malaysia Achieve Inovation-Led Growth*. Khazanah Nasional.

İnternet Kaynakları

- Çetiner, S. (2018). " Hollanda'nın Tarımsal Üretimi Nasıl Fazla Veriyor ? ". <https://www.tarlasera.com/makale-9852-hollanda%E2%80%99nin-tarimsal-uretimi-nasil-fazla-veriyor?> (erişim tarihi: 05.11.2020)
- Eğilmez, M. (2012). " Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye" <https://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html> (erişim tarihi: 20.12.2019)
- Eğilmez, M. (2012) "Maliye Politikası ve Tavşan" <https://www.mahfiegilmez.com/2012/01/maliyepolitikas-ve-tavsan.html> (erişim tarihi: 03.09.2021).
- Eğilmez, M. (2018). "Silahlanma/Savunma Harcamaları". <https://www.mahfiegilmez.com/2018/05/silahlanma-savunma-harcamalar.html> (erişim tarihi: 01.04.2020).
- Yıldıran, M. (2021). "Salgına Karşı Sanayi ve İhracatın Yükselişi". <https://yirmihaber.com/salgina-karsi-sanayi-ve-ihracatin-yukselisi/> (erişim tarihi: 05.11.2020)

- 30.07.2021).
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=193&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> (erişim tarihi: 14.12.2019).
- PWC. "Türkiye' de Ar-Ge ve Tasarım Teşvikleri".<https://www.pwc.com.tr/turkiye-de-arge-ve-tasarim-tesvikleri> (erişim tarihi: 11.09.2021).
- World Bank (2019) <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/77933-what> (erişim tarihi: 01.01.2020)
- <https://data.worldbank.org/> (erişim tarihi: 03.02.2020)
- <https://www.tuik.gov.tr/> (erişim tarihi: 03.02.2020) <https://data.oecd.org/> (erişim tarihi: 03.02.2020).
- TİM <https://tim.org.tr/tr/raporlar-ulke-raporlari> (erişim tarihi: 05.05.2021).
<https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 02.12.2020).
- Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği. "2015'te Çin'in yeni büyüme motoru: Hizmet sektörü"<http://tr.chineseembassy.org/tur/xwdt/t1344589.htm> (Erişim Tarihi: 18.12.2020)
10. Kalkınma Planı 2014-2018. (2013). www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (erişim tarihi: 15.08.2020).
11. Kalkınma Planı 2019-2023. (2019). www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (erişim tarihi: 15.08.2020).
- 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
<https://www.mevzuat.gov.tr/#mevzuatFihristleri> (erişim tarihi: 11.07.2021).
- 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (05.07.2021)
<https://www.mevzuat.gov.tr/#mevzuatFihristleri> (erişim tarihi: 20.07.2021).
- 5746 sayılı Araştırma Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
<https://www.mevzuat.gov.tr/#mevzuatFihristleri> (erişim tarihi: 11.07.2021).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Başak Nur ÖZMEN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Duatepe Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Antalya, 2017
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Staj Programı, Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 2019/3
Çalıştığı Kurumlar	SMMM Nafiz Çavdar, 2019-2021.